

2021. | március

No 82

MAGYAR KRÓNIKA

A HAZASZERETET ÉLMÉNYE

1290 Ft

Világcsoda küzdelem

Akik a márciusi ideák jegyében
ma is az első sorban állnak

Minden mindennel összefügg

Nagyinterjú Barabási Albert László
világhírű hálózatkutatóval

Az impe.rek titkai

Borvendég Zsuzsanna
a kommunista rablólóhálózatról

MAGYAR
KRÓNKA

Fiatalon és tisztán

Recseg a mikrofonon. Feszélyezett „Vigyázz!”, néhányan röhögnek, mások elájulnak. Igazgató elvtárs, Donald rágó, világszabadság. A hangtechnika gerjedő ördöge csak szófoszlányokat ereszt a tömegbe: Kossuth korán, már március 3-án ébredt, talpra hamar, a Pilvaxban nyitáskor a forradalom, pont esett az eső, Petőfi volt az első, fogta a 12 pontot, mint Landerer a sajtót, a múzeumi lépcsőn, fel a Táncsicshoz, ám résen a császár meg a cár, a tüzerek messze a határba, Bem apó még világosban, s Világosnál vége. Himnusz. És tavasz. Leeresztett ablakokkal gurul el egy Lada, kiüvölt belőle a *Forever Young*, az emlékképbe a sárgálló aranyvessző, a levetett kabát, a rosszul szúrt kokárda miatt serkenő vér és a csomagolt tízórai játszik még be, „Let us die young or let us live forever”.

Most a fiókban kotorászom. „Testvér, látod: én nem járok tilosban, / De te is hidd: nem tilalmas dolog / Megsimogatni otthon a fiókban / Egy poros, régi, kicsi szalagot” – jut eszembe közben Reményik. Poros és kicsi a szalag, mégis, mint egy mikrocsipben, benne rejlik az összes emlékkép, benne minden, ami március.

Márciusról nem lehet írni, beszélni, márciust nem lehet megélni gyermeki nyitottság és rácsodálkozás nélkül. Tulajdonképpen ez az ünneplés lényege. Ezért is döntünk aktuális címlapunkon Benedek portréja mellett. Amikor a fotóhoz a szülők hozzájárulását kérjük, az édesapa meséli, hogy amióta nagyobb testvérei után Benedek is elkezdt járni a hagyományőrző zászlóalj megemlékezéseire, megváltozott a történelemhez fűződő viszonya, könnyebb kirobbantani otthonról, elkezdte érdekelni a közös magyar emlékezet. Jó Benedeknek: megélheti. A mikrofon sem recseg, csak a rézagyú dörög. Fel van virágozva.

Ottliknak van egy pársoros tárcája, *A nyomdában – 1943. márc. 15.* a címe. „A Kossuth Lajos utca és a Szép utca sarkán, a magkereskedés, dohánytőzsde, műköszörűs helyén valaha Landerer és Heckenast nyomdája állott. Kilencvenöt évvel ezelőtt, egy szerdai napon néhány fiatalember nyitott be ide”, kezdi Ottlik. A tárca főszereplője „a művelt, higgadt, ötvenéves nyomdatulajdonos”. Mivel a cenzor pecsétje nem díszelgett a 12 ponton, Landerer nem tehetett mást, „egy lépést tett Irinyi felé, és ezt súgta: »Foglaljanak le egy sajtót!«. Irinyi rátette kezét a legnagyobbik sajtógépre, és Landerer fejét hajtott: »Az erőszaknak nem állhatok ellent.«”

A nyomdász érzi a történelmi pillanat színpadiasságát; „szerénységből súg, nem óvatosságból, hiszen ezt a súgást még Bécsben is tisztán fogják majd hallani”.

Mindannyiunknak van egy poros és kicsi szalagja valamelyik fiók mélyén. „Csakhogy az ilyen pillanatok, amelyben valami módon egyet gondolunk mindannyian, s amelyek valójában nemzetté teszik a népet, módfelett ritkák. A dolgunk csak annyi, hogy közben is mindig készek legyünk rá. Maradjon a lelkünkben egy szöglet fiatalon és tisztán, mint Landerer cégtulajdonos polgártársnak maradt” – javasolja Ottlik Géza. Fogadjuk meg a tanácsát.

Murray Gábor

Hívószó ÖNMEG- HALADÁS

10

– Pál Gergely Botond fotográfus
NEM VAGYOK SUPERMAN

12

– Sterczer Hilda hegymászó,
mentálhigiénés szakember
ÚTON A TÁBORHELYEK KÖZÖTT

14

– Bíró Attila, a női vízilabda-válogatott
szövetségi kapitánya
A BRAVÚR LEHETŐSÉGE
BENNÜNK VAN

16

– Zámbo András református lelkész
BEFOGADÓK AKARUNK LENNI

18

– A HÓNAP EMBERE
Párdy Bence

A hely szelleme VILÁGCSODA KÜZDELEM

44

22

– EMLÉKEZETES HAJLÉK

A legismertebb magyar költő nyomában

30

– PETŐFI MINDENKIÉ

A szabadságharc költőjének világirodalomban betöltött helyéről és népszerűségének okairól kínai fordítójával, Li Zhen Árpáddal beszélgettünk.

36

– CSIZMA A BILIÁRDASZTALON

Történelem a kávéscsésze perspektívájából, avagy mi mindent tettek hozzá a Pilvax kávéfőzőmesterei az 1848-as forradalmi eseményekhez?

42

– BELSŐ TÁJAK

*Forradalmi séta
Bencsik Gábor tárcája*

44

– MEGNYERNI

A SZABADSÁGHARCOT

Egy sorsdöntő stratégiai videójáték a kétezres évekből

46

– HA ELVÉSZ A HÍD, ELVÉSZ
ERDÉLY IS

*A hagyományörző
Budai 2. Honvédszászlóalj katonái
Budakeszin emlékeztek meg
az 1848–49-es szabadságharc sorsfordító
küzdelméről, a piski csatáról.*

56

– BÁTRAN AZ ELSŐ SORBAN

*Kovács István költő-író-műfordító-
történész Bem Józsefről és a lengyelek
szabadságharcban játszott szerepéről*

Műhely

64

– VETERÁNARCOK MESÉI

Plohn József idős honvédekről készült portréi rendhagyó emlékművet állítanak a 19. századi magyar szabadságmozgalomnak.

74

– AHOL KIVIRÁGZIK A CSEND

Az újjáépülő majki kamalduli remeteség egyszerre idézi meg a valaha itt élő szerzetesek zárt világát és az Esterházyak másfél évszázadát.

80

– LÁTHATÓVÁ TETT ÖSSZEFÜGGÉSEK

Barabási Albert László fizikus a hálózatok kutatására és vizualizációjára tette fel szakmai életét.

91

– SZÁZ PETŐFIT, EZERET!

Megjelent az 1848-as forradalom és szabadságharc történetét a kisember nézőpontjából feldolgozó ifjúsági novellagyűjtemény.

92

– NEM LESZÜNK

Ecsédi Orsolya novellája a 48 másképp című kötetből

94

– IGYEKEZZ, AZ ÉGBOLT ZÁR!

Terék Anna lírája a Háttal a napnak című kötetben a kollektív traumától az egyéni trauma feldolgozása felé mozdult.

95

– A SÓNAK EGYSZERŰ

Terék Anna verse

96

– VAJDASÁGINAK LENNI MAGYARÁZAT

A megrázkódtatásokról, a túlélői büntudatról, a volt jugoszláv tagállamok fiataljainak közös múltjáról beszélgettünk Terék Annával.

102

– LÉT ÉS ÍRÁS

Októberben a kutatók és a nagyközönség előtt is megnyitotta kapuit a Kertész Imre Intézet.

106

– VISSZANÉZŐ – AZ UTOLSÓ ELŐTTI EMBER

Makk Károly 1963-as mozijában máig frissen hat a jellem- és helyzetrajzoló képi motívumok-jelképek hálója.

120

Anzicsz

112

–
 RABLÁS KÜLKERVONALON
A szocializmus évtizedei alatt az impexek körül kialakult kapcsolati háló tagjai hatalmas összegekkel rövidítették meg az államot.

118

–
 1972. MÁRCIUS 15.
Bencsik Gábor jegyzete

Életút
120

–
 A BARABÁSI-ÁLLANDÓ
A hálózatok nemzetközi szinten is neves kutatójával, Barabási Albert Lászlóval a saját életében felismerhető mintázatokról beszélgettünk.

Útravaló
130

–
 DAMJANICH KÖPENYE
Farkas Árpád verse

HÍVÓSZÓ ÖNMEGHALADÁS

Tojáséj. Weöres Sándor egyszavasát mindenki értheti így és úgy saját értelmezési határai szerint. De mi van a héjon túl? Feltörhető-e? Van-e határokon túlmutató, közös nappal? Márciusi hívószavunk egyszerre hordozza a téli keménység, a bezárkózás és a tavaszi megújulás energiáját. Valóság szülte válaszok egy kemény fogalomra.

Pál Gergely Botond

Nem vagyok Superman

Szöveg: Ferenczi-Bónis Orsolya
Fotó: Lékó Tamás

2020 AUGUSZTUSÁBAN EGYIK PILLANATRÓL A MÁSIKRA OMLOTT ÖSSZE AZ ÉLETÜK...

Három kisgyerekekkel, bezárni kényszerült vállalkozásokkal éltük át a pandémia első hullámát, nyár végén adódott alkalom arra, hogy egy napot kettesben töltsünk. Ekkor érte a baleset Dórit, a feleségemet. Négy porckorongja robbant bele a gerincvelőbe, nyaktól lefelé lebénult. Kétmillióból egy ember képes ebből felállni, az is bizonytalan volt, hogy fog-e valaha lélegezni. Azt a képet, ahogy a mentőhelikopter elviszi a magatehetetlen, fájdalomtól sikoltozó feleségem, sokáig nem bírtam felidézni, magát a baleset emlékét is egy szint után elfojtottam.

HOGYAN LEHET ILYEN KRÍZISHELYZETBEN NEM SZÉTHULLANI, HANEM ÚJ SZEREPEKBEN IS HELYTÁLLVA TOVÁBBVINNI A CSALÁD ÉLETÉT?

Nemcsak a gyerekeimnek lettem egyszerre az anyukája és az apukája, de Dórinak is. Mindennap négy órát töltöttem vele a kórházban, miközben egyedül szerveztem a másfél, a négy- és a hétéves gyerekünk életét. Nem vagyok Superman – csak a pszichológusom szerint játszom el –, két-három pánikrohamon túl vagyok, de a feleségem elszántsága összetartott. Kategorikusan kijelentette, hogy fel fog állni és meg fog gyógyulni. Én a férjeként csak támogathattam ebben. Együtt éltük túl, de másként élt meg mindent Dóri a baleset áldozataként, és másként én, aki kívülről néztem végig. Nem tudom, hogy képes ezt a tragédiát feldolgozni, de ő sem tudja felmérni, hogy mi a gyerekekkel min mentünk keresztül.

MI ADOTT ERŐT, HOGY KÉPES LEGYEN JÓL MEGOLDANI AZ ÚJ FELADATOKAT?

A feleségem csodája és a gyerekek tekintete tartott meg. Sok vidám élményünk volt, és megtanultunk örülni olyan dolgoknak is, amiknek korábban nem gondoltuk, hogy lehet. De a gyerekek három hónapra elveszítették az édesanyjukat, és mióta a kórházból hazajött, nem ugorhatnak a nyakába, nem tudja őket felemelni. Ha véletlenül hozzáérünk, fájdalmat okozunk – ezt nem lehet és nem is kell megszoknunk, rengeteget masszírozom, képeztem magam, hogy tudjam segíteni. Szentendre a világ legcsodálatosabb helye, egy emberként állt mögém mindenki, már csak ezért sem adhatom fel, mert mindig van, aki továbblök előre.

ILYEN TRAUMÁT ÁTÉLVE ELKERÜLHETLEN A BELSŐ VÁLTOZÁS.

A változás már a baleset napján elkezdődött, mi úgy szoktunk fogalmazni, hogy nemrég voltunk félévesek, mert akkor ismertük meg igazán egymást – és önmagunkat is. El kellett döntenünk, hogy úgy fogjuk fel, hogy az egész életünk tönkrement, vagy keresni fogjuk az örömet a változásban. Nagyon fontos a vidámság, a jókedv, a jó élmények felismerése. Próbálunk nevetni, például a kórházbeli látogatásaimat randinak hívtuk, és viccelődünk, hogy végre a gyerekek nélkül is együtt lehetünk. Olyan intim közelségbe kerültünk, mint mások hetven év házasság után, fürdettem, pelenkáztam a feleségem. Ha természetes a törődés, a szeretet, az egymásba vetett hit és bizalom, akkor bármilyen helyzet kezelhető. Dóri megígérte, hogy a következő születésnapján már ugrani fog – én pedig hiszek benne. ■

Pál Gergely Botond fotográfus,
háromgyerekes családapa, jelen-
leg négy végtagra bénult feleségét
ápolja

Sterczer Hilda tanító, hegyászó, mentálhigiénés szakember, a gyerekek számára kidolgozott Hópárduc fejlesztő falmászás módszerének egyik megalkotója

Sterczer Hilda

Úton a táborhelyek között

Fotó: Lékó Tamás

„Az embereket nem a tények tönkre,
hanem a tényekről alkotott véleményük.” (Epiktétosz)

Mindenki vágyik arra, hogy kiderítse, milyen szuperképességek rejtőznek benne. Háttha valamiben különösen tehetséges, csak még nem fedezték fel. Többnek lenni annál, mint amit tudok magamról – nagyon csábító. De vajon mi az ára ennek?

„A véletlen Isten szava arra, amikor inkognitóban akar maradni” – állítólag egy Piedone-filmben hangzott el ez a mondat, amelyet anno a szülőfalum lelkésze idézett, és máig emlegetek. Mert mi más lehetne az, hogy a semmiből valaki elkezdjen túrázni, aztán hegyet mászni, és épp akkor legyen fenn azon az internetes társskereső oldalon, amikor Magyarország legeredményesebb és legismertebb hegymászója is, hogy pár vígjátékba illő mondat után találkozzanak?

Az önmeghaladás itt kezdődött, amikor Eröss Zsolttal találkoztam, s az ő személye és hatása kísért végig ezen a hosszú expedíción, amely halála után is tartott. Az a jó, hogy ezeket a lépéseket Isten mindig apránként adja. Először csak a Großglocknert, Ausztria legmagasabb csúcsát másztuk meg közösen. Aztán jött a többi hegy, és nem egészen egy év múlva már a Himalája. Az expedíció. A hegy magasabb, a hó mélyebb, a gleccserhasadék szélesebb volt, mint az Alpokban. Minden egyes akadálnál hol kevesebb, hol több erő kellett, hogy elhiggyem: ez is menni fog. Felmászok, továbbmegyek, átugrom. Akkor még nem sejtettem, hogy lehet annál nagyobb küzdelem is, mint megmászni egy nyolcezrest vagy akár két nyolcezrest egy expedíció alatt.

Hét évvel ezelőtt elvesztettem a férjemet, és ezzel minden addiginál nehezebb feladat előtt álltam: két kisgyerekekkel egyedül maradván nem összeomlani. Ahogy az expedíciókon, itt se maradtam egyedül. Ahogy a hegyen Zsolt mutatta az irányt, és terelt a helyes út felé, úgy állt mellettem a gyászban Tapolyai Emőke pszichológus, és segített a feldolgozásban. Ez pedig nem más, mint megélni a fájdalom és a veszteség fokait, menni pontról pontra, épp, mint a hegyen. Egyik „táborhelytől” a másikig egyre bejáratottabb módon.

A hegymászásnál magam választottam a kihívást, a gyász viszont nem választás kérdése volt. Nem én akartam változni, a gyász alapjaimban rengetett meg. Az identitásom egy részét elvesztettem. Már nem voltam feleség, és tudtam, Zsolt halálával a hegymászó énem is még nagyobb távolságba került.

Minden, amit addig gondoltam az életről és Istenről, semmissé lett. El kellett fogadnom, hogy Zsolt nem jön vissza, és ezen semmi nem változtat. Se más vádolása, se önmagam vádolása, se Isten vádolása.

A hegymászó a csúcson van a legmesszebb az élettől, mert a hegyen nincs élet. Az összeomlásban sincs élet. Ott maradni halál, akárcsak a hegyen maradni. Úgy gondolom, hogy elfogadni azt, ami van, amin nem tudunk változtatni, annak a kulcsa, hogy képesek vagyunk-e meghaladni önmagunkat. ■

Bíró Attila

A bravúr lehetősége bennünk van

Bíró Attila magyar vízilabdázó, edző, 2015 óta a magyar női válogatott szövetségi kapitánya

Lejegyezte: **Farkas Anita**
Fotó: **Földházi Árpád**

Az, hogy a januári trieszti selejtezőtornán az olaszok ellen három góllal nyerni tudtunk, és így az utolsó pillanatban meglett az olimpiai kvótánk Tokióba, lelkileg óriási töltést adhat a lányoknak a jövőre nézve: nem kis dolog egy ekkora téttel bíró mérkőzést ilyen tökéleteshez közelítő játékkal végigvinni. Különösen annak fényében, mekkora teher volt rajtunk az utóbbi időszakban. Eleve szokatlan helyzet, hogy egyetlenegy ki-ki meccsen dőljön el az olimpiai részvétel joga, és bő egy óra alatt méreessen meg évek kemény munkája. Összehasonlításképp: az előző olimpiai ciklusban a belgrádi Európa-bajnokság megnyerésével automatikusan kijutottunk Rióba, így hamar megnyugodhattunk, nyolc esztendeje pedig a szintén Triesztben rendezett selejtezőn elég volt az első négybe kerülni a kvótáért. Most viszont egy lapra kellett feltennünk mindent úgy, hogy a Rióban ezüstérmes olaszok ráadásul hazai pályán voltak, és úgy tűnt, a kijelölt bírópáros sem éppen telitalálat számunkra – igaz, ők aztán rácafooltak az aggodalmakra, és korrekten fújtak. Hogy az összes nehézség, plusz a járványügyi helyzetből adódó bizonytalanságok, a nemzetközi meccsek hiánya ellenére sikerült már az első percekben így megroppantani, majd végig nyomás alatt tartani az olaszokat, az a lányok óriási mentális erejét is mutatja.

De nem csak e miatt a hihetetlen győzelem miatt vagyok annyira büszke rájuk. Hanem mert soha egyikőjük sem felejtette el egy percre sem, mekkora volt ennek a selejtezőtornának a tétje: Magyarországon nagyok az elvárások a vízilabdával kapcsolatban, olyan verzió szövege sem jöhetett, hogy végül a női válogatottunk ne legyen ott az olimpián! Ezért zokszó nélkül dolgoztak két hónapon át, elviselve az állandó összezártságot, a család hiányát, az óriási mentális nyomást; nem véletlen, hogy a lelki felkészülésre körülbelül háromszor annyi energiát és időt szántunk, mint általában.

A nőkre amúgy is jellemző ez, hogy hihetetlenül keményen és koncentráltan tudnak hajtani, folyamatosan kitolva, sőt gyakran átlépve a határaikat. Edzettem évekig férfiakat is, de a lányokkal, legalábbis én mindig úgy éreztem, éppen e miatt az óriási munkabírás miatt sokkal könnyebb haladni. A fiúkkal valószínűleg konfliktusosabb lett volna egy, a mostanihoz hasonló feszített ütemű felkészülést végigcsinálni, mert ők általában szétszórtabbak, labilisabbak, hajlamosabbak a linkeskedésre. A meccs már más kérdés, ott a fiúk talán stabilabban hozzák, ami bennük van, legalábbis ritkábban fordul elő, hogy negyedről negyedre hullámozzon a teljesítményük. De hogy rögtön ellent is mondjak magamnak, erre a mostani, olaszok elleni csodamérkőzésre ez sem volt igaz.

Remélem, a Trisztben látott testi-lelki formánkat képesek leszünk továbbvinni majd az olimpiára is. A nagy esélyesek a Londonban és Rióban is aranyérmes, hatszoros világbajnok amerikaiak, de a négy közé jutás abszolút reális lehet a számunkra, sőt a bravúr lehetősége is bennünk van. De ami engem leginkább bizakodással tölt el, és ezt már Párizsra előrevetítve is mondom, hogy ebben az utóbbi egy-két évben összeállni látszó, kiemelkedő tehetségekkel teli, nagyon fiatal csapatban még a most mutatottnál is jóval több lehet. ■

Zámbó András 1997 óta a Budapest-
káposztásmegyeri Református Misz-
sziói Egyházközség vezető lelkésze

Zámbó András

Befogadók akarunk lenni

Szöveg: Weisz Teodóra
Fotó: Muray Gábor

ÖRVENDETESEN NÖVEKVŐ NYÁJ ÉS PÁSZTORA. KÖZHELYESEN GONDOLKODVA ERŐS KÉZZEL IRÁNYÍTÓ, AKTIVISTA VEZETŐT KÉPZELÜNK A GYÜLEKEZET ÉLÉRE. ILYEN EGYSZERŰ?

Nos, nem. Nem vagyok nagyágyú. Átlagos kaliberű ember vagyok. Ráadásul mérsékelten introvertált, reaktív típus. Mondtam is Istennek, amikor elhívott lelkésznek, hogy bizonyára téved, de azt válaszolta, amit egykor Jeremiás prófétának, hogy a vezetést bízom rá...

HA VALAKI VEZETŐ LELKÉSZ LESZ, RÁADÁSUL, AHOGY ÖNMAGÁT JELLEMZI, INTROVERTÁLT TÍPUS, NAGY KÍSÉRTÉS LEHET, HOGY EGYEDÜL AKAR MEGOLDANI MINDENT.

A legtöbb lelkészben van egyfajta „megváltókomplexus”, hiába vagyunk tisztában vele, hogy a megváltást már Jézus Krisztus elvégezte. Az „egyember-rendszer” pedig a szocializmusból mentettük át mint politikai és szellemi örökséget. Szóval Isten több szempontból is önmeghaladásra hívott, amikor a lelkészi pályára csábított. Hála neki, egy angliai ösztöndíjon megmutatta a csapatépítés fontosságát. Persze az irányt drága feleségem is megerősítette, aki engem mindenben kiegészít. Hajnalka extrovertált, proaktív, motiváló vizionárius és született kommunikátor. Itt van a titok nyitja: kaptam egy ilyen élet- és munkatársat (ő is lelkész). Ennek a kettős társszerepnek vannak árnyoldalai, de sok előnyét is élvezzük – a gyülekezet főleg. Azt is érdekes látni, ahogy cseperedő gyerekeink is besegítenek a munkatársi gárdába.

CSAKNEM NEGYEDSZÁZADOS SZOLGÁLATUK ALATT HÁROMSZÁZ FŐSRE NŐTT A REFORMÁTUS KÖZÖSSÉG KÁPOSZTÁSMEGYEREN, EMIATT ÚJ TEMPLOMOT EMELTEK. MEGTERHELŐ VOLT AZ ÉPÍTKEZÉS?

Körülbelül hetvenfős volt a közösség, amikor meghívtak vezető lelkésznek. Már akkor mondták, hogy szeretnének egy új lelki otthont. A templomépítést nem annyira önmeghaladásnak, mint inkább férfias kihívásnak és hitpróbának éltem meg. És nem tekintettem a saját művemnek. Hittem, hogy felépül, Isten pedig a maga ráérős tempójában készítette – majdnem húsz évig. Megterhelő? Igen, emlékszem, tíz év építkezés után lerobbantam, vesehomok, vese- és prosztatagyulladás – két hónapig betegeskedtem. Mégis inkább a szépre emlékszem: ahogy például mentünk a testvérgyülekezeteinkhez Hollandiába és Angliába a gyerekekkel megpakolt autóval, hogy beszámoljunk a templomépítésről. És végig sok baráti támogatást kaptunk.

HÁZASSÁGUKBÓL ÖT GYERMEK SZÜLETETT, DE HATOT NEVELNEK, NEVELTEK. HOGYAN ÉLTÉK MEG A LEGSZEMÉLYESEBB KÖZEGBE, A CSALÁDDBA VALÓ BEFOGADÁS FOLYAMATÁT?

Igen, nem csak a gyülekezet növekedett. Mindig befogadók akartunk lenni – családirag és gyülekezetileg is. Két gyermekünk volt, amikor egy „utcai nagyfiút” befogadtunk a másfél szobás lakásunkba és a családunkba. Nagy próba volt: alkalmazkodni, az idegenséget elviselni; mai eszünkkel kissé őrülségnek tartjuk. Önmeghaladás? Vagy csak nem voltunk képesek tartani a határainkat? A gyerekeink mégis gond nélkül vették az akadályt. Néhány év után elváltak útjaink, de azóta is tart a pártfogói kapcsolat. A gyülekezetünk is befogadó – mindig csatlakozott hozzánk egy-egy friss erő: gyakornok teológus, misszionárius; volt holland és dél-afrikai munkatársunk is. Aki belép a templomunkba, gyülekezetünkbe, megérzi a családiasságot. ■

A HÓNAP EMBERE

Szöveg: Weisz Teodóra
Fotó: Muray Gábor

Párdy Bence

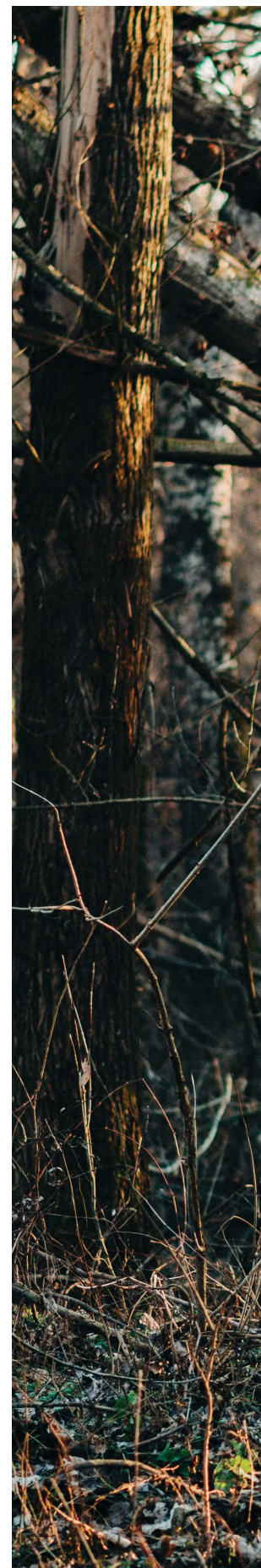
Könnyű, villámgyorsan kész, előállítás olcsó. Praktikus találmány, hamar el is terjedt: ha elfogy a beletöltött ásványvíz, üdítő, ki lehet dobni. Nincs vele több gond, nem is látjuk többet. Az elmúlt fél században mérhetetlen mennyiségű petpalack készült.

Ha valamiért mégiscsak szeretnénk viszontlátni az évtizedek során változatos színekben és formákban gyártott darabokat, elég egy kicsit folyóink ártereiben kotorászni. A régebbi típusokért persze érdemes mélyebbre ásni, a felszínen inkább az újabb modellek gyűjthetők. A levonuló árhullámok pedig gondoskodnak – a többi érkező kommunális hulladék között – a palackok utánpótlásáról.

„Az emberiség nem azért jutott ide, mert gonoszak vagyunk, hanem mert nem mindig látjuk, hogy a tetteink hova vezetnek” – mondja Párdy Bence. Önkéntes környezet-tisztító, így határozza meg magát. 2019-ben, a Petkupán kezdte. Azon a nyáron részt vett a felső-tiszai és a Tisza-tavi hulladékmentesítésre szervezett akciókon, és amikor befejeződtek, már csak a munkahelyi felmondás elintézése miatt ment haza. Egy hét múlva mindenestül hátrahagyva korábbi életét visszatért, és Tiszafüred környékén november végéig egymaga még 1190 zsáknyi műanyagtól szabadította meg a folyót. Télen a további megtisztítandó partszakaszokat mérte fel, és 2020-ban a Bodrogon is folytatta a petpalackok begyűjtését. Az összeszedés után az újrahasznosítás lehetőségét biztosító színekre válogatás és bálázás teszi teljessé a folyamatot, amit még úgy is érdemes elvégezni, hogy tudjuk, nem oldható meg vele a bolygót veszélyeztető műanyaghasználat problémája.

A Tiszán és a Bodrogon végzett emberfeletti munka egy szembesülés következménye. A döbbenettel kezdődött, amelyet Párdy Bencének az óceánokon úszó szemétszigetek látványa okozott. Maga épp egy megtisztulási folyamat végén tartott: évtizedes drog- és alkoholfüggőségén jutott túl, amikor kezébe került a *National Geographic*-nak a tengerek műanyag-szennyezettségét bemutató száma. A környezetpusztítással való szembesülés okozta depresszív állapot, más néven a klímaszorongás őt is elérte, a válasza pedig nem az általánosan jellemző lemondó semmittevés lett. „A pánikból a cselekvéssel lehet kijönni” – állítja, és örül azoknak a foltnyi tiszta területeknek, amelyek a napi teljesítménye, hús zsák szemét összeszedése révén keletkeznek.

Párdy Bence a Tisza partján végeláthatatlanul sorakozó palackbálák mellett állva is bizakodó. Azt reméli, egyre többen megértik, hogy a szemétermelés nem folytatható. Megoldásként mértékletességről beszél, az ész nélküli fogyasztás és a pazarlás mellőzéséről. Azt mondja egyébként, ezek egyszerű és megszokható dolgok, nem is kell hozzájuk különösebb erőfeszítés. ■

A HELY SZELLEME VILÁGC.SODA KÜZDELEM

A város, ahol Petőfivel köszöntik az újévet. A kínai műfordító, akit magával ragadott a költő bátorsága.

A költő és polonista, aki Bemre és katonáira tette fel az életét. A közösség, amelynek tagjai a nemzeti emlékhelyek őrzéséért vívják ma csatáikat.

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc eszméje ma is élő, hétköznapi és ünnepi valóság.

EMILÉKEZETES HAJLÉK

Szöveg: **Meszleny Zita**
Fotó: **Földházi Árpád**

A nap, amikor nyomkeresésre indultunk,
de nyomoknál valami jóval többet találtunk.

Két óra menetidő után szemerkélő esőben érkezünk meg a városba. A Petőfi Sándor úton át jutunk el a központi Petőfi térre, ahol a robusztus a Petőfi Sándor Művelődési Központ és a barátságos Petőfi Korzó Kávéház között hófehérre meszelt kis parasztház dacol a folyton változó korszellemmel. Talán az olvasó is kitalálja mostanra, kinek a szülőháza a nádfedeles, két apró ablakával Kiskőrös főterét vigyázó épület.

A legismertebb magyar költő nyomait kutatni jöttünk a városba, ám ahogy a főtéren az autóból kiszállva

egyből egy márványba vésett versidézetre lépünk, világossá válik: nemhogy keresni nem kell, de ha akarnánk, sem tudnánk elkerülni a poéta szellemét. Az első szegletétől az utolsó sarkáig áthatja a települést.

„Mi magunk visszük be Petőfit a saját életünkbe. Minden kiskőrösi a maga módján” – elemzi a forradalmár költő és a helyiek kapcsolatát Domonyi László polgármester, aki ablakából kinézve nap mint nap a mesébe illő kis épületet látja. Nem sokkal később már dr. Filus Erika, a Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum igazgatója részletezi,

mit is jelent ez. A helyi óvodások kizászlóikkal minden március 15-én a történelmi udvarba vonulnak, ballagáskor a végzősök útba ejtik az épületet, hogy egy szál virágot tűzzenek az ablakába, esküvőkor mondhatni kötelező fotóhelyszín a homlokzat, minden Petőfihez kötődő dátum ünnepnap a településen, amit szintén itt ülnek meg. „A ház végigkíséri a helyiek életét” – összegzi Erika, majd az Országos Petőfi Sándor Társaság elnöke, a múzeum volt igazgatója, Kispálné dr. Lucza Ilona hozzáteszi: „Fontosak ezek az apró momentumok, mert így, lentől építkezve, fiatalkorban meggyökereztetve lehet éltetni a Petőfi-kultuszt.”

Az emlékezés egyik aprónak nehezen nevezhető momentuma itt a Petőfi-szilveszter. Mivel a poéta születése éppen erre a napra esett, a helyiek vele zárják az ó- és kezdik az új évet. Az alkalomra a kiskőrösiekből szerveződő Szilveszter Társulat mindig új reformkori darabbal áll színpadra, a vendégek érkezéskor a költő kedvencével, kávélikórral koccinthatnak, a menüsört pedig a legnagyobb lírikusok favoritjaiból állítják össze a szervezők. Éjfélkor a kivilágított szülőház előtt a rövid megemlékezés után a résztvevők fáklyákkal vonulnak az evangélikus templomhoz, ahol a lelkész rövid áhítatot tart. „Jó úgy indítani az új évet, hogy lelkileg is feltöltődik az ember” – mondja Erika, ám a templomlátogatásnak nem ez az egyetlen oka. Csak ott és csak aznap nyitja fel a lelkész azt a több száz éves könyvet, melyben Petőfi Sándor keresztelési igazolását őrzik. E kézzel írt bejegyzés alapján hivatkozik magára valódi szülőhelyként a város – több riválisa között.

Arról, hogy miért dönti el ez az egy sor a költő születési helyéről szóló vitát, Lupták György esperest kérdezzük, mikor az emlékháztól néhány méterre álló lelkészlakban találkozunk vele. Miközben belefog a magyarázatba, – noha már rég elmúlt szilveszter, kivételt tesz velünk – olyan óvatosan emeli

le a polcra a vaskos kötetet, mintha a legféltebb kincsét tartaná a kezében. Oldalról oldalra repít vissza minket egészen 1823. január 1-jéig, addig a napig, amikor Petőfi Sándort hat keresztszülője körében keresztvíz alá tartották. Ahogy a latin betűket fejtegeti, sorolja a bizonyítékokat. Először is a kötetben látható, hogy csak akkor tüntettek fel születési helyet, ha a gyermek nem itt látta meg a napvilágot. Na mármost Petőfi neve mellett nincs helyszín. Másodszor, mikor felütötte a fejét a vita, az egyik keresztszülő maga nyilatkozott arról, hogy a költő igenis Kiskőrös szülötte. Harmadszor akkoriban a magas csecsemőhalálozás miatt a gyermekeket amint lehetett, megkeresztelték, nehogy anélkül hagyják el ezt a világot. Mivel a leghíresebb poétánk a korabeli leírások szerint igencsak gyenge újszülött volt, nehéz elképzelni, hogy az egynapos csecsemő szülei a környező településekről télvíz idején kockáztassanak vele egy negyven kilométeres utat Kiskőrösig. „Noha ezek mind közvetett bizonyítékok, szerintem elég erősek ahhoz, hogy ne legyen okunk kételkedni” – zárja érvelését az esperes.

„Petőfi összeköt, nem elválaszt bennünket, ezért nem érdemes belemenni a szülőhelyvitába, mert akkor az eszme lényege veszik el. Mindenki a maga módján emlékszik és ünnepel” – tesz pontot az ügy végére Ilona is. Kiskőrös pedig emlékezik és ünnepel. A település nagy erővel készül 2022. szeptember 1-jére, akkor kezdődik ugyanis a Petőfi születésének kétszázadik évfordulójára meghirdetett emlékév, amelynek az itteniek reményei szerint központi helyszíne lesz a település – tudjuk meg a polgármestertől.

A kerek évforduló alkalmából – a vírusos időket kihasználva – újul meg a Petőfi Szülőház és Emlékmúzeum valamennyi épülete is. Am még így, betonkeverőkkel és állványokkal a háttérben is megkapó az épület, amelybe a templomi kitérő után Erika bepillantást enged. Azt, hogy a többek között

Az 1780 körül készült nádfedéles, vert falú épület, amelyben a költő meglátta a napvilágot, Magyarország első irodalmi emlékháza

*„Mi magunk visszük be Petőfit
a saját életünkbe”*

a költő tintatartóját és pipáját is őrző épület ilyen állapotban maradt meg, Jókai Mórnak köszönhetjük – tudjuk meg az igazgatótól, ahogy bejárjuk a szobákat. Az író annak idején ugyanis elszántan kutatta költő barátja szülőházát. Mikor minden kétséget kizáróan rátalált az épületre, megvásárolta, hogy aztán a mindenkori kiskőrösi városvezetésre bízta a gondozását. 1880-ban az alábbi szavakkal adta át a kulcsokat: „Áldás legyen rajtad, emlékezetes hajlék. Légy megtelve dicső szellemével

örökké! Isten keze takarjon be minden vészek elől, vezessen küszöbödre minden boldogságot. Petőfi szülőhajléka alatt múló szava legyen a fájdalomnak, tartós az örömmek, futó vendég legyen benne a baj, rendes szálló az áldás.” Ahogy a polgármester fogalmaz: „Jókai érdeme, hogy megmentette, Kiskőrös pedig, hogy az elmúlt száznegyven év zűrzavaraik közt megőrizte a házat. A kultusz ápolása nekünk örökségünk és kötelességünk, amelynek mindenáron eleget teszünk.”

Lassan két évtizede szokás Kis-kőrösön, hogy a város különleges Petőfi-kötettel köszönti a költő születésnapján Magyarország területén világra jött gyermekeket. A kiadványt minden évben december 31-én adják át az első születésnapjukat ünneplő kicsik szüleinek

Az emlékezetes hajlékot elhagyva, az építkezés kevésbé impozáns eszközei között járva Erika elmondja, hogy ha felújításmentes békeidőben érkeztünk volna, éppen a műfordítói szoborparkban tennénk hangulatos sétát. És valóban, ahogy körbenézünk, tizennyolc mellszobor társaságában találjuk magunkat. Annak apropóján, hogy Petőfi Sándor a legtöbb nyelvre fordított költő, és költeménye, a *Szabadság, szerelem!* pedig a legtöbb – több mint ötven – nyelvre lefordított vers, a parkban a poéta fordítói kapnak emlékművet. Ahogy Ilona mondja: „Ezzel is azt szeretnénk üzeni, hogy Petőfi nem csak a miénk, az ő ügye közös ügy.”

Azt, hogy ez közös ügy, itt tényleg mindenki komolyan veszi. „Az a jó, ha minél több lába van a kultuszéltetésnek. Közös tudunk összegyúrni egy akkora hógolyót, amekkorát már messzire lehet dobni” – él időjáráshoz kevésbé, de évszakhoz még passzoló képpel Ilona.

Ugyanez a mentalitás érződik a következő állomásunkon, a János Vitéz Látogatóközpontban is. Az interaktív helyett már inkább okosnak nevezhető látogatóközpont vezetője, Tóth Anett mielőtt végigvezetne Kukorica Jancsi kalandos útján, a fentihez hasonló szellemenben osztja meg turisztikai hitvallását: „Ez egy tizennégyezer fős kisváros, itt egymásra vagyunk utalva. Csak úgy tudunk felmutatni valami látványosat, ha egymást erősítve összefogunk. Ezért az összes helyi intézménnyel kölcsönösen ajánljuk a másikat az idelátogatóknak. Sokkal minőségibb, intenzívebb az élmény, teljesebb a Petőfi-kép, ha az érdeklődők minden helyszínre eljutnak. És ha a vendég jól érzi magát, több időt tölt itt, azzal ő és Kiskőrös is csak nyer.”

Anett nemcsak a közösségről, hanem magáról az elsősorban fiataloknak szánt okoskiállításról is hasonló lelkesedéssel és elköteleződéssel mesél. A látogatóközpont 2016-ban nyílt meg, és ha már Petőfi, adta magát a *János*

vitéz, amely nem csupán közös tudás-kincsünk, de epizodikusságának hála, könnyen ábrázolható, a gyerekeknek a szó szoros értelmében kézzel foghatóvá tehető – magyarázza az intézményvezető. És hogy ez pontosan mit jelent, rögtön megtudjuk, ahogy megérkezünk János vitéz univerzumának a bejáratához. Itt kezünkbe kapjuk a tarisznyát imitáló tabletünket, amelyen megalkothatjuk saját Kukorica Jancsinkat. Mikor elkészülünk az általunk vörös hajúnak, kék szeműnek elképzelt hőssel, belépünk a sötét labirintusba. „Tüzesen süt le a nyári nap sugára / Az ég tetejéről a juhászbojtárra” – halljuk a jól ismert sorokat, a díszleteknek, a fény- és hanghatásoknak köszönhetően pedig rögtön egy mesebeli réten érezzük magunkat. Leginkább azon lepődünk meg, amikor velünk szemben a kijelzőn meg is pillantjuk a juhászbojtárt, aki kiköpött mása annak, akit az előbb megálmodtunk. De nem álldogálhatunk itt sokáig, hiszen a jól ismert szerelmi jelenet és a gonosz mostoha közbelépése után rémülten vesszük észre, hogy időközben Jancsi nyája, jobban mondva a mi nyájunk szét-széledt. Rajtunk a sor, hogy egy karámba tereljük az elkészült juhokat. Gyermeki lelkesedéssel vetjük bele magunkat a feladatba, és Anett nevetve mondja, ezzel nem vagyunk egyedül. Sokszor a gyermeküket kísérő apukák is olyan lázba jönnek a labirintusban, hogy átveszik a kicsiktől az irányítást. Hamar kiderül azonban, hogy a lelkesedés kevés. Csakúgy, mint a műben Petőfi főhőse, mi is kudarcot vallunk, és szembe kell néznünk a gazda haragjával, menekülnünk kell a faluból. Innentől Jancsiként vándorolunk végig a történet helyszínein. A zsványtanya, Tatárország, Taljánország, Franciaország, a hajóút, az óriások birodalma mind-mind újabb és újabb feladatokat tartogat, amelyre sokszor nem is olyan egyszerű koncentrálni, annyira leköt minket a lélegzetelállító látvány. „A kiállítás szinte minden érzékszervre hat.

„Csak úgy tudunk felmutatni valami látványosat, ha egymást erősítve összefogunk”

A történet ezáltal sokkal jobban megmarad a látogatóban, mint ha egyszerűen csak a szöveget látja” – fejtegeti Anett, miért hozzák ide előszeretettel a magyartanárok az ötödikes, hatodikos diákokat, akik kötelező olvasmányként bújják a *János vitézt*. Noha mi is akkortájt olvashattuk utoljára a művet, mire Tündérországba érünk, ahol a tarisznyatabletünkbe rejtett rózsát a tóba dobva visszkapjuk Iluskát, újra kiszíneződnek az évek során megfakult emlékek. Legszívesebben visszamenénk a történet elejére, hogy kicsit

jobban elveszhessünk az aprólékosan megalkotott részletekben. De inkább a kijárat felé vesszük az irányt.

Ahogy a látogatóközpontból kilépve elhaladunk a templom és a szülőház mellett, megértjük, miről beszélt Anett, amikor azt mondta, a látóvalók együttesével válik teljessé a kép. Mikor aztán a főtérre érünk, indulás előtt még megállunk a Petőfi-szobor alatt. Felpillantunk az emlékműre, amelyet idefelé talán észre sem vettünk. Ahogy Kiskőrösön az eszme az egyének fölé, a költő alakja úgy magasodik most fölénk. ■

Kiskőrös lakosai állították a világ első köztéri Petőfi-szobrát. A tudatos kultuszápolásnak ez az első mozzanata 1862-re, még a kiegyezés előtti időkre esett, így a szobor nemcsak a költőre, hanem a helyiek bátorságára is emlékezteti az arra járókat

PETŐFI MINDENKIÉ

Szöveg: **Farkas Anita**

Fotó: **Földházi Árpád**

Bármilyen hihetetlennek hangzik is, Kína és Magyarország közt az egyik legfőbb összekötő kapocs Petőfi Sándor. A keleti ország középiskoláiban kötelező tananyag a Szabadság, szerelem!, és számos versfordítása is napvilágot látott az utóbbi több mint száz év során. A népszerűség okairól és a szabadságharc költőjének világirodalomban betöltött helyéről kínai fordítójával, a Budapesten élő Li Zhen Árpád hungarológussal beszélgettünk.

MAGYAR SZAKON VÉGZETT AZ IDEGEN NYELVEK PEKINGI EGYETEMÉN. HONNAN EZ AZ ELSŐRE FURCSÁNAK TŰNŐ VÁLASZTÁS?

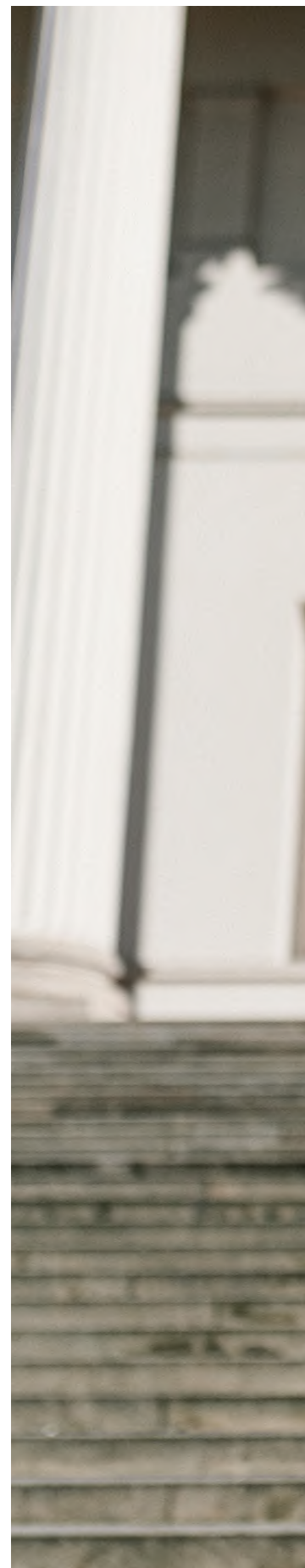
Teljesen véletlenül alakult így a sorsom. Már középiskolás koromban nagyon szerettem az idegen nyelveket, angolul és japánul is tanultam. Abban az időben Kínában a legjobb idegen nyelvi képzés ebben az intézményben volt, s mivel a felvételi egyfajta kvótarendszer alapján működik, 1988-ban Senhszi tartomány lakosaként csak két szak közül választhattam: vagy angolt tanulok hétfős, vagy magyart háromfős csoportban. Hirtelen elhatározásból utóbbira jelentkeztem. Mivel akkoriban egész Kínában csak itt tanítottak magyart, és nem is minden évben vettek fel újakat, az egész szakon összesen tizenheten voltunk. A helyzet azóta változott, ma már több helyen van magyarnyelv-képzés a két ország közti egyre jobb kapcsolatnak köszönhetően. És ezzel a végzettséggel a minisztériumok mellett akár a hadsereg központi vezérkarában is lehet helyezkedni.

MIKOR LETT ÖNBŐL ÁRPÁD?

Még az egyetemen kaptam ezt a nevet. A legelső órára bejött a magyar lektor, a most kilencvenhárom éves Józsa Sándor, aki az ELTE-ről érkezett a két állam oktatási együttműködésének jegyében, és minden hallgatónak adott egy magyar nevet: Attila, Csaba, Jenő, Ibolya, Ildikó, János, Judit, Mária, Tamás, Rózsa, Vera. Én viszont úgy gondoltam, hogy a Tamás név nem elég magyaros, ezért a tanár úr lecserélte Árpádra.

ELŐBB EGY KÍNAI ÁLLAMI KUTATÓINTÉZETBEN DOLGOZOTT GAZDASÁGI VONALON, MAJD AZ EZREDFORDULÓ TÁJÉKÁN ÉRKEZETT MAGYARORSZÁGRA, ÉS AZÓTA IS BUDAPESTEN ÉL. MI VETTE RÁ A KÖLTÖZÉSRE?

Mivel elég jól beszéltem a nyelvet, és az 1990-es években sok kínai volt már itt, úgy döntöttem, én is errefelé keresek magamnak új lehetőséget. 2000 óta élek Magyarországon, itt ismerkedtem meg a feleségemmel, és két gyermekünk született. Először egy kínai nyelvű hetilapot üzemeltettem,

„Őszinte és bátor költő volt a szerelmi és a harci témákban is, és közben a költészete soha nem volt homályos vagy fortélyos”

amely sajnos az internet és az okostelefonok térhódítása miatt 2009-ben megszűnt. Mivel mindig nagyon szerettem a szépirodalmat, közben elkezdtem magyar–kínai műfordítással is foglalkozni. Amikor például 2002-ben Kertész Imrét irodalmi Nobel-díjjal tüntették ki, elsőként fordítottam a műveiből részleteket pekingi és sanghaji folyóiratok kérésére. De nemcsak irodalmi műveket, hanem pénzügyi-geopolitikai-gazdasági tanulmányokat is fordítok, Magyarország nemzetközi megjelenését támogatandó. Szerencsés vagyok, mert a járvány az én életemben semmit nem változtatott: továbbra is csak ülök szép csendben órákon át a számítógépem előtt.

AZ IRODALMI MŰFORDÍTÁSAI KÖZÉPPONTJÁBAN FŐLEG PETŐFI SÁNDOR KÖLTEMÉNYEI ÁLLNAK, SŐT KUTATJA IS AZ ÉLETRAJZÁT. MIKOR HALLOTT ELŐSZÖR A SZABADSÁGHARC KÖLTŐJÉRŐL?

Azt hiszem, hogy mint a legtöbb honfitársam, a középiskolai kínaiórán. Volt egy kötelező olvasmány a tankönyvünkben, Lu Hszün (Lu Xun) kínai író *Az elfeledettek emlékére* című nekrológja, amelyet 1933-ban írt a két évvel korábban a forradalmi tevékenységük miatt letartóztatott és kivégzett fiatal író társai emlékére. Ebben a műben Lu nemcsak megemlíti Petőfi Sándor nevét, de idézi az egyik mártír, Baj Mang (Bai Mang) – valódi neve Hszü Hsziao-csie (Xu Xiaojie) – által fordított *Szabadság, szerelem!* című versét is. Ezt a fordítást Lu véletlenül találta meg egy a fiatalembertől korábban kapott, 1887-es, bécsi kiadású Petőfi-kötetben.

A MŰ SZINTE EGÉSZ KÍNÁBAN KÖZISMERTTÉ VÁLT, NOHA VOLTAK KORÁBBI FORDÍTÁSAI IS. MIÉRT PONT A BAJ MANG-FÉLE VÁLTOZAT TERJEDT EL SZÉLES KÖRBE?

Ennek számos oka van. Tudomásom szerint előtte már négy kínai író is foglalkozott e vers

fordításával. Mindegyiküké jóval hosszabb, csaknem kétszerese a Baj Mang-féle változatnak, amely mindössze húsz írásjegyből áll. Ráadásul ez a fordítás a legegyszerűbb és leginkább megjegyezhető verzió is. Ahogyan Galla Endre, az ELTE kínai tanszékének korábbi vezetője írja, Baj Mangé „a hagyományos irodalmi nyelven s a klasszikus prozódia szabályai szerint fogalmazott kínai fordítás, miáltal az jól ritmizálhatóvá, skandálhatóvá, megjegyezhetővé vált”. A többi verzió ráadásul csak szűk körhöz eljutó folyóiratokban jelent meg, Baj Mangét viszont mindenki megismerhette a már említett Lu Hszünekrológ közvetítésével, amely már az 1950-es években bekerült a középiskolai tankönyvekbe.

DE MIKÉNT KERÜLT EGYÁLTALÁN BAJ MANG PETŐFI SÁNDOR KÖZELÉBE, ÉS HOGYAN FORDÍTOTTA LE A VERSET ANÉLKÜL, HOGY TUDOTT VOLNA MAGYARUL?

A kutatások alapján úgy tudjuk, hogy elsőként a már említett, német nyelvű Petőfi-kötet, az Alfred Teniers által szerkesztett, *Gedichte von Alexander Petőfi* című vékony kiadvány került a kezébe. A fiatal író tehát német közvetítéssel fedezte fel magának Petőfi Sándort, és rögtön rokonságot érzett a rég meghalt magyar költő forradalmi hevületével, lánglelkűségével, szabadságvágyával. Mondhatni rajongója lett Petőfinek, olyannyira, hogy az életrajzát is lefordította németből kínaira, és 1929 májusában elküldte a Lu Hszün által szerkesztett *Benliu* (áradat) című folyóirathoz. A mellékelt kísérőlevelében ez állt: „Nagy tiszteletben tartom Petőfi egyéniségét, Kínában már elég sokat írtak Byronról, Petőfiről azonban még keveset. Szeretném bemutatni ezt a cikket a közönségnek, később pedig egy átfogóbb, részletesebb írást is közölni. Jelenleg néhány versét próbálom fordítani, talán sikerül az olvasók elé tárni azokat is.” Lu pedig

Az első igazi, mai is érthető kínai Petőfi-fordítás 1907-ből Csou Co-zsen (Zhou Zuoren) tollából származik. Lu Hszün (Lu Xun) öccse a *Szabadság, szerelem!* című verset ültette át a saját nyelvére, de nem ez a változat vált végül országszerte ismertté

boldogan közölte a fiatal költő fordításait, a lap utolsó számában jelent meg a Baj Mang által fordított Petőfi-életrajz és a magyar költő kilenc verse. Sajnos ennek nem lett folytatása. Baj Mang 1930 márciusában csatlakozott az akkor alakuló Kínai Baloldali Írók Szövetségéhez, és egyre szorosabbá vált a kapcsolata a forradalmi erőkkel; a sanghaji rendőrök 1931 januárjában letartóztatták őt és az írószövetség másik négy tagját, február 7-én pedig huszonhárom másik fogvatartottal együtt, mindössze huszonegy éven kivégezték. Ez is közös Petőfi és Baj Mang sorsában: fiatalon haltak meg, a népük szabadságért áldozva fel az életüket.

NEMRÉGIBEN EGY OLYAN TÖRTÉNETET IS HALLHATTUNK, MISZERINT 1934-BEN, AMIKOR A KÍNAI VÖRÖS HADSEREG MEGTIZEDELŐDÖTT VISSZAVONULÁS KÖZBEN, A KATONÁK A BAJ MANG-FÉLE SZABADSÁG, SZERELEM!-MEL PRÓBÁLTÁK MAGUKAT LELKESÍTENI. EBBEN VAN IGAZSÁG, VAGY CSUPÁN VÁROSI LEGENDA?

Az utóbbról van szó. A vers Sanghajban jelent meg nyomtatásban 1933 februárjában, amikor a hadsereg Délkelet-Kínában harcolt, majd a következő ősztől a déli tartományokon keresztül vonult Észak-Senhszibe; nem túl életszerű, hogy bármilyen újság eljutott volna hozzájuk, az meg pláne nem, hogy a harcok közepette éppen szépirodalmat olvassanak volna. A félreértés onnan származhat, hogy néhány, a hosszú menetelésről szóló emlékcikkben a katonák harci szellemét metaforikusan e verssel idézték meg. 2013-ban pedig nagy sikerrel bemutattak egy kínai zenés színjátékot, amelyben a vöröskatonák összesen hét alkalommal olvasták fel a Baj Mang-féle *Szabadság, szerelem!*-fordítást.

IDÉN PONT SZÁZ ÉVE ANNAK, HOGY MEGJELENT A NEMZETI DAL IS KÍNAIUL, AZT KINEK KÖSZÖNHETJÜK?

Valóban, Sen Jan-ping (Shen Yanbing), a későbbi írószövetségi elnök 1921-ben publikálta a mű fordítását, s a címe kínaiul már nem dalt, hanem himnuszt jelent. Furcsa véletlen, de egy 1935-ös kínai filmben elhangzott, 1949-től nemzeti himnuszként alkalmazott énekben is egy hasonló mondat szerepel, mint a *Nemzeti dalban*, így Petőfi Kínában kicsit tényleg mindenkié. Szintén fontos évforduló, hogy kilencven éve, 1931-ben Sanghajban megjelent a teljes *János vitéz*, amit Szun Jung (Sun Yong) fordí-

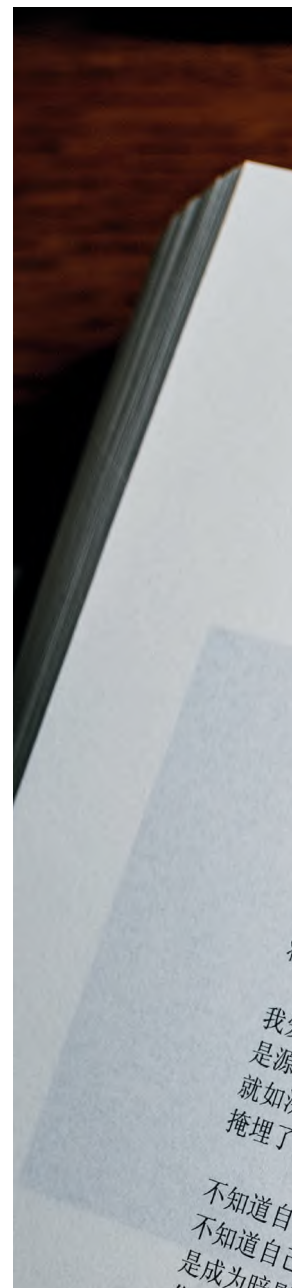
tott eszperantóból. 1940-ben pedig Csöcsiang tartományban kiadták az első, Petőfi válogatott verseit tartalmazó kötetet, ezt Tan Hao-ce (Tan Haoze) dolgozta át japánból. És hogy egy frissebb dolgot is mondjak, a kínai népi irodalmi kiadó 2019-ben új tervezésben ismét megjelentette az 1950-es nagy Petőfi-válogatáskötetet, a művei így a fiatalabb kínai nemzedékek számára is könnyen elérhetők.

TAVALYELŐTT, PETŐFI SÁNDOR HALÁLÁNAK SZÁZHETVENEDIK ÉVFORDULÓJÁN LÁTOTT NAPVILÁGOT AZ A GYŰJTEMÉNY IS, AMELYBEN SZÁZHETVEN SZERELMES VERSÉNEK MANDARIN FORDÍTÁSA TALÁLHATÓ AZ ÖN TOLLÁBÓL. MIÉRT CSAK A SZERELMES VERSEKBŐL VÁLOGATOTT?

Jól tudjuk, hogy a Petőfi-költemények nagyjából kétféle tematikára épülnek, a forradalmi és a szerelmes versekre. Ha a forradalmi verseit lefordítjuk, nem biztos, hogy önmagukban sokat érnek, hiszen a legtöbb kínai nem ismeri a keletkezésük körülményeit, a korabeli magyarországi társadalmi viszonyokat, azt, hogy mi történt például 1848. március 15-én. A szerelem viszont a világon mindenki által megélhető, ismerős érzés. Persze a szerelmes versei megértéséhez is kell némi segítség, a könyvem előszava ezért egy általam írt tanulmány *Petőfi szerelme* címen. Petőfit nemcsak azért választottam, mert nagyon szeretem, hanem mert rajta kívül más magyar költőt nem ismernek Kínában. A magyarul tanuló kínaiak többsége ráadásul eleve úgy véli, hogy a sok korábbi, helytelen Petőfi-fordítás hibáit is itt az ideje kijavítani. Már készül a következő kötetem is, amely a tervek szerint 2022-ben, Petőfi születésének kétszázadik esztendeje alkalmából jelenik meg *Petőfi Sándor válogatott versei* címen, és jelképesen kétszáz költeményt tartalmaz majd. A jelenlegi válogatást egészítem ki benne további szerelmes versek, illetve olyan politikai-forradalmi költemények fordításával, mint a *Nemzeti dal*. És persze sok lábjegyzet is lesz, magyarázat a történelmi háttérrel.

ÉS GONDOLOM, ITT MÉG NINCS VÉGE: „EGYRE NAGYOBB HATÁSSAL VANNAK RÁM PETŐFI SÁNDOR VERSEI” – MONDTA EGY BESZÉLGETÉSBEN. MIÉRT ÉREZ PONT VELE ILYEN LELKI ROKONSÁGOT?

Petőfi életműve szinte egyedülálló. Az ember csak bámulni tudja az ihletét, a fantáziáját, a változatos és soha nem unalmas népiességét, a remek rímképleteit. Őszinte és bátor költő

致尤丽娅

绯红的面颊，绯红的嘴唇，
褐色的秀发，褐色的眼睛。
上帝哟，这脸上和眸中
该蕴藏有多少的灵性！

哦，我多想拥有这灵性
和这充满激情的姑娘！
快快告诉我，你——
还未曾受爱情的袭攘。

不啊不！请你说已有了爱，
请你说对我已是缱绻柔情。
这一丝话语
将创造出我崭新的生命。

爱你，我的爱
源的洪流，
洪水漫衍大地，
我往昔的所有。

已的过去，
已的将来

JÚLIÁHOZ

Piros orca, piros ajkak,
Barna fürtök, barna szem,
És ez arcon és e szemben
Mennyi lélek, Istenem!

Óh, ha bírhatnám e lelket,
Ezt a lelkes kisleányt!
Szólj, leányka, mondd, hogy téged
A szerelem még nem bánt.

Nem, nem! Azt mondd, hogy szeretsz már,
Mondd, hogy engemet szeretsz,
És ez a szó életemnek
Egy új teremtője lesz.

Noha Petőfi verseit
számtalan nyelven rímbe
szedték, a teljes életmű
csak oroszul és kínaiul
olvasható

volt a szerelmi és a harci témákban is, s közben a költészete soha nem volt homályos vagy fortélyos. Másokkal ellentétben ő soha nem akarta arrogánsan és szándékos értelmetlenségek használatával rejtélyek közt hagyni az olvasókat, a gondolatai egyértelműek, mégis a művészet, az emberi lélek legmélyére visznek. Emellett a magyar irodalom vízvonalasztója és mérőköve is volt. Ahogyan *A magyar irodalom története* 1960-as években megjelent akadémiai kiadásában is szerepel, Petőfi „a népköltészetből indul el, s ebből teremt nemzeti költészetet: egy új költői korszak megnyitója is”. Nem véletlen tehát, hogy Lu Hszün egy 1907-ben publikált tanulmányában Byron, Shelley, Puskin, Lermontov, Mickiewicz, Slowacki és Krasiński mellett mutatta be egy hosszú fejezetben, jelezvén, hogy a világirodalomban is megérdemelt helye van. És ami talán

a legfontosabb: a magyar nemzet számára Petőfi a nemzeti függetlenség és öntudat örök szimbóluma. Ahogyan szintén Lu írta egy 1925-ös esszéjében: „Ez a nagyszerű lírikus költő, magyar hazafi hetvenöt évvel ezelőtt halt meg hazájáért kazah katonák lándzsájának hegyétől. Fájdalom, hogy Petőfi meghalt. Ami azonban még ennél is fájalmasabb, hogy verseinek mondanivalója a mai napig ugyanúgy érvényes.”

CSIZMA A BILIÁRD- ASZTALON

Szöveg: **Szentei Anna**
Fotó: **Hölvényi Kristóf**

Történelem a kávéscsésze perspektívájából, avagy mi mindent tettek hozzá a lelkes hazafi kávéfőzőmesterek az 1848-as forradalmi eseményekhez? Például méregerős frissítőt, szakadtra olvasott újságokat, a dohányfüstben, kávéillatban fürdő legendás helyszínt, a Pilvaxot, ahová a jurátusok évek óta eljártak, hogy vérre menő vitákat folytassanak fogós jogi kérdésekről, és ahová március 14-én először befutottak a Bécsben kitörő forradalom hírei.

A kávé nem volt mindig népszerű hazánkban: a hódoltság idején a magyarok kifejezetten berzenkedtek tőle, mondván, rendes magyar ember bort iszik, hiszen a kávé keserű, fekete, de legfőképpen török. Aztán az oszmánok kivonultak, és a 18. század elején mindenki világot akart látni: a diplomaták, katonák egy része a bécsi udvarba igyekezett, az arisztokraták a fényes Párizst látogatták, a protestáns diákok a német, a németalföldi és az angol, katolikus társaik az itáliai és a francia egyetemeket vették célba. Így történt, hogy a 17. és a 18. század fordulóján a magyar diákság utazásai során megismerkedett az akkor divatosá váló kávéházzal és az ott felszolgált fekete frissítővel. A világlátott fiatalok hazatérve meglehetősen idegesen néztek körül: hol egy kávéház?

RIBILLÓ A KÁVÉ KÖRÜL

„Hazánkban a legkorábbi ismert említés 1696-ból származik: egy szentendrei szerb kávéssal kapcsolatos. 1702-ben Budán már két örmény főzi a feketét, 1714-ben pedig felbukkan az első pesti kávé, a katolikus rácként emlegetett Cavesieder Blasius, azaz Kávéfőző Balázs. 1729-ben már három kávé üggyködik Pesten. Ezt onnan tudni, hogy közülük ketten panaszt tesznek a pesti magisztrátusnál a harmadikra, egy bizonyos Francesco Bellieno nevű olaszra, hogy a nyavalyás talján nem átallja alacsonyabb áron adni a feketét, rontva az ő üzletüket. A civódásnak a tanács azzal vet véget, hogy rájuk parancsol, állapítsák meg közösen az áraikat. Ezt a pillanatot tekintjük a pesti kávé céh kezdeteinek” – meséli Saly Noémi

irodalom- és Budapest-történész. Persze nem volt akkortájt ilyen egyszerű kávéházat nyitni Pesten, ugyanis az ilyen jogok az általános birtokjogi gyakorlatot követték.

„A kávé minden időben piszok jól jövedelmezett, és a tekintetes magisztrátus – amelynek tagjai között arisztokraták és nagypolgárok egyaránt voltak – kínosan ügyelt arra, hogy a kávék jogok az ő kezében maradjanak, hiszen busás haszonért adta bérbe őket. Pesten ezért a reformkor idején körülbelül harminc kávéház működött. 1864-ben azonban új ipartörvény született: megszűntek a céhek, és ipartestületek alakultak – magyarázza Saly Noémi, hogy a kor merev, szinte feudálisnak tűnő viszonyait hogyan rázta fel az új törvény. – Onnantól csak a tőke és a szakértelem számított, kávéházi ősrobbanás történt Buda-Pesten. A 19. század utolsó harmadában beköszöntött a virágkor.”

FŐPINCÉREK KORA

Ám a reformkorban még csak kávésjogok léteztek. Libasinszky Vince ekkortájt adta bérbe az Urak utcájában álló házát Privorszky Ferencnek, aki 1835 körül kávéházat nyitott, nem is akármilyet. Az újságok 1838-ban ámulattal írták, hogy műszaki csoda színtere a Libasinszky-ház: a „fő hágsók”, azaz a lépcsóházak és a kávéház terei „légszesszel valának kivilágítva”.

„A gázvilágítás miatt a pesti népnyelv Kávéház az örök világosságához néven emlegette a helyet. Privorszky alatt a hivatalos neve Café Renaissance, ami a reformkor szellemének tökéletesen megfelelt” – meséli Saly Noémi. A szóban forgó kávéház a jogászfjak kedvelt találkahelyeként működött: az újságokban többször is színes hírként olvasni, milyen népszerű hely. Vahot Imre cikkében azt írja, hogy a fiatal törvénygyakorlók itt tekéznek – azaz

A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum a 19. századi kávéházak számos tárgyi emlékét őrzi

„Egészen visszavonhatatlanul ott lógott a levegőben: valami nagy dolog van készülőben”

biliárdoznak –, újságot olvasnak, és fogós jogi kérdésekről vitáznak. Privorszky az örök világosság kávéházát egy jobb üzlet nyitása reményében átadta a főpincérnek, ami mutatja, hogy egy talpraesett fizetőpincérnek micsoda becsülete volt abban az időben, főleg, ha tőkése is akadt. Ez a férfi volt Pillvax Károly.

„Pillvax rátartí felesége kérte az urától, cserélje le a régi cégtáblát, és a saját nevét tegye a bejárat fölé. Ettől kezdve ismert a kávéház Pillvax néven – eredetileg így, két l-lel. De a legfontosabb nem változott: a tulajdonoscseré után is ugyanazt a hangulatot találták a vendégek itt, mint korábban.”

SASVADÁSZOK AKCIÓBAN

Pillvax 1846-ban betegsége miatt visszavonult, az üzletet főpincére, Fillinger János vette át. Amikor 1848-ban kitört a forradalom, ő volt a kávé. Fillinger hazafias érzésekkel és kellő üzleti érzéssel is rendelkezett, hiszen megsejtette, hogy eljött a nagy tettek ideje. Elviselte azt a vircsaftot, amit a joghallgatók a kávéházában rendeztek: csizmában ugráltak a biliárdasztal zöld posztóján, vedelték a kávé, telefüstölték a helyiséget, és nem voltak hajlandók hazamenni, hiszen egészen visszavonhatatlanul ott lógott a levegőben: valami nagy dolog van készülőben.

„Fillinger apó pedig – később így nevezte a kávéház törzsközönsége – március 15-e hajnalán ónos esőben kávé pörkölt az udvaron, vizet forralt a konyhán, hogy mire visszajönnek a kávéházába a fiatalok, legyen elég frissítő fekete.” A kávéház közepén álló márványasztal, amely körül Petőfiék a forradalmi eseményeket tárgyalták meg, ma is látható a Petőfi Irodalmi Múzeumban – a bútor darab a „közvélemény asztalaként” szerzett halhatatlanságot.

Fillinger apóra a forradalom bukása után rászállt a Polizei, állandóvá váltak a razziák, így a vegzálást megunva átadta a Pillvaxot egy következő bérlő-

nek, ő pedig áttette működését a Sebestyén térre. A diákság ment utána. A régi barokk épületben működő kávéháznak hátsó kijárata nyílt az udvar felé, onnan pedig újabb átjáró a közeli utcákra. Mindez azért érdekes, mert az 1850-es évek elején a pesti éjszakában akciózó sasvadászok – fiatal mesterlegények és merész egyetemisták – célpontjai a városi középületekre kiakasztott, kétfejű sast ábrázoló címerek voltak. Nem volt éppen veszélytelen foglalatosság, ám volt egy menekülőútjuk: Fillinger kávéháza. A legények berohantak a rendőrök elől, majd kispricceltek a hátsó kijáraton. A sarkukban lihegő fogdmegek csak Fillinger apót találták a küszöbön bokáig érő kávé kötényében, amint ott istenkedett, hogy ő bizony senki emberfiát nem látott errefelé ilyen késői órán, be se engedné.

Fillinger talán épp e sejtető politikai szimpátiája okán sokáig nem kapott kávésjogot Pesten, 1861 áprilisában azonban rámosolygott a kávé sok védőszentje, és beiktatták a nevét az ipartestület beírókönyvébe. 1868-ban halt meg, vele együtt pedig egy kicsit a Pillvax legendája is a múlt részévé vált.

A kávéház utolsó bérlője Schovanetz János, aki korábban szintén főpincérként működött, 1881-ben vette át a boltot, és első dolga volt kiakasztani a fő helyre a kinyomtatott és bekeretezett *Nemzeti dal*, és egyik oldalára Petőfi, a másik oldalára Jókai portréját függesztette, s minden áldott reggel megemelte előttük a kalapját.

PILLÉS, FEKETE, FÉLBARNA

A Pillvax tehát a 19. század közepén igazi törzshelye volt a jurátusoknak: Fillinger sok újságot járatott, így a kávé mellé hírt is kapott a vendég. Saly Noémi szerint a kávéház ekkoriban felnőtt-napköziotthonként és információs bázisként működött, olyannyira, hogy ide futottak be március 14-én a Bécsben kitörő forradalom hírei. De nem csak a politikai hírekre várva ücsörögtek a népek a kávéházakban: a lipótvárosi kereskedők például

az üzleti információkért ültek be egy feketére. Azaz a kávéházak elsődleges hírforrásai voltak a városi élet történéseinek.

S hogy hogyan is festett akkoriban a kávéház? „Az 1880-as évektől szabályozták, hogy legalább százötven négyzetméter alapterületű, utcaszinten lévő, négy méter belmagasságú, két biliárdasztallal rendelkező helyiség nevezhető kávéháznak” – magyarázza a történész. A régi barokk Pest házaiban persze még jóval kisebbek voltak, és általában nem egy teremből, hanem több helyiségből álltak.

„Azt már nehezebb megmondani, mit ettek, ittak a 19. század közepén ezeken a helyeken, hiszen nem maradt ránk étlap. A kávéból azonban volt választék: kérhetett a vendég adagra kis és nagy kávé, színre feketét vagy világosat – azaz tejjel dúsítottat –, kerülhetett a csészébe fől, azaz a forralt tej pilléje, és ihatta az ingyenc szűrve vagy szűretlenül is. A kávéhoz kistányéron elhelyezett süvegcukor-darabkák dukáltak: a nagy kávéhoz öt, a kis kávéhoz három” – részletezi Saly Noémi

a kínálatot. Ha valakinek megkordult a gyomra, délután kérhetett valami kiadós süteményt, például túrós delkilit. Bor, sör csak palackozva volt kapható, de likőrfélék kimérve is: a likőröket a süvegcukorkák porciózója és a krajcárok behajtója, a kasszírnök szolgáltatta a vendégeknek.

A Pillvaxról Kosztolányi Dezső is megemlékezett egyik írásában, elmesélve, hogy ifjúkorában egyszer rajtaütésszerűen megjelentek a kávéházban, és eljártszották a forradalmi eseményeket, frászt hozva a múmiaszerű belvárosi nénikre, akik merengve rágicsálták ozsonnasüteményeiket a sokat látott asztalok mellett. A Pillvax 19. századi legendás története 1911-ben zárult le végérvényesen, amikor az épületét lebontották. ■

BELSŐ TÁJAK

Forradalmi séta

Szöveg: **Bencsik Gábor**

Hunyd be a szemed, és képzelj magad köré egy százhetvenhárom évvel ezelőtti napot. Hidd el, nem lesz nehéz, csak bátran engedd el a képzeletedet. Ráadásul a jelenvaló valóság is a segítségre lesz, az utcák, a házak. Hiszen ugyanez a város, ugyanez a nép, ugyanez a történelem.

Hunyd be a szemed, vagy még jobban teszed, ha nem is hunyod be, hanem nyitott szemmel tartasz az akkoriakkal, 1848. március 15. neves és névtelen hőseivel. Ha végigjáród velük a forradalom történelemformáló gyalogsétáját Pesten és Budán.

Természetesen a Pilvaxnál kell kezdened, a híres kávéháznál. Igaz, ezúttal a képzeletedre nagy szükséged lesz, semmi sincs már meg belőle, még a helye sem ott van, ahol gondolnád, ahol egészen a közelmúltig működött a mi időnk Pilvax kávéháza, amelyet már nem is úgy hívnak, emléktábla is csak az azonos nevű szálloda halljában található. Az egykori Pilvax a mai Petőfi Sándor utcára nyílt (az épülete sincs már meg), innen indulj hát.

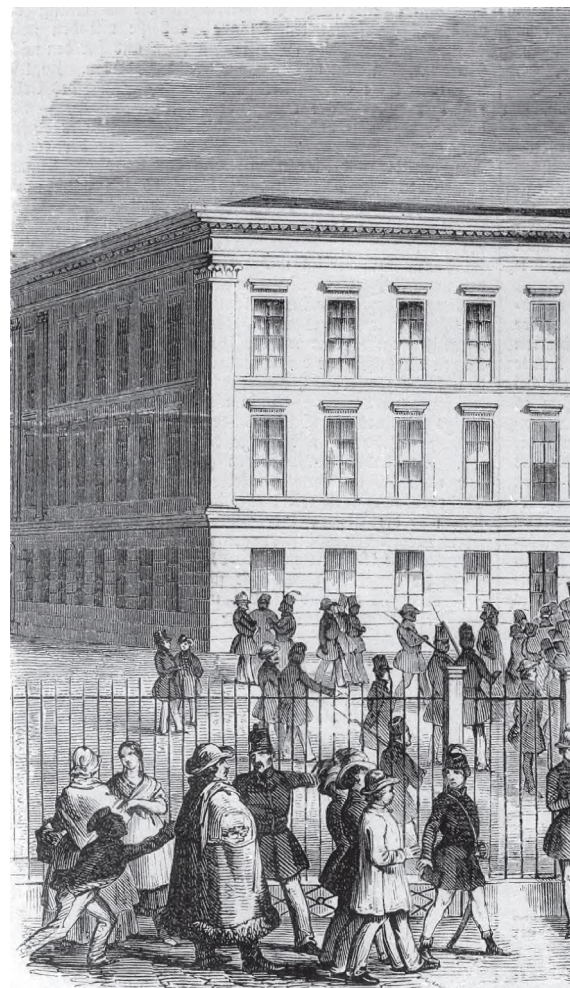
De előtte tarts rövid névsorolvasást. Kikkel is teszed ezt a sétát? Értelem-szerűen kezdjük Petőfivel, aki a maga huszonöt évével már tekintélyes írónak számít, aztán természetesen Jókai (23 év), Bulyovszky Gyula (21), Irányi Dániel (26), Irinyi József (26), Korányi Frigyes (19), Vajda János (21), Telepy Károly (19), Nyáry Albert (20), Vasvári Pál (22), Ágai Adolf (12!), és még mennyi-en – bárók, polgárok, parasztivadékok, márciusi ifjak. Akkor reggel nem mind gyülekeztek a Pilvaxban, de a képzeleted

miért ne idézhetné ide őket is? Velük megyünk most tovább.

Petőfi biztosan itt van, már másodszor aznap, kezében a *Nemzeti dal* és a 12 pont, percről percre gyarapodó csapattal indulunk történelmet csinálni. Mehetnénk a Kossuth Lajos utca felé, de most terejlük a képzeletünket végig a Pilvax közön a Városház utca felé. Balról a hatalmas városháza, ha akkor erre ment a csapat, ugyanitt, ugyanígy láthatta. A Semmelweis utca felé tartunk, a régi orvosi egyetemhez megyünk, a nemes arányú vármegyeházat jobbról is, balról is megkerülhetnénk. Menjünk balról, a mai Pest egyik legkedvesebb terén, amelyen most Karmayer Károlynak, Budapest első polgármesterének a szobra áll, 19 évesen éppenséggel ő is itt lelkesedhetett a többiekkel.

Képzeletünk szabad, az utca végén kihalljuk hát a jobb felől eső Nemzeti Zenedéből, a Semmelweis utca 12. szám alól az ifjú tehetségek zongorajátékát. Száznolcvan éve muzsikálnak ebben az elhanyagoltságában is szép, majd két és fél évszázados épületben, amely néhány évvel a forradalom előtt nyerte el klasszicista homlokzatát. A lelkesült márciusi ifjak éppen úgy modernnek látták tehát, mint a mai ifjak egy acélüveg irodaházat. Vajon a mai modern is úgy érik klasszikussá, mint a százhetven évvel ezelőtti?

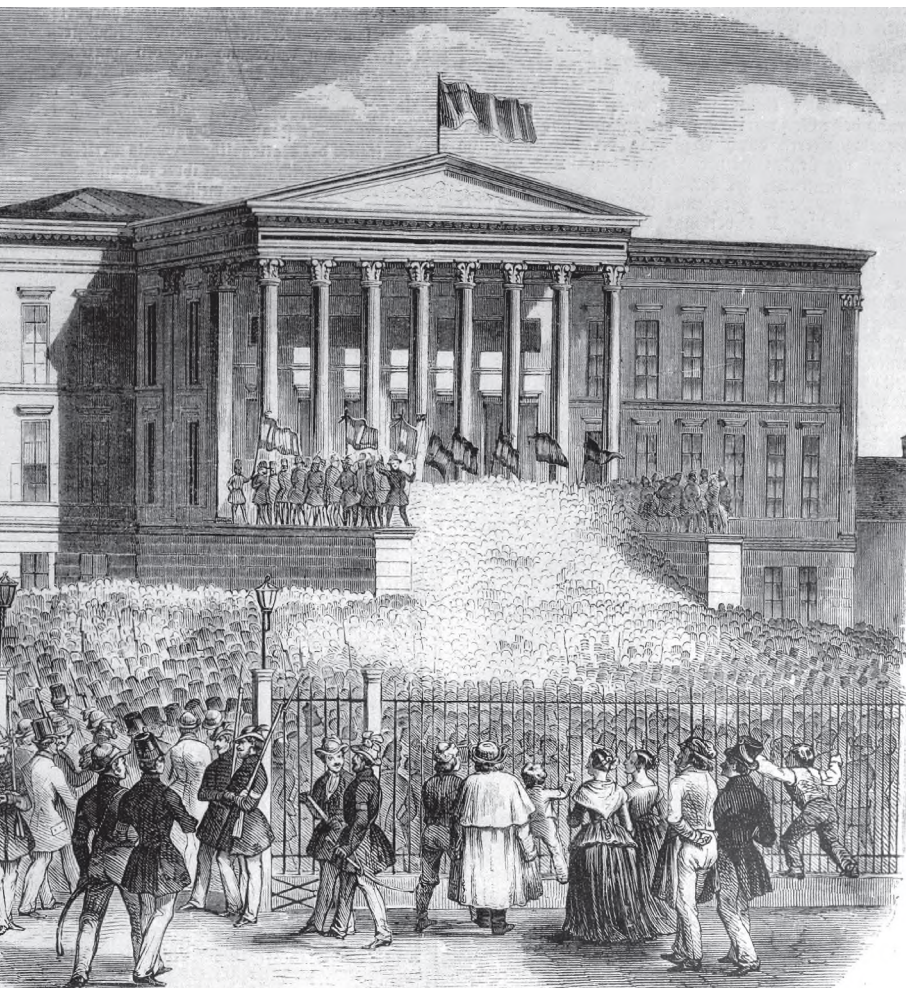
A mai, nagyvároshoz szokott távolságérzékelésünknek milyen közel esik ezen a napon minden, ami fontos! Három perc séta, és már ott is vagyunk a Semmelweis és a Kossuth Lajos utca sarkán, az orvosi egyetemen, ennek

udvarán már diákok gyülekeznek, hogy csatlakozzanak hozzánk forradalmat csinálni. Ez sem az az épület, a dualizmus jómódja nagyobbra, szebbre, gazdagabbra cserélte, de a képzeletünk számára ez nem akadály. Egyre többen vagyunk, ezren is talán, körülöttünk bármész, döbönt, rémült, lelkesült arcok. Kifordulunk a Kossuth Lajos utcára, már tudjuk az új célt, a jogi egyetemhez megyünk, az Egyetem térre.

Időjátékot játszik velünk a képzelet, a Puskin mozinál átmegyünk a zebrán, az autók megállnak, a buszban előrejönnek az utasok, hogy megbámulják ezt az atillás, jurátuskardos, pörge kalapos társaságot. Valóban ők lennének azok? Igen, mi vagyunk.

A jogi egyetemre tartunk, vonulunk a ferenciek temploma előtt, a Károlyiak méltóságos palotája előtt. Lehetünk már háromezren is, az egyetem tantermeiben morajlás. Fizikaórán föláll egy hallgató: „Engedelmet kérek, tanár úr, Pesten forradalom van, csatlakozni szeretnénk.” Jedlik Ányos tanár úr kinéz az ablakon, aztán a diákokhoz

*„Ámulunk, hogy így,
ilyen magától értetődően
kivívtuk a szabadságot.
És még csak délelőtt
tizenegy óra van!”*

fordul: „Rendben, uraim, mehetnek, de a délutáni órára visszavárom önöket.”

Egyre többen vagyunk. Elhatároztatik, hogy a nép a proklamáció első pontját, a sajtószabadságot saját önhatalmánál fogva teljesülésbe veendi, amit meg is teszünk. Irány Landerer nyomdájára a Kossuth Lajos utca és a Szép utca sarkán. Landerert fölszólítjuk, hogy – minő skandalum! – cenzori engedély nélkül nyomtassa ki a 12 pontot és a *Nemzeti dalt*, ellenállásának esetére az el nem kerülhető kényszerítést helyezvén kilátásba. Landerer enged az erőszaknak, és előhozatja az előző nap odakészített, nyomtatásra előre benedvesített papírt.

Igen, ez a ház ugyanaz, még ha másnak mutatja is magát. Vastag falak, boltívek, magas mennyezet, pontosan itt történt, hogy kijött a sajtó alól a *Nemzeti dal* első példánya, amelyre Petőfi mindjárt rá is írja: „Az 1848diki marcius 15kén kivívott sajtószabadság után legeslegelőször nyomtatott példány, s így a magyar szabadság első lélekezete.”

Kint esik az eső, Petőfi, Jókai, Vasvári, Egressy és Irányi beszédek mon-

danak, mi állunk és ámulunk, hogy így, ilyen magától értetődően kivívtuk a szabadságot. És még csak délelőtt tizenegy óra van! Micsoda délelőtt! De a test követeli a jussát, enni is kell, és leöblíteni a sok lábfölverte port. Találkozunk délután a múzeumnál, addig ejtőzik egy kicsit a forradalom.

Ebédeltünk, pihentünk kicsit, gyerünk hát a múzeumhoz! Miért? Mert most a múzeumhoz kell menni, a vadonátúj, gyönyörű, hatalmas múzeumhoz, amelyben megtestesül mindaz, ami jó a magyarban. Igen, tudjuk, Petőfi nem szaval a lépcső oldalfalának tetején, de mi akkor is népgyűlés vagyunk, és amit elhatározunk, annak teljesülnie kell. Gyerünk a városházára, végig a Múzeum körúton, megint a Kossuth Lajos utcán, elfoglaljuk az egész úttestet, megyünk a Belvárosi plébániatemplom mögött álló régi városházára, amelyet már csak a képzeletünk építhet oda a pesti hídfő helyére. Beáramlunk a vaskos épületbe, az elöl menők be egyenesen a tanácsterembe, követelik a 12 pont határozati elfogadását. Rottenbiller Lipót alpolgár-

mester az elfogadásra tesz javaslatot, a határozat megszületik.

Innen megyünk át Budára, a régi Vigadó melletti hajóhídon dobog a sok ezer láb, föl a Várba, a helytartótanácshoz, az Úri utcába. Itt a valóság megint segít a képzeleten, megvan az épület, az Akadémia intézetei laknak benne. Mi most rémült hivatalnokokat, behúzott ajtókat látunk, ahogy megyünk a tanácsterem felé. Benyitunk, és látjuk a csodát, a helytartótanács reszketni méltóztatik, miközben minden követelésünket elfogadja. Már csak egy státusfogoly kiszabadítása kell, gyerünk át a Tánacsics Mihály utcába, az őrség szó nélkül enged, Tánacsics szabad, győztünk!

Micsoda nap! ■

„Nem volt énbenem semmi katonai zseni. Az csak mese, magyar legenda, mint annyi más. Rendet tartottam a katonáim között, ez az egész, és a fickók derekasan viselték magukat néháyszor. A többi lárifári” – vallott katonai talentumairól a játékban letehetségesebbnek számító hadvezér, Görgei Artúr az 1890-es években Mikszáth Kálmánnak

MEGNYERNI A SZABADSÁG- HARCOT

Szöveg: Pap Lázár

Ha jól emlékszem, 2002-ben vásároltuk meg az első számítógépünket, apa még támogatásra is pályázott hozzá az iskolában, ahol akkor tanított. Pentium 4-es gép volt, ennyit tudtunk róla összesen. Amikor a szüleim hálósobájában összezerelték, első dolgom volt a két testvéremmel átnézni, hogy milyen játékok találhatók rajta. Csalódnunk kellett: izgalmasabb élményre számítottunk, mint amit az aknakereső vagy a flipper tudott nyújtani. A kezdeti lesújtottság után hamar feltaláltuk magunkat, és a baráti társaságunk is a segítségünkre sietett.

A kölcsönkapott cd-k és a Tescóban vásárolható demójátékgyűjtemények gyerekkorunkra gyakorolt hatását a szüleink nem különösebben értékelték, így hamar szabály lett a napi egy óra játékidő. Ez alól kivételt jelentett, amikor egy ismerős házaspár jött látogatóba, ilyenkor a testvéreimmel birtokba vettük a szülői szobát, amíg a felnőttek a nappaliban beszélgettek. Többek között ezeknek a gyakran éjszakába nyúló közös számítógépezéseknek köszönhetem, hogy az érettségi után történelem szakon kötöttem ki.

Azt már nem tudom felidézni, hogy kitől kaptuk, de arra tisztán emlékszem, hogy a Huszár Games által készített, 1848 elnevezésű videójáték alapozta meg a szabadságharc iránti rajongásomat. A játék grafikája már a kiadás évében, 2005-ben sem számított szépségnek, de az élmény kárpótolt mindenért: esélyem nyílt megnyerni a szabadságharcot!

Az 1848 körökre osztott stratégiai játék, ami dióhéjban annyit jelent, hogy hasonlít egy klasszikus társashoz, az egyik játékos lép, majd átadja a lehetőséget az ellenfélnek, ami egyjátékos-üzemmódban a mesterséges intelligenciát jelenti.

A játéktér az 1848–49-es Magyar és Horvát Királyság, valamint annak közvetlen környezete. A térképen az egységek

a történelemhez hű mennyiségben és minőségben, a valódi tisztek vezetésével vártak a parancsra. Figyelni kellett az ellátmányra, a morálra és a csapatok készenlétére, valamint a terepviszonyokra is megérte ügyelni, hiszen ezek mind szerepet játszottak egy-egy csata vagy manőver sikerében.

A tábornokokat a készítőik három tulajdonság mentén értékelték: kezdeményezőképeség, támadás és védekezés, így a vezetők személyét is érdemes volt az adott szituációhoz igazítani. A legtehetségesebbnek természetesen Görgei Artúr számított, akivel gyakran mértem súlyos vereséget a valóságban is inkább közepes képességű Windisch-Grätz herceg túlerőben lévő seregére Győr környékén, hiszen nem voltam hajlandó feladni Budát és Pestet. A mai napig fel tudnám sorolni azokat a városokat, amelyeket a fejlesztők toborzóközpontnak jelöltek ki. Ezek jelentették a folyamatos utánpótlás forrását a magyarok számára, hogy egyáltalán esélyünk legyen legyőzni az osztrák csapatokat, illetve az őket támogató, főként délszláv és román népfelkelőket, valamint a nehézségi szinttől függően a több mint kétszáz ezer orosz cári katonát.

A játékban a másik oldalról is megközelíthettük a szabadságharcot, az osztrák hadsereg főparancsnokaként vereséget mérhettünk a lázadó magyarokra, de ezt sosem próbáltuk ki, mert árulásnak gondoltuk. Hasonlóan kihagytuk a többjátékos módot is, a családi békesség megőrzése érdekében egymás ellen nem játszottunk, meg egyébként sem választotta volna egyikünk sem az osztrák és orosz csapatokat.

Csak ne lett volna olyan piszkosul monoton és idegesítő a zenéje, még most is hallom a dobot meg a trombitát: „tü tüttüdü di tü tü tü”.

HA ELVÉSZ A HÍD, ELVÉSZ ERDÉLY IS

Szöveg és fotó: Muray Gábor

A Budai 2. Honvédszászlóalj hagyományőrző katonái Budakeszin emlékeztek meg a piski csatáról, a Sztrigy folyó hídjáért folytatott sorsfordító küzdelemről. A zászlóalj parancsnoka, Berlinger Gábor honvéd százados számára 1848 a magyarság szimbóluma, a hagyományőrzés hitvallás, az erdélyi kapcsolatok ápolása pedig kötelesség. Dízsörtűz, ágyúdörgés és dobpergés a szabadságharc emlékére.

A Budakeszi Katonai Hagyományőrző Egyesület 2014 májusában alakult, és az 1848–49-es szabadságharc honvédhagyomány-örzését tűzte ki céljául, a budai sorozású 2. honvédszászlóaljat jeleníti meg. Székhelyén Nagysándor József nagysága előtt tiszteleg, a budakeszi főhadiszállás – ma Nagysándor József-ház – hagyományát őrzi

*„Megalkuvást nem ismerő elkötelezettség
kellett ahhoz, hogy Berlinger Gábor
megalakítsa a hagyományörző
Budai 2. Honvédszászlóalj Budakeszin”*

Ragad a bakancs a februári sárba. Berlinger Gábor, a Budai 2. Honvédszászlóalj hagyományörző századosa nem törődik a barátság-talan időjárással. Tudniillik a piski csata emlékére szervezett tisztelgés dramaturgiáját próbálják a honvédek a budakeszi mamutfenyők feletti réten. Derűs, férfias játékról van szó, de el lehet képzelni, azon a százhetvenkét évvel ezelőtti februáron milyen lehetett posztó egyenruhában, fűzős bakancsban, felfegyverkezve menetelni a Sztrigy behavazott árterén. A tét nagy volt. Ha elvesz a híd, elvesz Erdély is – summázta a csata előtt Bem tábornok. A piski híderért folytatott küzdelem sorsfordító volt, a csata több száz áldozatot követelt a magyar és az osztrák oldalon is, az egyik legnagyobb erdélyi küzdelem volt az 1848–49-es szabadságharcban. Ezt egyébként Berlinger Gábor százados mondja a kamerának, a kamera mögött a hagyományörző tüzér főhadnagy, Forró Gábor áll, a felvételt majd a helyszíni, erdélyi megemlékezés képeivel vágják össze. A piski csata évfordulóját a budai honvédek ugyanis csak azért itt, a zászlóalj székhelyén, és nem a Déva melletti Piskinél ünneplik, mert a pandémia a katonákat is fogva tartja.

**NAGYSÁNDOR JÓZSEF
ÉS BUDAKESZI**

Berlinger Gábor civilben közigazdász, de az ember főleg honvédegyenruhában látja. Olyan magával ragadó derűvel beszél 1848 emlékééről, a hagyományörzésről és a magyarságtudatról, hogy az többet ér minden országimázs-vidéonál. Megalkuvást nem ismerő elkötelezettsége kellett ahhoz is, hogy megalakítsa a hagyományörző Budai 2. Honvédszászlóalj Budakeszin, abban a városban, amely nem csak egyik gimnáziumának nevében őrzi Nagysándor József emlékét. Kevesen tudják, de Budakeszi katolikus templomával átellenben, a Fő utcán ma is áll az a parasztház, amely 1849 májusában Nagysándor József főhadiszállása volt, s amelyből

Nagysándor I. hadteste Buda ostromára indult a hegyeken át. Az utcafronti rész ma emlékház, amelyben kiállítás, terepasztal és relikviagyűjtemény idézi meg a korszakot. 1848 Berlinger Gábor számára a magyarság szimbóluma, a hagyományörzés pedig olyan hitvallás, amely ezt a jelképet segít élővé tenni.

A zászlóaljparancsnok alapvetése, hogy világviszonylatban is annyira szép, érdekes és tartalmas történelmünk van, hogy csak fel kell kelteni iránta a fiatalok érdeklődését, a többi már megy magától. Élő példa: a százados fia tízéves kora óta a budai kettesek dobosa. „Benne teljesedik ki az, ami nekem a gyerekkoromból kimaradt, több mint száz csatabemutatón van túl, vállalva őrizzük a hagyományt. Van olyan fotónk, amelyen egymásnak támaszkodva védekezünk, és körbevesznek minket a császáriak. Ez olyan élmény, amelyet nehéz elmagyarázni” – réved el Berlinger Gábor.

SZÁZADOS ÚR, SEJEHAJ...

A budakeszi honvédhagyomány-örzés motorját a történelem iránti hűség motivációja mellett a felnőttek is predesztinálják: több katonahőse is volt a családnak. Nagyapja, Szűcs Ádám az 1915-ös lemergi ostromnál szenvedett halálos sérülést. Berlinger feleségének nagyapja, vitéz Kiss Zoltán százados pedig a magyar katonai ejtőernyőzés egyik kimagasló alakja volt, végigharcolta a második világháborút. Számukra az egyenruha viselése családi büszkeség. „Meg persze a fiatal katonáinknak a lányok kapcsán hatalmas előny is. Lengyelországban hatnapos emlékhelykörüton vettünk részt a Szentegyházi Gyermekfilharmóniával, a fiam tizenegy éves volt, a székely ruhás lányok egész nap körbeállták, hallgatták a dobolását. Este látom ám, hogy nyolcan karolnak bele, viszik sétálni. A fiam kapálózott, hogy »Ments meg, apa!«, de én azt mondtam: »Menj csak, fiam, ez parancs!«” – nevet a százados. Berlinger Gábor történelem-tanár nő édesanyjának

köszönhetően a negyvennyolcas csatákon nőtt fel, mint mondja, az akkori történelmi filmek – *A kőszívű ember fiai*, a *80 huszár* – meghatározták a gyerekkorát. „Ezek az élményeim aztán csak évtizedekkel később, az erdélyi őszi hadjáratokra látogatva jöttek elő. Mindig csodáltam határon túli barátaink hagyományörzését, számukra ez nem pusztán hagyománytisztelet, hanem a magyar lét vállalásának jelképe. A hatóságok zaklatják őket, mégis büszkén vállalják a kockázatot. Erdélyben járva láttuk meg először a honvédséget. És akkor bevillant: hiszen Nagysándor József az én városomból vezette Budavár ostromát. Utánajár-

tunk a történelmi háttérnek, és megalapítottuk a hagyományörző Budai 2. Honvédszászlóalj. A budai kettések első parancsnoka Cserey Ignác őrnagy volt, ő szerelte fel, ő toboroztatta az első pesti és a második budai honvédszászlóalj. 1848. június 24-én volt az eskü, mehettek is a Bácskába a szerbek ellen harcolni. Egyből a mély vízbe kerültek. Ez volt a magyar honvédség megszületésének, az első önálló magyar honvédsereg megalapításának pillanata. Erdélyben megértettem, hogy nekem ezzel feladatam van.”

A hagyományörző budai kettések megalakulása óta több honvédsereg is a mintájukra jött létre – ők

*„A csárda olyan helyet foglal el
a magyar történelemben,
mint a Pílvax. A nemzeti emlékezet
parnasszusa”*

1849. február 9-én vívták Bem József honvéd tábornok és Puchner Antal erdélyi császári főparancsnok seregei a sorsdöntő piski csatát, ahol véres küzdelemben a lengyel származású hadvezér csapatai győzedelmeskedtek. Az apró falucska Dévától nyolc kilométerre keletre, a Sztrigy folyó bal partján fekszik, ahol Bem csapatai már az ütközet előtti napon, február 8-án elfoglalták állásaikat. A Piski melletti fahíd a magyar hadtörténet egyik legjelentősebb átkelőhelyének bizonyult

pedig a szegedi hármasokat követték. Berlinger Gábor büszke rá, hogy egyre több a gyerek katonájuk. „Állnak sorban az egyenruháért. Kívülről könnyűnek tűnik, hogy harminc-negyven ember egyszerre lép, de ezt nem olyan könnyű ám megszervezni: a gyerekeknek hosszabban kell lépni, hogy a felnőttekkel párhuzamban haladjanak. A látványos katonai szerep elsajátítása mellett fontosnak tartom az énekelt hagyományt is. Amikor Erdélybe megyünk, egész úton katonadalokat éneklünk, van, hogy tárogatóművész is jön velünk, és kísér minket. A *Százados úr, sejehaj* az én nótám, aki nem tudja, azt kivégeztetem!” – nevet Berlinger Gábor, s hogy a szavainak nyomatékot adjon, Forró Gábor tüzér hadnagy vezényletére a hátunk mögött elsül a rézagyú, csak úgy visszhangzik bele a János-hegy.

A MÉLTÓ EMLÉKHELY

De mi köze Piskinek Budakeszihez? „Rengeteget járunk székelyföldi hadjáratokra és megemlékezésekre, hazafelé pedig gyakran megállunk a híres piski kocsmá mellett, hogy a csatatér helyszínén tisztelegjünk az elesett hősök előtt. Keressük a hősiesen védett piski híd romjait is, ha februárban járunk arra, a Sztrigy vízállása olyan alacsony, hogy kint vannak az eredeti hídtartó oszlopok is. Minden alkalommal megjegyezzük, hogy tenni kellene valamit a legendás csárdaépület megmentéséért. Éveken át kint is volt a tábla: »De vanzare« – eladó. Ám hiába írtuk fel a telefonszámot, Magyarországról nehéz az ilyesmit intézni, a terveink megvalósulását a pandémia sem segítette” – magyarázza Berlinger Gábor a lőporszagban. És itt jön a képbe a véletlen: 2020. október 6-án olvasták a neten, hogy Böjte Csaba Szent László Alapítványa megvette a piski csárda épületét, hogy emlékparkot hozzon létre a területen. „Én még aznap este felvettem velük a kapcsolatot, levédtem a piski.hu domént, és másnap el is kezdtem összeállítani egy a csatára emlékező oldalt, hogy valamit segítsék az ügyön.”

Mivel Berlingerék csatajelenetet ábrázoló terepasztalokat is készítenek Horváth Domokos hagyományörző őrmester vezetésével – aki történetesen bútorestaurátor civilben –, a piski emlékpark erdélyi építész tervezője, Lázár Gyula felkérte őket, hogy a piski csata makettjét is készítsék el a fogadó épületével és a hídi jelenettel. Az ólomkatonákat a már bejáratott módon a Mecsek lábánál, Szalatonakon alkotó Fekete Gyula ólomgyártómester önti formába, és a pécsi Zsolnay-gyár munkatársai festik a megfelelő mintázatúra. A csárda makettje – a piski

csata szimbólumaként – már el is készült. Olyan helyet foglal el ez az épület a magyar történelemben, mint a Pilvax: a nemzeti emlékezet parnasszusa. A piski fogadó a mai Románia területének legelső fogadója, már az 1700-as évek második felében működött, fontos postai csomóponton állt, neves hely volt akkoriban – hogy kétszáz évvel később diszkóként legyen csaknem az enyészeté. Ahogy Csaba testvér mondta 2020 őszén: „Az 1849. február 9-én vívott ütközetben a császári csapatok alulmaradtak, és győztek a honvédek. A közel kéthehtáros telek földjében pihennek a katonák hamvai. A véres, elkeseredett küzdelemben több mint ezerötyszáz katona esett el. Halottainkról megemlékezni, értük imádkozni, a sírjukat gondozni

A Böjte Csaba ferences szerzetes által alapított Szent László Alapítvány megvásárolta a piski csata helyszínét, s emlékhellyé kívánja alakítani a kéthehtáros területet és a rajta álló hajdani csárdát. Az emlékpark tervét Lázár Gyula építész készítette el, a látványtervek Lázár Zoltánnak köszönhetően már most megtekinthetők a piski.hu oldalon

keresztény kötelességünk, mi ennek a feladatnak szeretnénk eleget tenni, ezért akarjuk a hajdani csárdát és környezetét átalakítani történelmi emlékhellyé.”

A parancsnoknak megtetszett Csaba testvér gondolata, miszerint nemcsak az árva gyerekeket, de az árva épületeket is meg kell menteni, ezért budakeszi parancsnokként és a Magyar Huszár és Katonai Hagyományörző Szövetség alelnöként a lehető legszorosabbra szeretné fűzni az együttműködést a piski emlékhely apropóján Csaba testvér alapítványával. Amelyet egyébként – a történet pikantériájaként – éppen 2020. június 4-én, a trianoni döntés századik évfordulóján jegyzett be a román hivatalos szerv. Hogy a Csaba testvér

iránti tiszteletüknek hangot is adjanak, az általuk nemrég alapított Cserey-érdemérmes Bőjte Csabának szavazta meg a budai kettések kuratóriuma. És bár február 9-én Piskiné idén is megemlékeztek a Szent László Alapítvány gyermekei, a budai honvédek nem lehettek ott. Ha már nem mehettek oda, idehozták Piskit. Így idéződött meg a hely szelleme Budakeszin. ■

Kovács István 1945-ben született Budapesten. Tanulmányait az Eötvös Loránd Tudományegyetem történelem–lengyel szakán folytatta. Történelmi és műfordítói munkáját egyaránt a lengyel–magyar kapcsolatok ápolásának szolgálatába állította. A rendszerváltást követő években Magyarország varsói nagykövetségének kulturális tanácsosaként, illetve krakkói főkonzulként is dolgozott. Életművét többek között a Magyar Érdemrend középkeresztjével, a Lengyel Köztársasági Érdemrend parancsnoki keresztjével a csillaggal és Széchenyi-díjjal is elismerték

BÁTRAN AZ ELSŐ SORBAN

Szöveg: Meszleny Zita

Fotó: Földházi Árpád

Ha elvész a híd, elvész Erdély is – mondta Piskinél Bem József, amikor a császáriak által elfoglalt átkelő visszaszerzésére biztatta csapatát. A hadvezér és a szabadságharc egyik legnagyobb ismerőjét, a lengyel–magyar barátság letéteményesét pedig így jellemezték egy ízben kollégái: Kovács István a Budapestet Krakkóval összekötő híd neve. A költő–író–műfordító–történészt a múltat és a jelent egybekapcsoló szerepéről kérdeztük.

MEGLEPŐDVE LÁTTAM, HOGY AZ ÍMÉLCÍMÉBEN IS SZEREPEL BEM JÓZSEF NEVE. RITKA, HOGY EGY TÖRTÉNELMI SZEREPLŐT ILYEN KÖZEL ÉREZZEN MAGÁHOZ AZ EMBER. MI ÉRINTETTE ÍGY MEG A HADVEZÉRBEN?

Mivel a családnévem a leggyakoribbak közé tartozik, a magyar–lengyel történelem legismertebb hősének nevével ötvözve lett egyedi a cím a kívánalmaknak megfelelően. Hogy így alakult, abban persze meghatározó szerepe volt egy hatvanhét-hatvannyolc évvel ezelőtti élménynek. Nagymamától egy kopottas borítójú könyvet kaptam karácsonyra, amelynek címe láttán haptákba vágtam magam: *Hős fiúk – Regényes történet a szabadságharcból*. Rákosi Viktor írta. Megnyugtattak, hogy nincs köze Rákosi Mátyáshoz. E könyvnek nem is a betűivel, hanem a rajzaival

kötöttem először ismeretséget, mivel a kezdet kezdetén nem szerettem olvasni. Leghosszabban az a rajz vonta magára a figyelmemet, amelyen egy civil ruhás lovas csépelte ostorával az őt körbefogó gyalogosokat. Mint a fejezetcímből megtudtam, Bem apó az, aki a rajzon e nem tűzérnek való fegyverrel védi az ágyúit. Ő volt a könyv meghatározó hőse, a második helyet Damjanich János foglalta el, a harmadikat Guyon Richárd. Görgei Artúr neve csak néhányszor fordult elő, pedig mind a téli, mind a tavaszi hadjárat győzelmeinek több fejezetet szentelt az író.

GÖRGEI REHABILITÁLÁSA AZÓTA AZ EGYIK SZÍVÜGYE LETT. ELÉRTE MÁRA A CÉLJÁT?

Jóval a könyv elolvasása után tudatosodott bennem, hogy az 1890-es évek végén született

„A forradalom kirobbanása utáni hetek légkörét áthatotta az, hogy ha a világ cserben hagyott is bennünket, a lengyelek velünk vannak”

regényben Rákosi Viktor nem dicsérhette Görgeit, mert azzal magára haragította volna a közvéleményt. Pedig a honvédtisztek egy része már két évtizeddel azelőtt kezdeményezte Görgei Artúr rehabilitációját, s olyan irodalmár „szószólói” voltak, mint Mikszáth Kálmán, majd Móricz Zsigmond. Görgei 1945 utáni ideológiai letaglózása évtizedekre tetszhalottá tette a magyar történelem egyik legkiemelkedőbb hadvezérét. Csak az utóbbi évtizedekben vagyunk tanúi annak, hogy nemcsak a budai Várban kerül újra a helyére az egykor „Sztálinba olvasztott” bronzszobor, hanem a magyar köztudatban is elfoglalja végre méltó helyét az alakja. Bár e folyamatot csak a születésének két-századik évfordulója alkalmából róla szóló film gyorsíthatta volna fel igazán. De mintha minden arra mutatna, hogy az igazi – s nem a délibábosan habókos vagy posztmodernül kifecamított – történelmi filmeknél nálunk úgy tartanak, mint ördög a szenteltvíztől.

ÚGY TUDOM, BEM APÓ SEM SZIMPATIZÁLT KÜLÖNÖSÉBEN GÖRGEIVEL.

Pedig meglepően sok közöttük a hasonlóság. Az egyik kiváló matematikus volt, a másik kiemelkedő vegyész. Elemző elmeként mindketten mindig a legmegfelelőbb pillanatban voltak képesek dönteni. S azt is tudták, miként kell egyéni példaadással fegyelmezni. Ennek jegyében nemegyszer kockáztatták az életüket, ha a helyzet úgy kívánta.

SEM BEM JÓZSEF, SEM AZ ÖN TÖRTÉNETÉT NEM LEHET ÉRTELMEZNI A LENGYEL VONATKOZÁS NÉLKÜL. AZ EGYETEM LENGYEL SZAKJA UTÁN A LENGYEL TÖRTÉNELEM, IRODALOM ÉS A LENGYEL-MAGYAR KAPCSOLATOK TUDÓSA LETT, MEGSZÁMLÁLHATATLAN MŰVET ÍRT ÉS FORDÍTOTT A TÉMÁBAN, MAJD KRAKKÓI FŐKONZULKÉNT

TEVÉKENYKEDETT, HOGY CSAK NÉHÁNY PÉLDÁT EMLÍTSÜNK. EZ A SZOMSZÉDAINK IRÁNTI ÉRDEKLŐDÉS IS BEM JÓZSEFNEK KÖSZÖNHETŐ?

A Bem és általa a lengyelek iránti gyermekkori érdeklődésem fontos részét képezte a magamban építgetett történelmi tudatnak, aminek aztán 1956 mámoros ősze teremtett – hogy Illyés Gyulára utaljak – „láthatatlan szent alapzatot”. A forradalom kirobbanása utáni hetek légkörét áthatotta az, hogy ha a világ cserben hagyott is bennünket, a lengyelek velünk vannak. Hogy mennyire, arra a Lengyelországot a hatvanas években autóstoppal bejáró magyar fiatalok tízezrei döbbenhettek rá leghamarabb, akiket úgy fogadtak a lengyelek, mintha a magyar ötvenhat hőseinek és mártírjainak közvetlen hozzátartozói lennének. Meggyőződhattünk róla, hogy a magyar ötvenhat emlékezetét évtizedeken át leghívebben a lengyelek őrizték. Innen a kötődésem.

EZÉRT HÁLÁBÓL ÁLLÍTOTT EMLÉKET SZÁMOS MŰVÉBEN AZ 1848-AS SZABADSÁGHARC LENGYEL HŐSEINEK?

1982-ben az *Így élt* sorozatba megírtam Bem József életét. A könyv sikere teremtette meg a lehetőséget, hogy feldogozzam a szabadságharcban részt vevő lengyel légio történetét.

E munka során fordítottam le a légio parancsnokának, Józef Wysocki tábornoknak a visszaemlékezését, amelynek függeléke tartalmazta az 1849 nyarán az Oszmán Birodalomba kijutó légionisták és lengyel honvédek névsorát: több mint ezer személy nevét, rangját, besorolását. Ekkor született meg bennem a terv, hogy gyűjteni kellene a szabadságharcban részt vevő lengyelekre vonatkozó adatokat, s közzétenni az „életrajzi szótárakat”. Közel harmincévi munka eredményeként jelent meg 2015-ben a *Honvédek, hírszerzők, légionisták* című ezeroldalas

Kovács István 1995-ben Balassi Bálint-domborművet állított Krakkó főterén. A lengyel szobrász, Bronisław Chromy az akkori főkonzulnak adta a gipszből készült alkotást, amelyről az öntés készült. Ez az ajándék azóta is a történelmi falát díszíti

lexikonom, amely háromezer-négyszáz címszót és több száz portré- és emlékhelyfotót tartalmaz. A narkózisos kutatási szenvedély tizenkilenc levéltárban ültetett a dokumentumok varázshalma elé.

MIÉRT ÉREZTE FONTOSNAK, HOGY A SZEMÉLYEKRE A TÖMEGBEN, AZ EMBER MEGISMERTETÉSÉRE HELYEZZE A HANGSÚLYT?

Mert hihetetlenül izgalmas, drámai, valós élettörténetek tárulkoztak ki előttem. Hadd mondjak egy példát. Egy József Kleczyński nevű lengyel emigráns tisztról Franciaországban élő leszármazottja, Denise de Champeaux-Kleczyński vagy negyven éve monográfiát írt. Katona őstéves adalékokat követve az 1863–64-es lengyel szabadságharc hősei közt helyezte el. Több saját kezűleg aláírt levele és rá vonatkozó dokumentum alapján azonban nekem nyilvánvaló volt, hogy József Kleczyński tüzér főhadnagyként szolgált a honvédseregben, s 1849. július elején Perlasznál halálosan megsebesült. Aláírt leveleit 2009-ben másolatban elküldtem az akkor kilencvenkét éves Champeaux-Kleczyński asszonynak, jelezve, hogy elődje Magyarországon halt hősi halált 1849-ben. Köszönetet mondó válaszleveléből kiderült: sikerült meggyőzőm.

A LENGYELEK SZEREPVÁLLALÁSA – BEM APÓ TÖRTÉNETÉN KÍVÜL – NEM TARTOZIK A SZABADSÁGHARC LEGISMERTEBB MOZZANATAI KÖZÉ. MIT KÖSZÖNHET A MAGYAR FORRADALOM ÉS SZABADSÁGHARC A SZOMSZÉDAINKNAK, HOGYAN VOLTAK VELÜNK AKKORIBAN?

Jelačić horvát hadseregének 1848. szeptember 11-ei betérése után már nyilvánvaló volt, hogy elkerülhetetlen a nyílt szakítás Béccsel. Felgyorsult a honvédsereg szervezése. Önkéntes és sorozott ember volt elég, tiszt annál kevesebb. A Magyarországon élő Jerzy Bulharyn, aki az 1830–31-es lengyel szabadságharcban őrnagyként szolgált, azzal a javaslattal állt elő Kossuthnál, hogy alakítsanak lengyel légiót, s az mágnesként fogja vonzani az 1831 után emigrációba kényszerülő tisztek tömegeit. Miután kitört a háború, a galíciai lengyel fiatalok és az orosz-lengyelországiak is tömegestül szöktek Magyarországra. Eperjesen, Kassán kisebb-nagyobb légiócsapatok szerveződtek. A barátság hagyományos érzelmén kívül az a tudat vezette őket ide, hogy Magyarország a lengyel államot 1795-ben felosztó egyik hatalom ellen

harcol, s győzelme esélyt adhat Lengyelország helyreállítására. A légió első két századának zászlóját november 25-én szentelték meg a Magyar Nemzeti Múzeum kertjében. Nagyszabású ceremóniával adták hírül, hogy nem vagyunk egyedül, a lengyelek velünk vannak. És fontos is volt, hogy velünk legyenek, mert fanatikusan, bátran harcoltak. A december 11-ei vesztes kassai csata nyomán nyolcvanöt lengyel diák mentette meg az északi hadsereg magára hagyott ágyúit. A november végén Pestről Aradra vezényelt két század is olyannyira megállta a helyét, hogy alezredessé előléptetett parancsnokát, József Wysockit ki akarták nevezni az aradi ostromsereg parancsnokává. Ő azonban a lengyel zászlóaljjal csatlakozott Damjanichnak a Közép-Tisza vidékére vonuló bántági hadosztályához, s légionistáival együtt részt vett a tavaszi hadjáratban. Görgei Artúr javaslatára Kossuth május elején tábornokká nevezte ki. Kitűnően megállta a helyét a nyári hadjáratban is, ellentétben honfitársával, Henryk Dembińskivel, akinek a magyar haderő élére állítása két ízben is – az egyébként Görgeit felfedező és „helyzetbe hozó” – Kossuth egyik végzetes tévedése volt.

AHOGY UTALT RÁ, 1956-RÓL SZEMÉLYES ÉLMÉNYE, TAPASZTALATA VOLT. MUNKÁIBAN HOGYHOGY NEM EHHEZ A KORHOZ, HANEM A BŐ SZÁZ ÉVVEL KORÁBBI ESEMÉNYEKHEZ NYÚLT VISSZA?

Személyesen ismertem a Széna téri csata egyik sebesültjét és a Budakeszin, Sziklai Sándor villájánál gerinclövést kapó Máriy Lászlót, akit azért nem tudtak felakasztani, mert belehalt a sebesülésébe. Mivel anyám telefonkezelő volt, óráról órára értesültünk, mi történik a fővárosban. A hőstettek hírei eljutottak az Isten háta mögötti falvakba is, ahonnan hihetetlen mennyiségű élelmet juttattak a fővárosba, hogy pincékbe kényszerített lakosai legalább az éhségtől ne szenvedjenek. A közösségi szeretetelmény megnyilvánulásának megannyi emlékét őrizgettem magamban. A megtorlás részeként ezt a példátlan szolidaritásérzést is jeltelenül a földre kellett temetni, nem csak a kivégzett mártírokat. Ezekről a történetekről akkor nem szabadott beszélni, 1848-ról úgy-ahogy igen.

HOGYAN LEHETETT AKKORIBAN EMLÉKEZNI AZ 1848-AS TÖRTÉNESEKRE?

A budakeszi általános iskolában 1957-ben még természetes volt, hogy az osztályban mi,

Kovács István a rendszerváltást követő években Varsóban kulturális tanácsosként, majd az ezredfordulót keretező esztendőben krakkói főkonzulként – beleszámítva a Gorlice közelében fekvő katonai temető rendbe hozott százharminc sírját – összesen vagy kétszázötven magyar vonatkozású emléktáblát és szobrot avatott fel, illetve állított

gyerekek legalább szemhunyorítással megemlékeztünk a forradalomról. A gimnáziumban már hosszú időnek kellett eltelnie, míg Kószeghy Álmos barátom bevallotta, hogy tizenöt éves bátyja súlyosan megsebesült a Corvin közben, s a megtorlás elől Svájcba menekült. Noha 1960 márciusának ünnepén rajtam kívül csak Bodolay tanár úron és egy párhuzamos osztályba járó diákon volt kokárda, harmadik korunkban már mindnyájan feltűztük a március 14-ei megemlékezésre, s másnap kisebb csoportokban bejártuk a város negyvennyolcas emlékhelyeit. A hatalom se lenyelni, se kiköpni nem tudta a fekete betűssé degradált ünnepnapot, amelyet az sem tudott szétrohasztani, hogy „forradalmi ifjúsági napok” jelszóval az ideológia plasztikai sebészei odavarrták március 21-éhez és április 4-éhez.

EGY INTERJÚBAN ÚGY FOGALMAZOTT, HOGY „1848-NAK AZ A NAGY CSODÁJA, MAGÁVAL RAGADÓ VARÁZSA, HOGY SZÁZHATVANÖT ÉV TÁVLA-TÁBÓL IS LEGSZEMÉLYESEBB ÉLMÉNYÜNK LEHET MÁRCIUS IDUSA S AZ AZT KÖVETŐ ÖNVÉDELMI, MAJD FÜGGETLENSÉGI HARC”. AZÓTA A TÁVOL-

SÁG MÁR SZÁZHETVENHÁROM ÉVNYIRE NŐTT, DE SOKSZOR NEM EZT A SZEMÉLYESÉGET, INKÁBB A KIÜRESEDÉSÉT ÉREZZÜK. HOGYAN LEHET ÉLŐVÉ TENNI AZ EMLÉKEZÉST?

Március idusa és „a világsoda küzdelem” emlékezetének eleven ébren tartása a kommunista diktatúra időszakában mintha könnyebb lett volna. De igazán akkor is csak azokban vált szétzúzhatatlan teremtő erővé, akiknek beépült a személyiségébe. És ez napjainkra is érvényes. A márciusi ifjak hihetetlen elszántak, műveltek voltak, és felkészültek a békésen vagy fegyverzajok közepette torlaszként elébük emelt feladatok lebontására, a jövőbe vezető út megtisztítására. Persze tragédia, hogy az áldozatot mindig a legöntudatosabbak vállalják az első vonalba lépve. E fiatalok tiszteletére a Pilvax kávéházat annak idején átnevezték a forradalom csarnokának. A forradalom és szabadságharc élő csarnoka március hőseinek, akik, mielőtt a történelem helyzetbe nem hozta volna őket, olyanok voltak, mint mi vagyunk... És akiké mi is válhatunk, ha hozzájuk hasonlóan van bátorságunk a márciusi vagy októberi ideák jegyében az első sorba állni. **I**

MÜHELY

HUSZÁR PÁL (1828–1912) NAPSZÁMOS
1848. október 3. és 1849. augusztus 13. között szolgált
közvetésként a 30. honvédszászlóaljban. Részt vett
a szenttamási, szegedi, gácsi erdei és verbászi
ütközetekben Perczel Mór táborában.

VETERÁNARCOK MISÉI

Szöveg: Kéri Gáspár
Fotó: Tornyai János Múzeum

A hódmezővásárhelyi fényképész, Plohn József 1848-as honvédportréit nézve nemcsak a múlt elevenedik meg előttünk, a gyűjtemény rendhagyó emlékművet is állít a 19. századi magyar szabadságmozgalomnak.

Egyenes tartású, éltes alföldi férfiak néznek farkasszemet a kamerával s közvetve velünk, a portrék mai szemlélőivel. Ami addig a történelemkönyvek és a március 15-ei megemlékezések sablonos szónoklataiból volt ismeretes, a képek láttán kendőzetlen valósággá válik, és a múlttal való összekacsintás gesztusa lesz. Összesen százötven negyvennyolcas honvédról őriz felvételeket – üveg-negatívokat és papírképeket – a hódmezővásárhelyi Tornyai János Múzeum Helytörténeti Gyűjteménye. Ők életük alkonyán látogattak el Plohn József fényképészeti műintézetébe, hogy arcmasuk fényérzékeny emulzióba rögzítése révén örökre a kollektív magyar emlékezet részévé váljanak.

A történet előzménye az az országos fénykép-gyűjtés volt, amelyet a Kolozsvári Országos Történelmi Erekllye Múzeum kezdeményezett 1894. március 15-én kelt, *Képek a szabadságharcból a millenniumra* című felhívásában. Az intézmény hírlapokban közzétett hirdetéseiben arra buzdított minden honvédegyletet, fényképészt és magán-személyt, hogy fotografiákon rögzítse a szabadságharc tárgyi emlékeit, csatatereit és hadisírhait, nem utolsósorban a még élő egykori honvédek arcképét. Szinte az egész ország megmozdult, és kutatómunkába kezdett, hogy egy, a millenniumra tervezett nagyszabású kiállításon valóban méltó módon idézze meg az akkor legfiatalabb képkalkotó

„A honvédek ruházata, testtartása és kitüntetései valóságos attribútumokként sejlenek fel a fényképeken”

médium, a fotográfia segítségével a szabadságharc emlékéit.

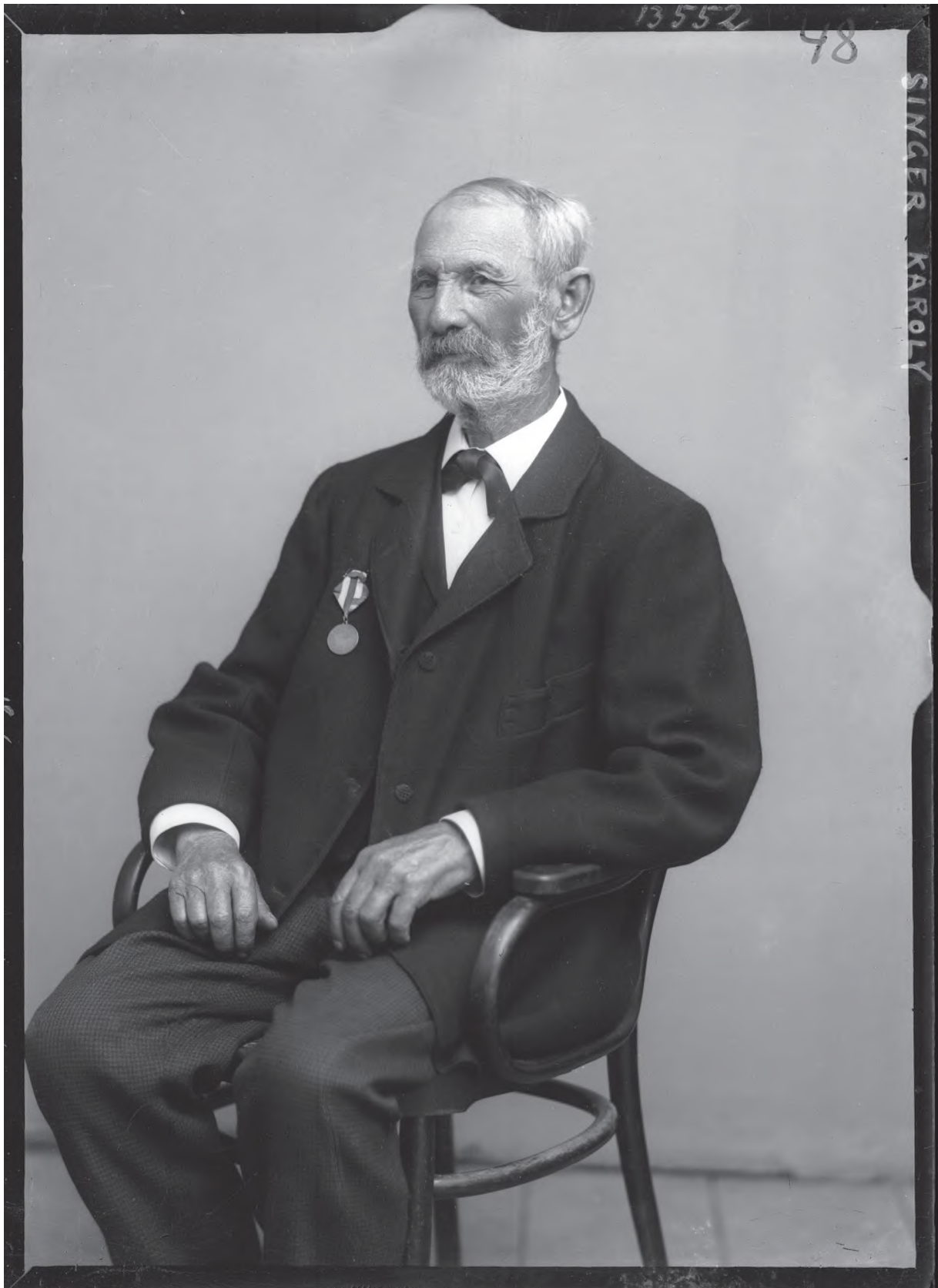
A legújabb kutatásokból feltételezhető, hogy Plohn József a Hódmezővásárhelyi Honvédegylet megbízásából 1894–1895-ben készítette el felvételeinek első csoportját. A fényképész ekkor már megbecsült polgára volt a mezővárosnak, és az alföldi festőkkel is szakmai-baráti kapcsolatokat ápolt. Plohn a korban divatos kabinetportrékon túl néprajzi és antropológiai igényű felvételeken dolgozta fel a környező tanyavilág életét, tárgyi és épített emlékeit, a paraszti foglalkozások jellemző momentumait, a népviseleteket, népszokásokat. Meghatározó forrásértékű hagyatéka nemcsak Hódmezővásárhelyen, de a Néprajzi Múzeum Fényképgyűjteményében is fellelhető. Történelmünk tragédiája, hogy a fotográfus 1944-ben egy Auschwitzba tartó marhavagonban hunyt el.

Plohn a millennium előtti két évben nyolcvan-négy felvételt készített a veterán honvédekről, majd 1902-ben folytatta a munkát, újabb hetvenkét darabbal bővítve a gyűjteményt. Néhány, a korábbi fotográfiákon már szereplő alanya ismét leült a kamerája elé, így ma összesen százötvenhat ilyen jellegű portréját tartjuk számon. Bár idős honvédekről szerte az országban készültek akkoriban hasonló fotók, ennyire egységes tipológiával és vizuális megjelenéssel sehol nem találkozhatunk, úgy, hogy ráadásul az Alföld e szegletének korabeli társadalmi rétegződéséről is szemléletes képet kapunk. A felvételek a készítésük dátuma szerint vizuálisan mégis jól elkülöníthetők: az 1894–1895 során készülteken jellemzően homogén háttér előtt karosszékben ülő, félalakos portrékat látunk, az 1902-es datálásúaknál a veteránok gyakorta egész alakos portréinak környezetében műtermi kellékek – növények, bútorok, jellegzetes festett hátterek – is feltűnnek.

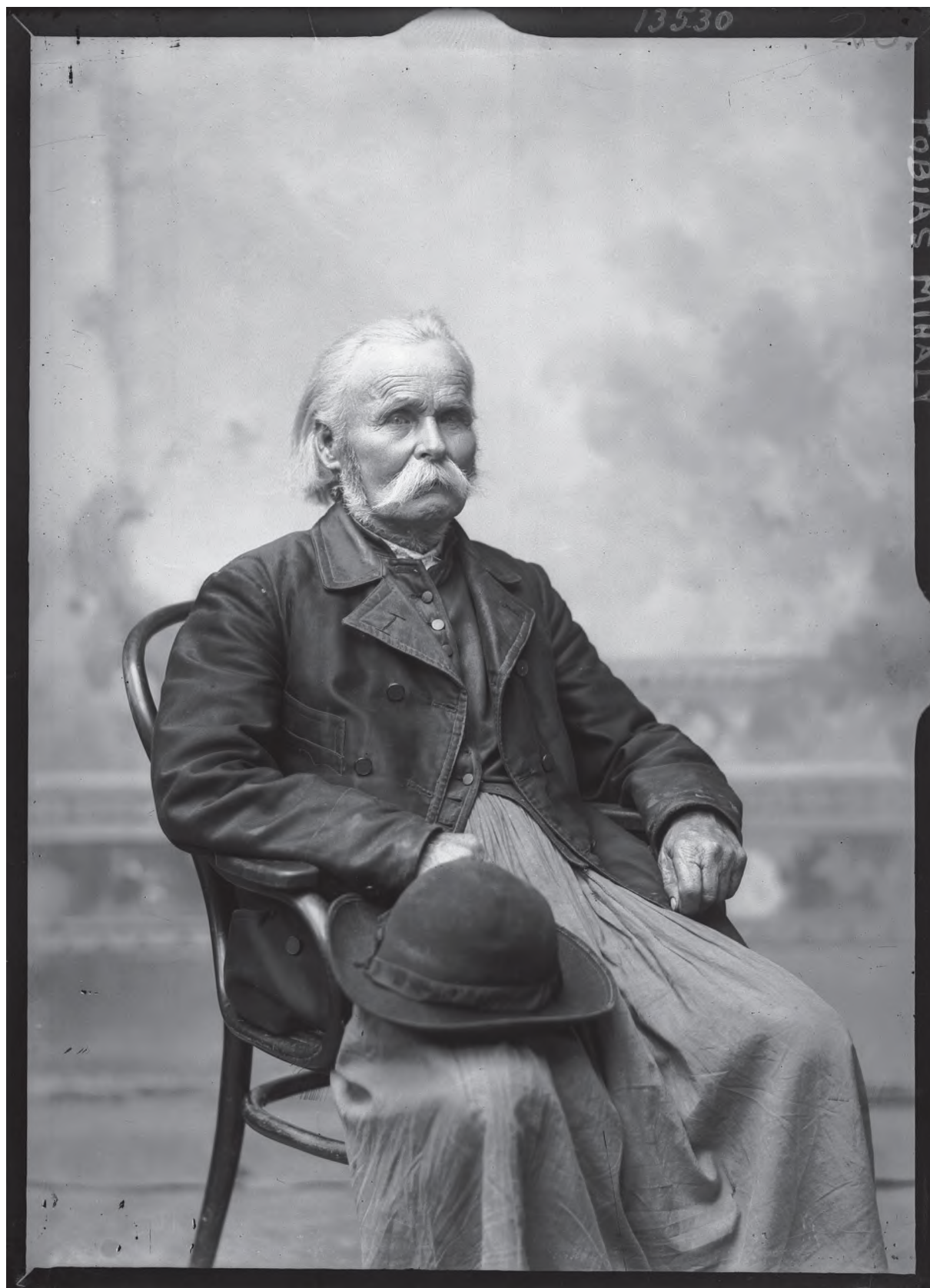
A fotográfiákon szereplő idős emberek a szabadságharc idején főként paraszti, szegényparaszti

környezetből kerültek katonai szolgálatba, további sorsukat pedig számos tényező befolyásolta. Fél évszázados életvonaluk apró jegyei, azaz a ruházatuk, testtartásuk és kitüntetések valóságos attribútumokként sejlenek fel a fényképeken. Többen bujdosnak a szabadságharc leverése után, volt, akit besoroztak az osztrák hadseregbe, más emigránsként járta meg az olaszországi magyar légiót. Legkésőbb a kiegyezés után szinte mindannyian visszatértek szűkebb pátriájukba, ahol szerény vagy tisztos anyagi körülmények között, napszámosként, gazdálkodóként vagy városi polgárként éltek. A korszak politikai klímáját mutatja, hogy többségük Honvéd Emlékérmeket visel, de akadnak köztük olyan, az osztrák hadsereget is megjáró férfiak, akik Ferenc József császárrá koronázásának ötvenéves jubileumi jelvényét ugyancsak a felöltőjükre tűzték.

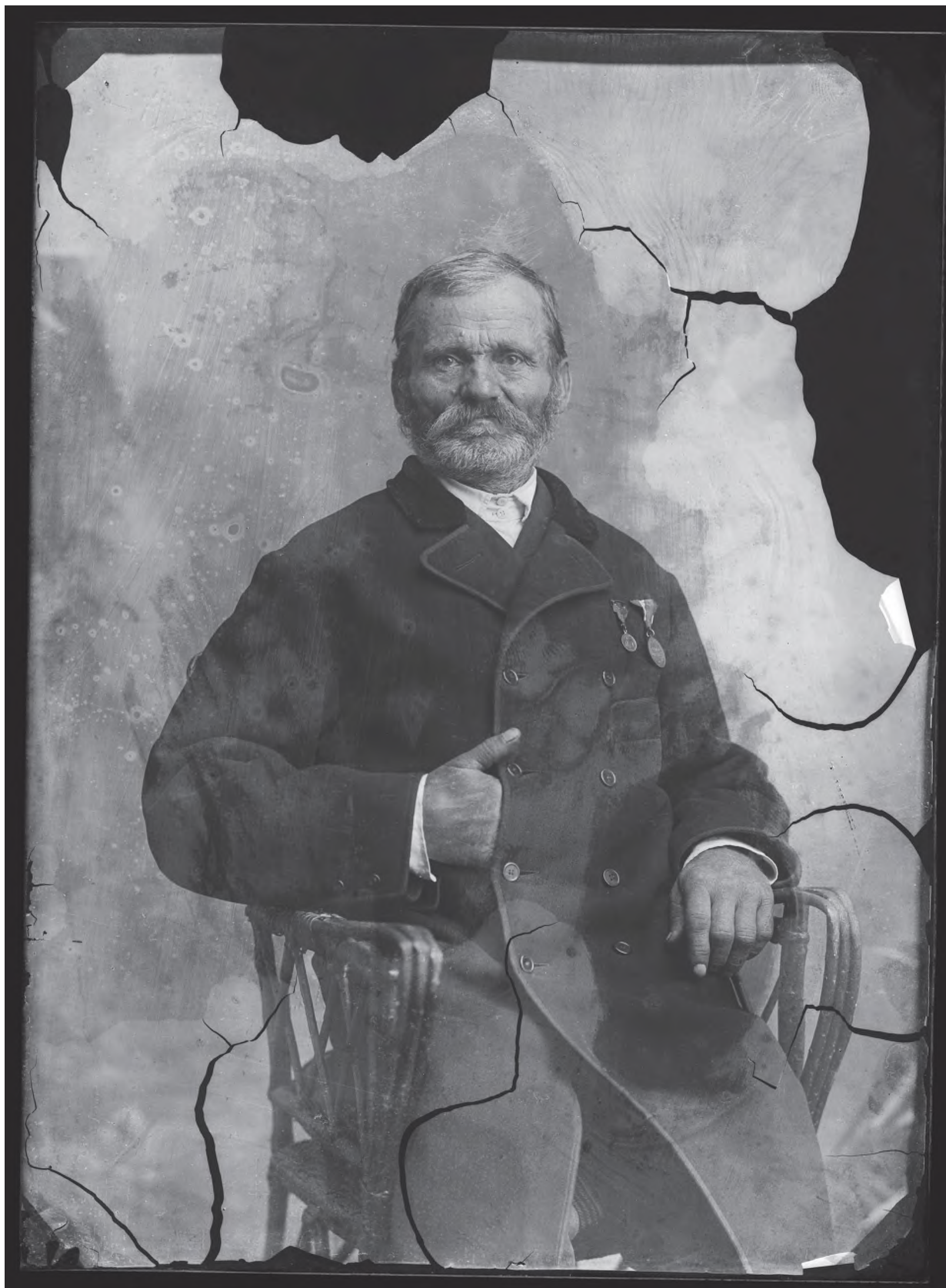
Napjainkban a Plohn kamerája elé álló honvédek közül kilencvennek a neve, a rendfokozata és egykori foglalkozása, sőt sok esetben teljes életútja ismeretes. Ez egyrészt a fényképész precíz feljegyzéseinek, másrészt az utókor gondos kutatómunkájának köszönhető – jelen írás elkészüléséhez is nagy segítség volt a Tornyai János Múzeum Helytörténeti Gyűjteményének vezetője, Bernátsky Ferenc történész publikációs tevékenysége –, ami évtizedek óta a figyelem középpontjában tartja e felvételeket. Ennek eredménye, hogy időről időre, legutóbb tavaly, újabb leszármazottak jelentkeznek, miután egy-egy ismeretlen honvéd portréjában felismerték a felmenőiket. ■

SINGER HENRICH (KÁROLY) TIZEDES (1827-1908) MAGÁNZÓ
 1848 augusztusában nemzetőrnek állt. 1848. szeptember és 1849. augusztus vége között szolgált tizedesként az 58. honvédszázalaj 6. századában. Részt vett az aradi vár ostromában, az aradi utcai harcokban (1849. február 8.), Temesvár-Gyárváros ostromában és az utolsó temesvári ütközetben.

TÓBIÁS MIHÁLY (1825–1914) MUNKAKÉPTELEN
1848 decembere és 1849. augusztus 16. között
szolgált közvétezként előbb a 8., később
a 41. honvédszázalóknál. Részt vett Perczel Mór táborában
az összes útközvetben.

FERENCZI PÉTER (1829–1902) CSIZMADIA
1848. augusztus hónapban tíz hétre nemzetőrnek állt.

JÓZSA FERENC (1827–1899) FÖLDMŰVELŐ
1849. június 9-én fogadott honvéd.

DRUBINA ISTVÁN (1825–1903) NAPSZÁMOS
Lovas nemzetőrként szolgált.

CSOTÓ NAGY JÓZSEF (1832–1902) NAPSZÁMOS
 1848. március 20. és 1849. augusztus 16. között
 szolgált közvétezként a 2. honvédszázalóaljban. Részt
 vett a nagykanizsai, verbászi, perlaki, gácsi erdei
 ütközetekben Perczel Mór táborában.

SZÁRAZ NAGY JÓZSEF (1830 KÖRÜL – 1915 UTÁN) FÖLDMŰVELŐ
1849. június 1-jén fogadott honvéd.

AHOL KIVIRÁGZIK A CSEND

Szöveg: **Szentei Anna**
Fotó: **Földházi Árpád**

A majki kamalduli remeteség Közép-Európában az egyetlen, amelynek épületei és környezete szinte teljesen egységesen maradt fenn. Az épületegyüttes egyszerre idézi meg a háromszáz évvel ezelőtt itt élő szerzetesek zárt világát és az Esterházyak másfél évszázadát.

A Vértes szíve felé kanyargó út lankás dombokon vezet. Fázósan összebújó fasorok, kopár szántóföldek mellett autózunk, majd éles balkanyarral térünk le az útról: a majki kamalduli remeteség egykori birtokára, fűzfákkal szegélyezett tópartra érkezünk. Tágas tisztások, ligetek váltakoznak a tavacska mentén, távolabb barna nádas, a megrezzenő sűrű bozótosból időnként tétova madárhangok szállnak fel. Vaskos pára ül a tó felett, a vízen vadkacsák ringatóznak, meg sem illetődnek a későn jött tél mulandó szépségétől. Szokványos csendélet ez, valami mégis változóban: a parthoz közel új fogadóépület emelkedik. Nem hivalkodón, inkább szemérmesen simul környezetébe, mintha félne attól, hogy elorozza a tájban gyönyörködő vendégek

figyelmét. Az út ezután felkanyarodik a remeteségig. A domb tetejéről visszánézünk a tóra: látványában van valami megnyugtató, már-már nem e világi. Ez a hangulat elkísér a remeteség épületeiben is, akár a cellaházak között, akár a foresteria felújított tereiben sétálunk. Itt még az emléke is elmosódik a város ezerféle zajának. Minden elhalkul, de nem tompa némaságként vesz körül, inkább a figyelem iránya az, ami megváltozik: kivirágzik a csend.

NÉMA BARÁTOK

Majkpusztát galántai Esterházy József horvát-szlavón–dalmát bán adományozta az itáliai alapítású kamalduli szerzetesrendnek 1733-ban. A remeteség épületeit Franz Anton Pilgram tervezte,

*„A remeteséget kórházként,
kollégiumként, munkásszállóként
is használták”*

a munka pedig amolyan főúri kalákában folyt: többek mellett a Czirákyak, az Erdődyek, a lengyel-tóti Lengyelek és persze az Esterházyak is jelentős anyagi támogatással járultak hozzá az építkezéshez – a donátor családok címerei köszönetképpen a cellaházak homlokzataira kerültek.

A kolostor védőszentjének Nepomuki Szent Jánost, a megkínzott, ám a gyónási titkot halála árán is őrző szentet választották. A kissé robusztus, inkább puritán, mint a barokk hivalkodó díszítettségével tervezett főépület öblében egyszerű udvart alakítottak ki. A főépület központi bejáratától a kertet átszelő sétány jókora kovácsoltvas kapuba ütközik: a túloldalon a szerzetesi cellaházak állnak, amelyek még a remeteségen belül is zárt világot alkottak. Az apró cellaházakban a szerzetesek magányosan éltek, mégsem egyedül – a remetelakokhoz fűszer- és gyógynövényekkel, virággal beültetett apró konyhakert, kápolna, puritán lakószoba és munkálkodásra alkalmas műhely tartozott. A szerzetesek a napi egyórányi kétkezi munka mellett imádsággal töltötték az időt: mindennapjaikat a kijelölt imaórák szabdalták fel, a némasági fogadalom alól évente csupán néhány nap feloldozást kaptak, karácsony és húsvét előtt pedig szigorú böjtöt tartottak. Önfenntartó gazdálkodást működtettek, a munka dandárját végző laikus testvérek is a cellaházakban laktak, ők gondoskodtak a néma barátok ellátásáról.

A remeteség területén mértani pontossággal kijelölt utak metszéspontjában templomot emeltek. 1782-ben II. József megszüntette a szemlélődő szerzetesrendeket, így a kamalduli barátoknak menniük kellett. Az egyház felsőbb parancsra kiszentelte a templomot, és mintha már semmi nem védené többé, 1810-ben villám sújtotta, majd leégett. A csonka torony mellett ma alaprajz jelzi, merre állt az oltár, hol helyezkedtek el a stallumok, hol gyülekeztek imára a szerzetesek, hogy kitárják szívüket az ég felé.

A hagyomány szerint a Vértes erdeinek mélyén húzódó és Majkon sűrűsödő Szent György-vonalak metszéspontja épp a templom alatt, a szerzetesi stalumok vonalában fut össze, s e rejtélyes energiavonalak akkurátusan követik a remeteség építményeinek vonalát. Hogy ez valóban így van-e, vagy helyi legenda csupán, nem tudni. Egy biztos: a különleges erőtér korábbi korok szent életű embereit is vonzotta: a 13. században itt letelepedő premontreiek prépostságának romjai a mai épülettömbtől északkeletre, a fák között még ma is felfedezhetők

FŐÚRI LAKBÓL MUNKÁSSZÁLLÓ

Bár a szelíd szerzetesek magasan felette álltak az e világi történéseknek, nem kerülte el világukat a politika. A donátor családok egyes tagjai részt vettek a Rákóczi-szabadságharcban, ráadásul Majk 1711-ig annak az Esterházy Antalnak a birtoka volt, aki a száműzetésében is társa volt a fejedelemnek. II. Rákóczi Ferenc sosem járt Majkon, mégis emléket állítottak neki az egyik teremben, mivel bensőséges kapcsolat fűzte őt a renدهz: a franciaországi Grosbois-ban működő néma barátoknál élt éveket, ott írta meg az *Emlékiratokat* és a *Vallo-mások* egy részét, kívánságának megfelelően pedig

szívét a franciaországi kolostorban helyezték örök nyugalomra. A fejedelem 1906-os újratemetésén részt vett a Majkon született Esterházy Móric gróf is, aki 1917-ben rövid ideig Magyarország miniszterelnöke volt. Unokája, Esterházy Péter *Harmonia caelestis* című regényében családja szoros majki kötődésének is emléket állított.

„A birtok másfél évszázadig az Esterházyak uradalmaként működött, a második világháború után kellett távozniuk innen. A remeteséget kórházként, kollégiumként, munkásszállóként is használták, az épületek különösen megszenvedték ezeket az idöket. A vadászterem pannóit ellopták, és a

2015-re megújult a főépület, 2021-ben pedig véget ér a remeteházak teljes körű felújítása, és elkészül a fogadóépület is: a beruházó és az üzemeltető a NÖF Nemzeti Örökségvédelmi Fejlesztési Nonprofit Kft.

*„A donátor családok címerei
köszönatképpen a cellaházak
homlokzataira kerültek”*

„Tíz remeteházat
elvonulásra, elcsendesedésre
alkalmas szálláshellyé
alakítanak”

környező erdőkben ásták el. A Franz von Pausinger által készített műveket a restaurátorok elképesztő munkája hozta helyre, hatból négy vásznat sikerült megmenteniük az enyészettől” – meséli Ferpász Boglárka, a remeteség létesítményvezető-helyettese az épületegyüttesben tett látogatásunk során.

A Nemzeti kastélyprogram részeként 2012-ben kezdődött el a remeteség felújítása. Az épület korábbi állapotát megörökítő jókora fotókat a foresteria folyosóin állították ki mementóként, jelezve, mi lehet a sorsa a műemléknek, ha gazdátlanul magára marad: nyers tégláig szétdőlt épületromok, málló gerendák, építési törmelékkel teleszórt helyiségek. A változás meghökkentő. A refektórium, azaz a szerzetesi díszebédlő, a konyha, a lakószobák, az asztalosműhely, a könyvtár a kamalduliak életét idézik meg, az Esterházyak világát pedig a 19. századi enteriőr, a vadászterem, az elegáns bútorokkal berendezett lakosztályok, illetve az emeleti „cavezni való szoba” mutatja be. Aprópó, kávé: talán különös, de a szerzetesi ingóságok leltárjegyzékére kávéfőző, sőt csokoládéfőző rézedényke is felkerült, talán mert az éberségre ösztönző ital segítségükre lehetett a kései imaórákon.

BAROKK POMPA, IDŐTLEN PURITÁNSÁG

Nagy királyok, szentek életét megkomponáló csodás falfestmények sorakoznak a refektórium falán, aranyozott stukkók, robusztus, faragott étkezőasztalok idézik meg a barokk pompát. A hagyomány szerint Esterházy Ferenc festette az utolsó vacsora jelenetét, amelybe a kamalduliak életével kapcsolatos utalást is becsempészett: a freskón az egyik apostol egyik kezével kettőt, a másikkal hármatot mutat, aminek különböző értelmezései vannak. Utalhat Krisztus isteni és emberi természetére, a Szentháromságra, illetve arra, hogy a rend tagjainak hallgatási fogadalma alól kétszer három nap jelentett kivételt.

„Szent Romuáld apja pénzügyi vitában megölte saját rokonát, Romuáld e bűn miatti vezeklésképp állt a bencések rendjébe. Arezzo városához közel egy éjjel álmodt látott, hófehér ruhás szerzetesek kapaszkodtak fel hágcsón az ég felé. E sugallatra alapította meg azon a helyen 1012-ben Camaldoli monostorát. Ma harmincnégy helyen működnek a világban. Hazánkban már nem, hozzánk legközelebb Lengyelországban él kamalduli közösség” – mondja Ferpász Boglárka. Ha Majkon már nem élnek is szerzetesek, a remeteségben ma is meg tudunk érezni valamicskét különleges atmoszférájú világukból. Jelenleg a cellaházak épületei felújítás alatt állnak, ám hamarosan véget ér a munka. Az egykori templom területe különleges látványelemmel bővül, két cellaház múzeumi kiállítóterként, másik kettő múzeumpedagógiai és kézműves-foglalkoztatóként, egy „kapusházként” funkcionál majd, tíz remeteházat pedig elvonulásra, elcsendesedésre alkalmas szálláshellyé alakítanak. Amint a járványügyi szabályozás lehetőséget teremt rá, látogatható lesz az első ütemben átadott rész.

LÁTHATÓVÁ TETT ÖSSZEFÜGGÉSEK

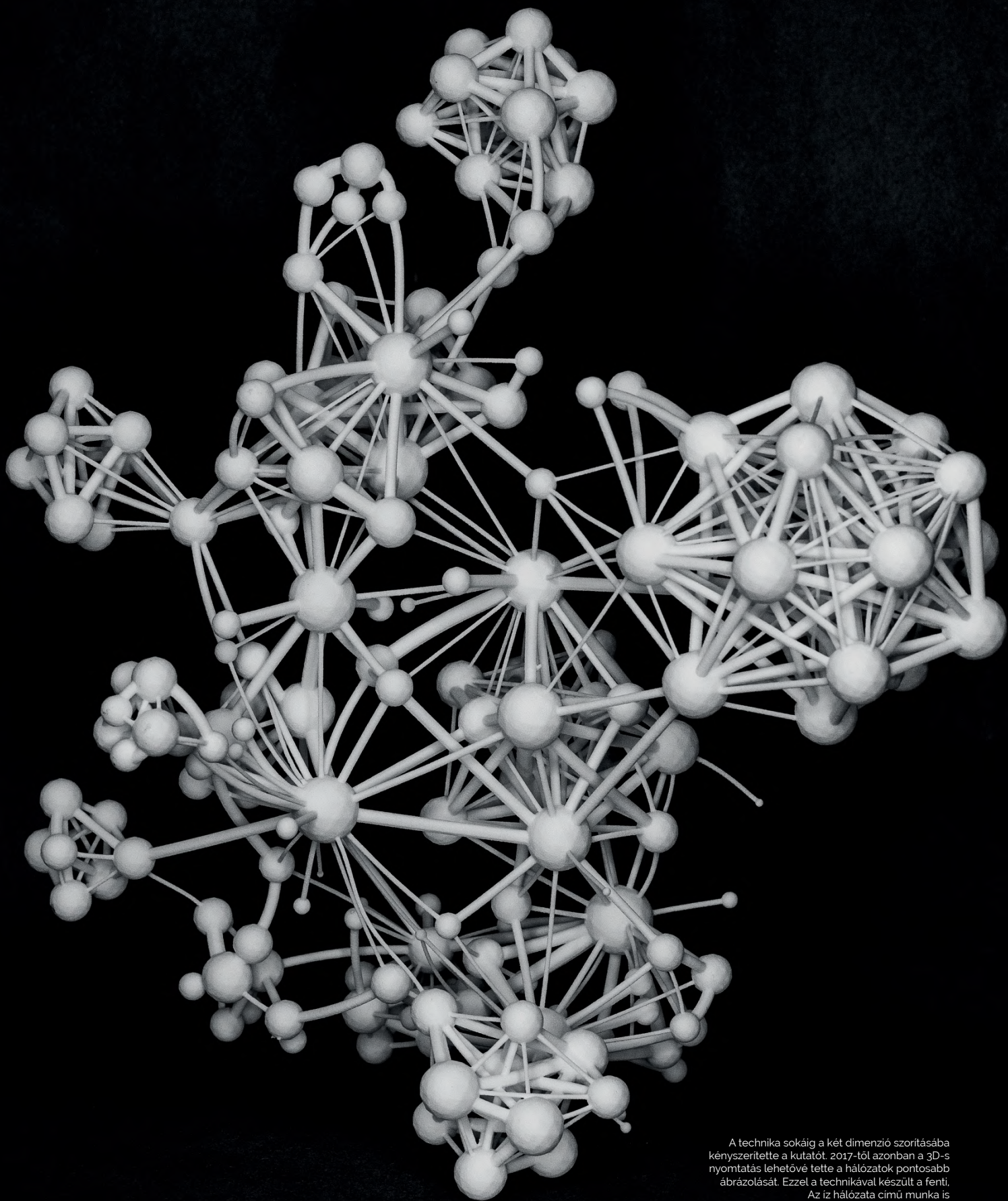
Szöveg: Kéri Gáspár
Fotó: Barabási Lab

Barabási Albert László gimnazistaként még szobrásznak készült, ám sorsa más irányt vett. A nemzetközi hírű fizikus a hálózatok kutatására és vizualizációjára tette fel szakmai életét, ezzel visszakanyarodva a művészethez.

Rendhagyó tárlat nyílt tavaly októberben a budapesti Ludwig Múzeumban *BarabásiLab: Rejtett mintázatok – A hálózati gondolkodás nyelve* címmel, és látva a koncepció időszerűségét, a műalkotásoknak beillő adatszobrokkal és infografikákkal sokat fogunk még találkozni a jövőben. A kiállítóhelyiségekbe lépve rögtön mintha a 2001: *Úrodüsszeia* vagy a *Solaris* utópisztikusan steril díszletei között találnánk magunkat. Csakhogy a filmklasszikusok látványvilága dízlettervezőik fantáziáját dicséri, a Barabási Albert László vezette, bostoni székhelyű nemzetközi kutatócsoport vizuális képletei viszont átfogó hálózati kutatások során létrejött egzakt tényeket tükröznek. A Barabási Lab immár huszonöt éve a természet, a társadalom, a nyelv és a kultúra többnyire láthatatlan összefüggéseit kutatja, eredményeit az említett adatszobrokon és infografikákon ismerhetjük meg.

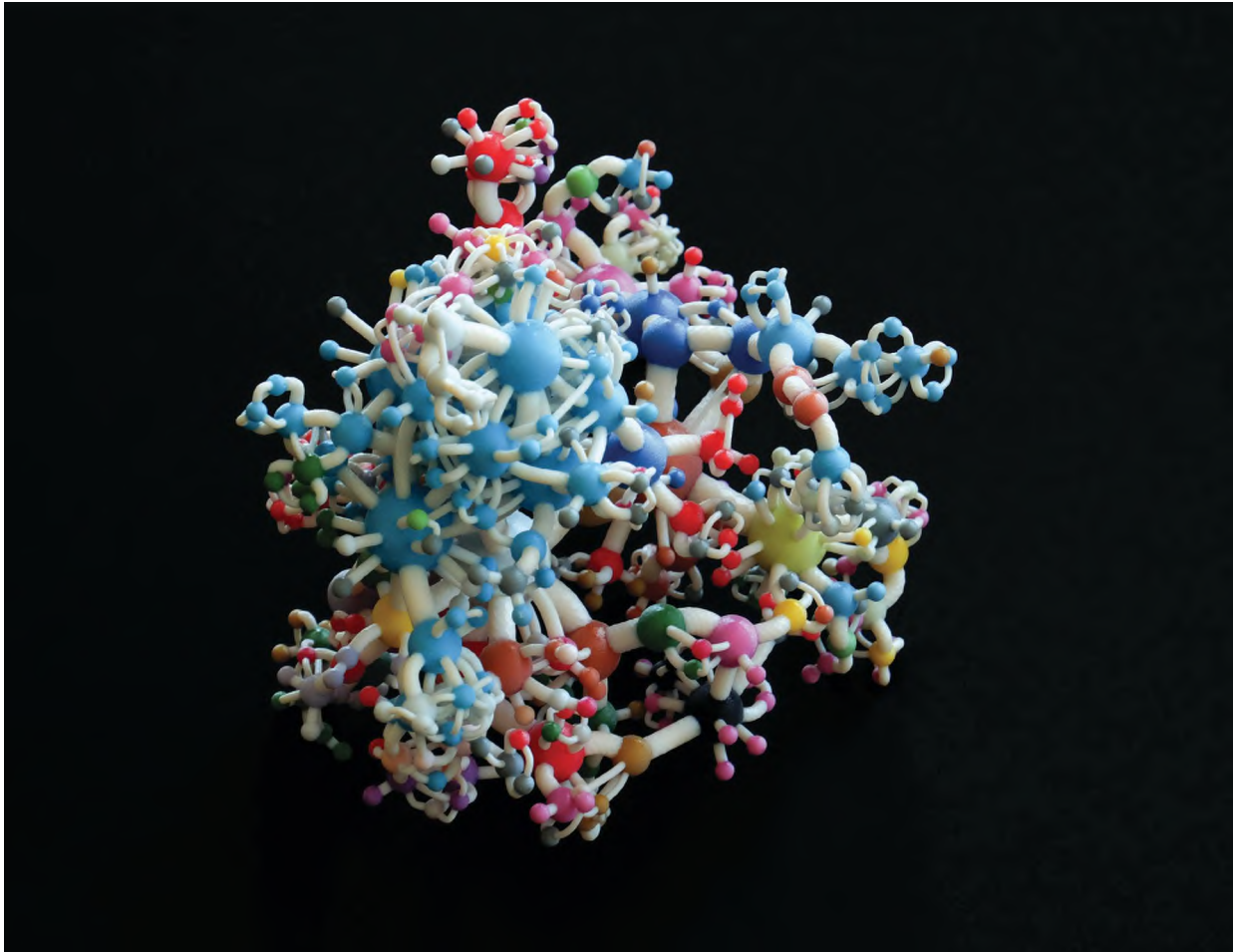
Elsőre talán furcsának hat, vajon mit keres egy kortárs múzeum falain mindez, de nincs új a nap alatt. Már a minőszi kultúra és az ókori Egyiptom művészei is az alkotásaikba építve mutatták fel a legfontosabb tudományos törekvéseket, az európai reneszánsz pedig számos kódolt vagy egészen nyilvánvaló üzeneten keresztül hirdette az építészetben, szobrokon, festményeken az aktuális tudományos fejlemények vizuális képleteit. Johann Wolfgang von Goethe vagy Johannes Itten látványos színelméleti vizualizációi (színkörök) ugyancsak megállják a helyüket a világ kiállítótereiben.

Egy fontos különbség mégis akad. A régi mesterek a kutatások eredményeit integrálták az alkotásba, a Barabási Lab tevékenységének iránya viszont fordított: a kutatócsoport művészi hajlammal megáldott vezetője segítségével lép a vizuális művészetek határterületére. Sikerük egyik titka,

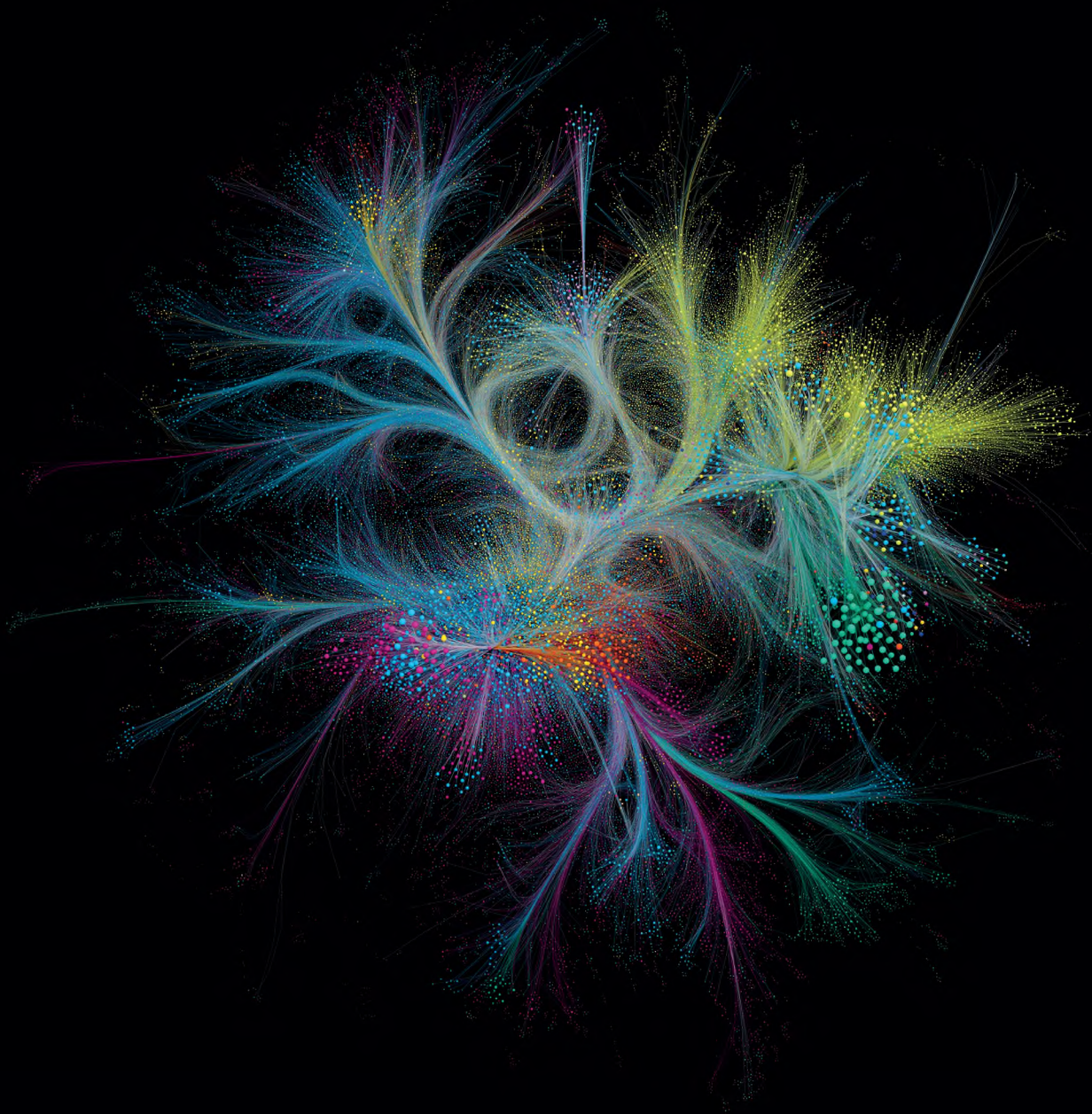
A technika sokáig a két dimenzió szorításába kényszerítette a kutatót. 2017-től azonban a 3D-s nyomtatás lehetővé tette a hálózatok pontosabb ábrázolását. Ezzel a technikával készült a fenti. Az íz hálózata című munka is

„A kutatócsoport művészi hajlammal megáldott vezetője segítségével lép a vizuális művészetek határterületére”

Az emberi betegségek hálózata című 3D-s ábra azt mutatja meg, hogy a látszólag egymástól független orvosi felfedezések mit árulnak el a betegségek közötti kapcsolatokról, azok genetikai alapjainak összefüggéseiről

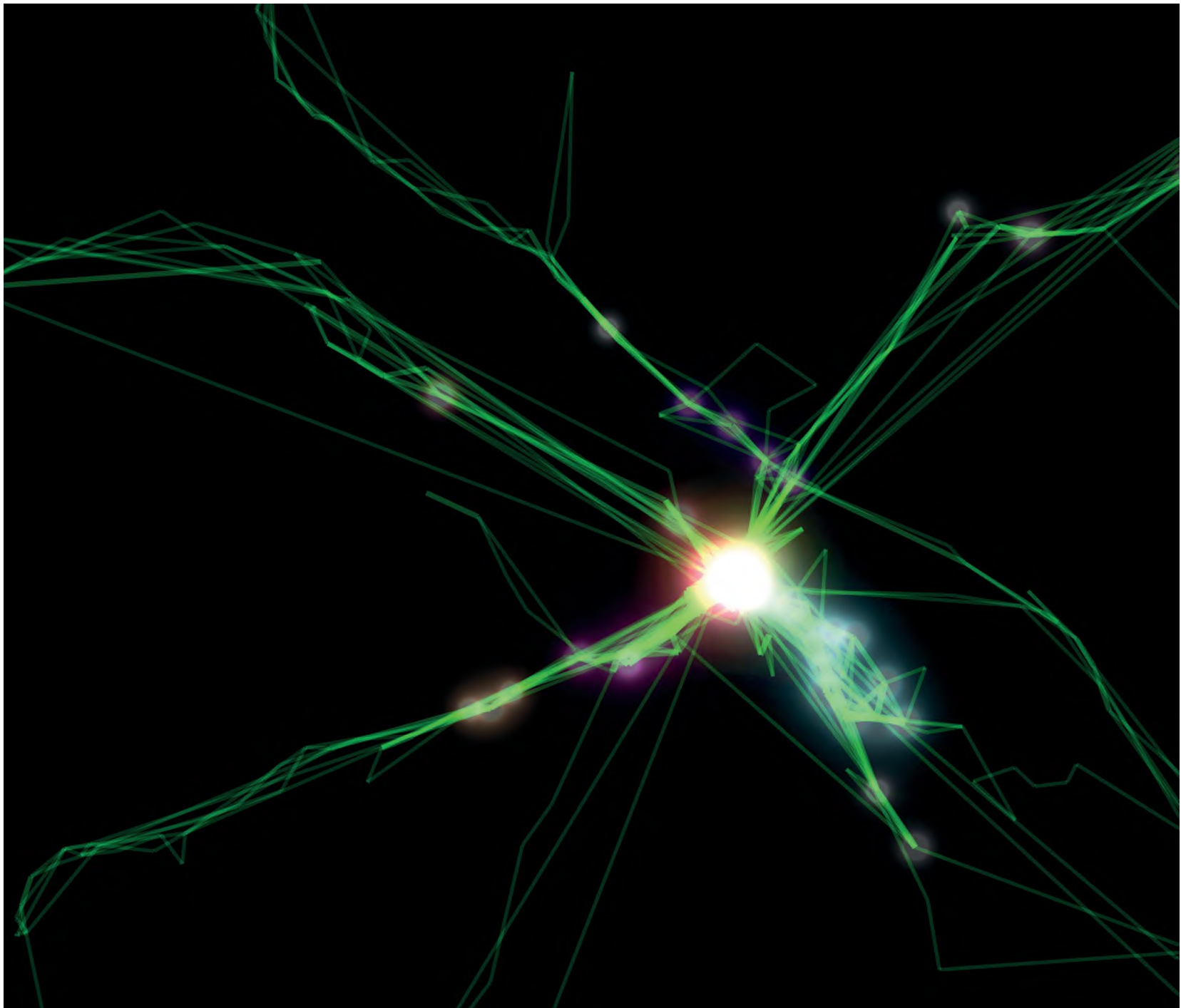
hogy a különféle tudományterületekről érkező hálózatkutatók munkáit képzőművészekkel és dizájnerekkel ismertetik meg, akik az eredményeket látványos kétdimenziós ábrákra, valamint plasztikákra keresztül teszik a laikusok számára is érthetővé úgy, hogy közben az emberiséget ősidők óta foglalkoztató klasszikus képművészet sem marad el. A kiállításon például a faltól a mennyezetig érő, gigantikus színes ábrák és egy adatszobor láttatja és értelmezi az izhálózatok közötti összefüggéseket. E hálózatok arra mutatnak rá, hogy az ember mely ízek variációit részesíti előnyben és melyeket kevésbé, például milyen fiziológiai különbségeket, vagy épp ellenkezőleg, milyen kapcsolódási pontokat találunk a nyugati és a

A fenti vizualizáció az egyik legnevesebb
össztudományos magazin, a Nature 150. születésnapja
alkalmából készült. A címlapon szereplő kép a lapban
megjelent cikkeket és azok keresztivatkozási
hálózatát ábrázolja

távol-keleti konyhák között – mindezt a látványos, befogadást segítő ábrák teszik könnyen értelmezhetővé.

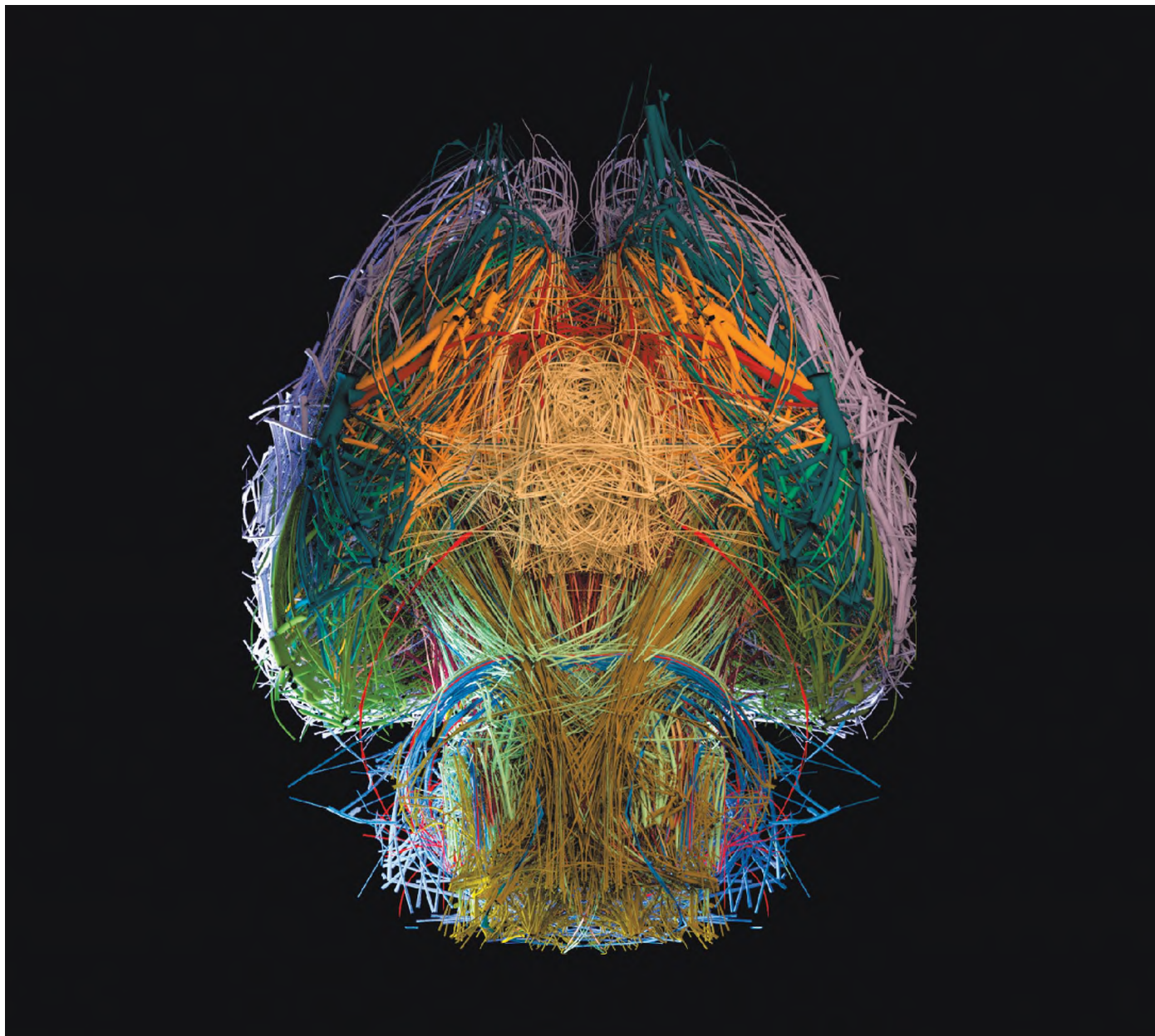
A Barabási Lab több mint egy évtizede foglalkozik a kórokozók terjedésének természetével és modellezésével is, tavaly, a koronavírus-világjárvány kitörésekor hálózati modelljei és hőterképre emlékeztető vizuális ábrái nagy segítségére voltak a virológusoknak a covid-19 terjedésének modellezésében. Ehhez kapcsolódóan hálózati modelleken keresztül már azt is kutatták, hogy az emberek mozgása, a napi rutin átalakulása hogyan hat a társadalomra a megváltozott és lényegesen korlátozott élethelyzetekben. Sőt, a terjedés szempontjából a vírusokhoz hasonló, új társadalmi jelenséget is vizsgálnak

A Barabási Albert László emberi mobilitási mintákról szóló kutatásához megjelent vizualizáció egy nagyváros lakóinak kollektív mozgását ábrázolja

egy ideje: az álhírek világát, ennek a társadalomra gyakorolt mechanizmusait ugyancsak érdekes és látványos ábrákon mutatják meg.

Az adatvizualizáció izgalmas példája a nemzetközi és a magyar képzőművészeti háló feltérképezése is: a múzeumok, galériák, kurátorok és alkotóművészek releváns sorrendjét és kapcsolati hálóikat egzakt adatok – például kiállítások és publikációk száma – alapján vitték fel térképszerű ábrákra. Emellett a betegségek genetikai összefüggéseitől a természeti katasztrófák és terrortámadások személyes kezelésén át egészen egy hálózatrajzoló robot működéséig számos hálózati struktúrával és azok képi megjelenítésével foglalkoznak. Kutatásaik társada-

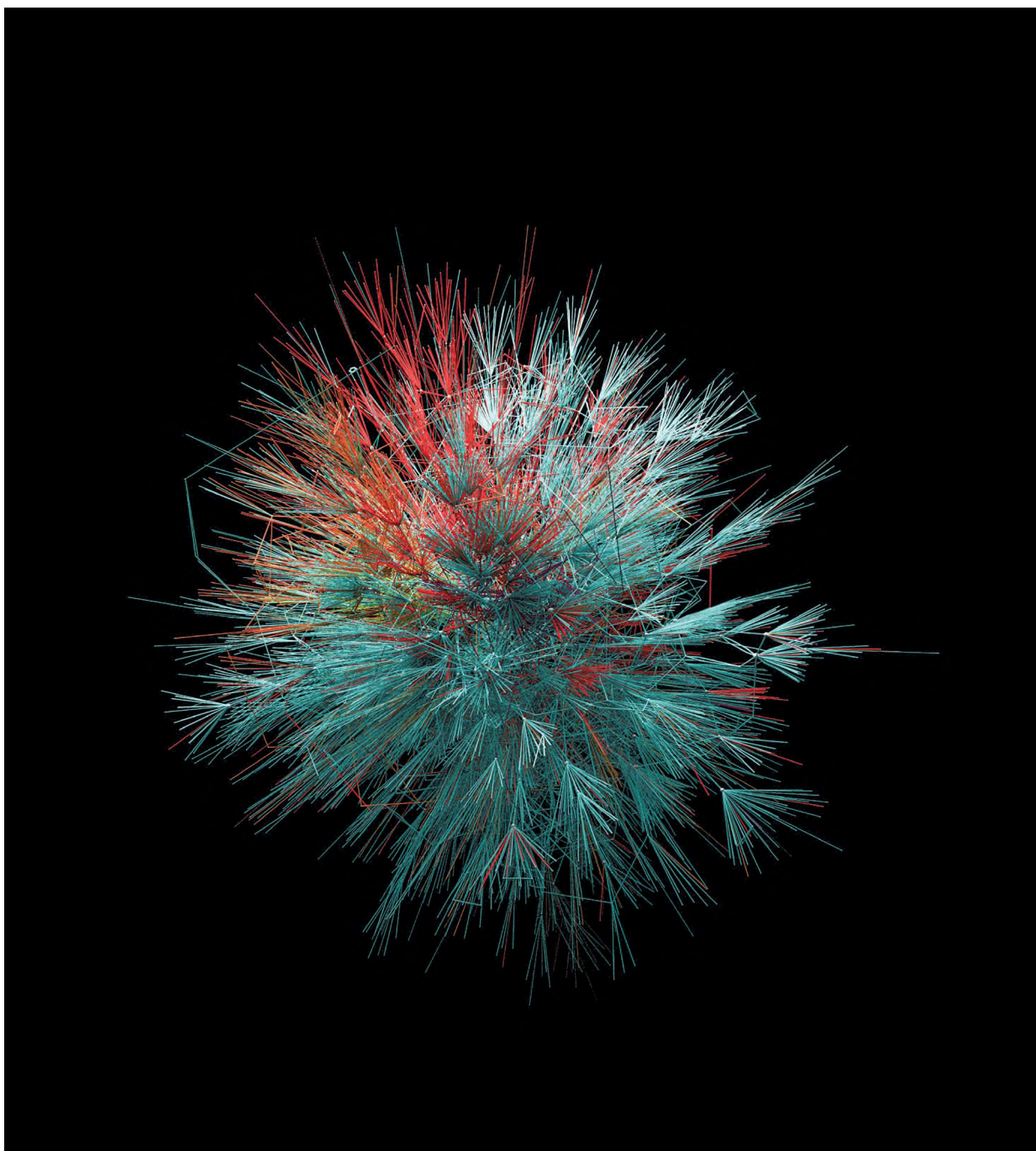
Az Egy egér agyának 3D-s térképe című mű egy rágcsáló teljes agyi kapcsolódásainak hálózatát mutatja be. Ennek feltérképezése a közelmúltig lehetetlen volt

lomjobbító szándéka nem kérdéses, azt pedig, hogy a látványos vizualizációs módszerekkel mi is a szándéka Barabási Albert Lászlónak, egy interjúban így fogalmazta meg: „Szeretném visszaadni a művészetnek mindazt, amit kölcsönvettem tőle.”

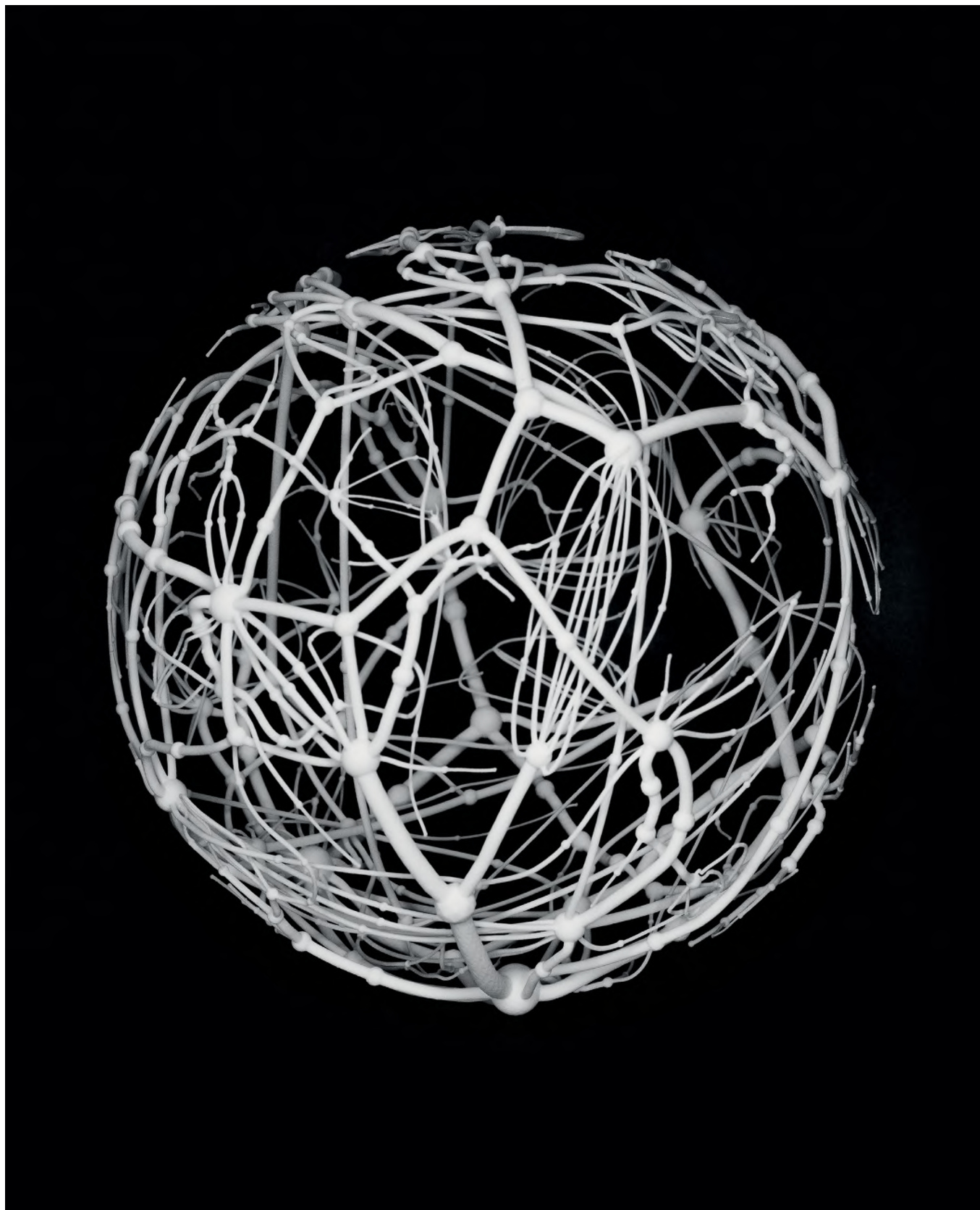
Bár a pandémia miatt csak néhány hétig volt látogatható a Barabási Lab tárlat, a májusig meghosszabbított kiállítási idő reményt adhat arra is, hogy az említett példákon túl még számos izgalmas hálózati kutatás vizuális képét megismerhetjük a Ludwig Múzeum kiállítótereiben. ■

Barabási Albert Lászlóval készült beszélgetésünk az Életút rovatban olvasható (120. oldal)

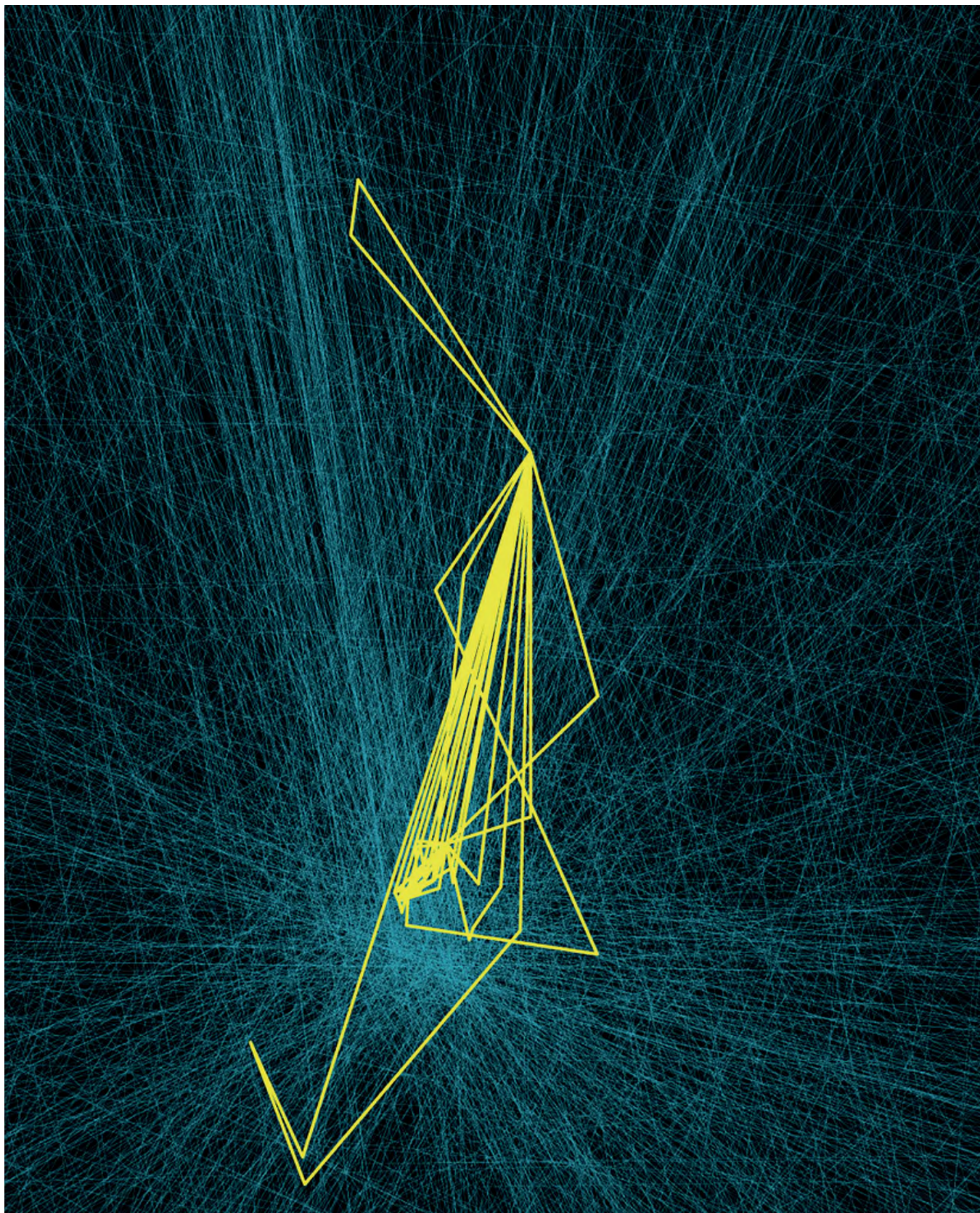
*„Mintha a 2001: Űrodüsszeia vagy
a Solaris utópisztikusan steril díszletei között
találnánk magunkat”*

A Magyar művészeti hálózat című ábra a művészek sikerességét alakító láthatatlan kapcsolatokat mutatja be

A fenti vizualizáció az amerikai művészeti intézmények irányításáról szól, azt bizonyítva, hogy néhány befolyásos személy – középpont – kontrollálja a művészeti szférát

Az emberi mobilitás mintázatairól szóló munka a kutató egyik legnagyobb megütöközést kiváltó műve volt. Az átlag közönség ekkor szembesült azzal, milyen pontos információkat gyűjtenek a telefonok a felhasználók tartózkodási helyéről. Az adatok alapján úgy tűnik, az emberi mozgás rendkívül kiszámítható, ezt mutatja be a fenti ábra is

A HAZASZERETET ÉLMÉNYE

fizessen elő!

+36 70 627 9086 | elofizetes@magyar-kronika.hu

Száz Petőfit, ezeret!

Szöveg: Farkas Anita

Bár jól tudjuk, hogy a hivatalos történelemtudományban, ahogyan egyébként az életben sincs igazán létjogosultságuk a „mi lett volna, ha...?” jellegű kérdéseknek, mindenképpen szórakoztató vagy éppen nagyon is tanulságos eltűnődni rajta, merre kanyarodhatott volna egy ember vagy nemzet sorsa, ha az ősei egy adott ponton másként cselekszenek. Ez a gondolat volt a vezérfonala többek közt a világszerte ismert Philip K. Dick-regénynek (*Az ember a Fellegvárban*), és hogy egy itthoni példát vegyünk, annak a tavaly megjelent, *Nézzünk bizakodva a múltba!* című kötetnek is, amelyben tizenegy kortárs szerzőnek a *Hévíz* művészeti folyóirat felkérésére írt Trianon-reflexiója olvasható. Ezzel a gondolattal játszott el néhány esztendeje a Móra Könyvkiadó is, amikor az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kettős évfordulója alkalmából pályázatot hirdetett ifjúsági novellák írására a jelzett témakörben, illetve négy kortárs

irodalmárt (Kalapos Éva Veronika, Majoros Nóra, Mészöly Ágnes és Benedek Szabolcs) is felkért, hogy írják meg a maguk alternatív '48-át. Az így összegyűlt anyag révén egyben trilógiává is bővítették azt az antológiasorozatot, amelynek első része, a 2016-os *Jelen!* a mai kamaszok mindennapjaiból ad ízelítőt, a két évvel későbbi könyvhétre kiadott, 2050 című válogatásban pedig a 21. század közepének elképzelt valósága jelenik meg markánsan.

A jelen és a jövő után következett tehát a múlthoz való fordulás, aminek apropóját persze nem csupán az évforduló adta. A magyar történelemben kevés emblematikusabb és többször hivatkozott esemény van, mint a Petőfiék forradalmából kinövő szabadságharc, ami annak ellenére is nagy hatással volt és van ma is az életünkre, az irodalmunkról nem is beszélve, hogy tényszerűen elbukott. Petőfi nevének említése sem véletlen: a *Nemzeti dal* költőjének vélt-valós alakja a világ összes forradalmának és ifjúi hevületének (szabadság, szerelem) örök szinonimája lett. Ezért sem meglepő, hogy a tizenhárom rövid novella közül többen is felbukkan, hol fő-, hol mellékszereplőként, mégis valamilyen az események mozgatórugójaként. Van itt sértődős, a pesszimizmusa miatt a barátai által zrikált Petőfi (*Nem leszünk*), a Nemzeti Múzeum lépcsőjén lelért, majd Heckenast Gusztáv által „feltámasztott” gép-Petőfi (*Forradalmi gépezet*), a pesterzsébeti Flamingó borozóban feltűnő klónozott Petőfi, a negyedik pont elszavalásánál meggyilkolt Petőfi (*Ferdinándnak meg kell halni*), a harcokból kényszerűen kimaradó, majd az ünnepezt regényíró feleségére féltékeny, öregségére egészen elviselhetetlen Petőfi (*Mi az a vátesz?*) és így tovább. És persze feltűnnek egyéb jól ismert figurák, így Jókai Mór, Kossuth Lajos vagy Széchenyi István is – utóbbinak Benedek Szabolcs adja meg azt a véget, amit megérdemelt volna a döblingi szanatórium és a saját fejébe repített golyó helyett (*Ha egyszer mégis megírom az emlékirataimat*).

Az előző két antológiához képest kevésbé egyenletes és néha erőltetetten áthallásos írások („üzentünk Bécsnek, hogy ők is megértsék”) közül ha nem is annyira az irodalmi színvonaluk, hanem a kedvességük vagy az ötletességük okán három emelkedik ki. Az egyik Nagy Judit Áfonya *Az idegen* című elbeszélése, amelyben az abszint márciusi ifjakat megbabonázó ördöge miatt hirtelen Szendrey Júlia kerül az események középpontjába, ezt követi Mészöly Ágnes tollából Rozgonyi Jenőné, született Szereda Jolán, azaz Laborfalvi Róza cselédje évtizedeket átölelő naplórészletfűzére (*Mi az a vátesz?*) és *A kertész háborúja* Majoros Nóráról. Mert igen, tudjuk, hogy a múlt mindig kicsit a jelenről is beszél, és kellene hősök, hogy vezessék a népet. De a sorsfordító események átélése, megértése valószínűleg csak a kisemberi nézőpontból lehetséges igazán. ■

48 másképp – Ifjúsági novellák a múltból. Móra Könyvkiadó, 2019

Ecsédi Orsolya

Nem leszünk

Részlet a 48 másképp – Ifjúsági novellák
a múltból című kötetből

– Ha annyira tudjátok, írjátok meg ti!

A lecsapott penna fekete foltokat ejtett a papíron.

– Ne húzd fel magad. Senki nem állította, hogy rossz.

Az asztal körül ülő négy fiatalember – egy feszült, három feszengő – komoran hallgatott. Amelyikük előtt a papír hevert, türelmetlenül dobolt az ujjával, aztán kifakadt.

– Nektek tényleg minden sorba bele kell kötnötök?

– Dehogy. Csak nem értjük, hogy jön ide az a sehonnai bitang ember.

– Én értem – szólt közbe az egyik, aki eddig tintapacákat terelgetett az ujjával.

– Te csak hallgass, Móric. Az előbb még azt sem értetted, hogy mi a kérdés.

– Mert azt írod, hogy ez a kérdés, válasszatok! De mi az az ez?

– Az előző sor, te birka. Hogy rabok legyünk, vagy szabadok.

Móric elvörösödött.

– Palkó sem értette. Csak nem mert bevallani.

– Ezt igenis értettem. Csak azt nem, hogy az ősapáink ugyan mikor éltek-haltak szabadon. Semmivel sem voltak szabadabbak, mint mi.

– Ez a költői szabadság. Csak nem írhatom, hogy rabok voltak, rabok is maradnak az utolsó ítéletig!

– Miért nem? Ha egyszer ez az igazság!

– Például azért, mert nem valami lelkesítő. Te kardot ragadnál egy ilyen baromságra, hogy nyugodjanak csak vígan a szolgaöldben, nekik már ügyis mindegy?

A kávéházban erre minden beszélgetés elhallgatott. A vendégek odakapták a fejüket, és érdeklődve várták a folytatást.

– Halkabban, Sandri! Megint kitiltanak, mint múltkor, amikor az asztalon állva szavaltál – súgta a negyedik fiatalember, aki eddig nyaksálját igazgatva próbált kimaradni a vitából.

– Hagyd már, Jóska. Látod, milyen feszült. Mindig ilyen, amikor írnia kell – kérte Móric.

Sandri a vállát vonogatta. Lemondóan sóhajtott, aztán könyörgő tekintettel nézett végig a többiekre.

– Sajnálom, drága barátaim. Gyűlölöm, amikor szorít az idő. De ti mind irodalomhoz konyító emberek vagytok. Segítsetek már egy kicsit, ahelyett hogy csak kritizáltok.

Asztaltársai megértően bólogattak. Aztán egymás után a kézirat fölé hajoltak.

– Szerintem alapvetően rendben van. Határozottan... kardot ragadós – vélte Jóska.

– Csak valahogy nem áll össze. Nem egységes a hangulata – kockáztatta meg Móric.

– És mi vele a gond?

– A végét olvasd fel még egyszer. Azon múlik az egész. A hatásos befejezésen – javasolta Palkó.

– Hol sírjaink domborulnak, unokáink leborulnak, és áldó imádság mellett mondják el szent neveinket. Aztán persze megint a magyarok istenére esküszünk, és a többi, és a többi.

– Hm.

– Most meg mit hümmögsz?

– Nem is tudom. Nekem ez túl szomorkás.

– Szomorkás?

– Nem is szomorkás. Inkább egyenesen elkeserítő.

– Miért?

– Érted, a sírjaink. Ott domborulnak. Mintha már előre arra készülnénk, hogy rendben, kardot ragadunk, de ügyis belehalunk.

– Ez egy történelmi vers. Azok ilyenek.

– Pont ez az. Miért ilyenek? Csupa kudarc, veszteség és halál. Semmi boldogság. Vagy nem is kell feltétlenül boldogság, csak legyen benne valami jó. Sőt, nem is kell a jó, elég a kellemes. Jobban belegondolva a nem olyan rossz is megfelelne. Vagy tudod, mit? Kibékülnek a baromi rossz, de még elviselhetővel is. De nem. Nálunk az sincs. Csak a teljes reménytelenség.

– Ja, mint a Ferkónál. Ott is csak a halálhörgés, siralom megy, meg a kínzó rabság könnye az árvák szeméből – döbrent rá Jóska.

– Most, hogy mondod, tényleg. Aztán ott van a Miska verse is. Az is tele van halállal. Azt írja, hogy sírba süllyed a nemzet, és a temetkezés fölött egy ország vérben áll. Elég durva – tette hozzá Móric.

– Erről beszélek. Nem csoda, hogy nekünk soha nem jön össze semmi.

– Ez a múltunk. Tényleg nem valami fényes – sóhajtott Jóska.

– De ez a vers – mutatott Palkó a kusza javításokkal tarkított papírra –, ez a jövő.

– Mire célozol?

– Tudod, mit mondanak. Egy pillangó megrebbenti a szárnyát...

– Ki mondja ezt?

– Nem mindegy?

– Nem. Ha valami tök ismeretlen költő, lenyúlnám. Nagyon magával ragadó kép.

– Nem ez a lényeg. Hanem hogy egy lepkeszárny is tud vihart kavarni. Egy apróság is meg tudja változtatni a történelem egész menetét.

– Ezt hogy érted?

– Cseréld le a szöveget, és lehet, hogy minden más-képp alakul. Ne írd bele ilyen búskomor baromságokat. Még hogy a sírjaink! Készüljünk inkább a győzelemre kivételesen.

– Mire gondolsz?

– Legyen ez az első pozitív jövőképi történelmi vers. Tudod, kérj, és megadatik. Hátha bejön.

– Nem is tudom. Akkor hogy is lenne a vége?

Palkó elgondolkodott. Aztán kihívóan Sandri szemébe nézett.

– Legyen mondjuk... hol győztes szobraink lesznek, unokáink piknikeznek.

Sandri megint odavágta a lúdtollat. A tinta szanaszét fröcskölt.

– Mondom, hogy kitiltanak. Pilvax már nagyon be van rágva rád – pissegett Jóska.

Sandri lopva pillantott körbe. Megint mindenki őket nézte. Felkapott egy szalvétát, és idegesen törölgetni kezdte a tintafoltokat.

– Ugye csak viccelsz? – sziszegte.

– Abszolút nem – válaszolta Palkó határozottan.

– A piknik az egyik legjobb dolog a világon.

– És nagyon polgári. A piknik az egyik legpolgárabb dolog is a világon – vette védelmébe az ötletet Móric.

– Nekem tetszik. Én büszke lennék, ha az unokáim miattam tudnának békében piknikezni – tette hozzá halkán Jóska.

Sandri elbizonytalanodott.

– Nem is tudom. És a következő sor? Az, hogy áldó imádság mellett?

– Azzal nincs semmi gond. Az imádság mindig jól jön. Pláne, ha áldó.

– És akkor kajálás közben mondják el szent neveinket? Ennek semmi értelme.

– Tényleg nincs. Oda is kéne valami hangulathoz illő.

„Hol győztes szobraink lesznek, unokáink piknikeznek”

– És áldó imádság mellett grillezik a csirkemellet? – vetette fel Jóska. Aztán Sandri sötétülő tekintetét látva gyorsan hozzátette: – De a többi utána teljesen jó, azon semmiképp nem változtatnék, mehet a magyarok istenére, és a többi, és a többi.

Sandri felnyögött. Aztán hosszan meredt maga elé.

– Jól vagy? – érintette meg Palkó a vállát.

– Szerintetek ez tényleg változtathat azon, ami történni fog? – nézett fel Sandri a töprengéséből.

– Nem tudhatjuk. De addig is, amíg eldől, jobb nem a gyászos végre készülni – vélte Jóska.

– Én is jobban szeretek kedves, mint búbanatos dolgokat gondolni a jövőről. Például el szoktam képzelni, hogy a legnagyobb magyar regényíró vagyok – vallotta be Móric.

– Jó vicc. Ahogy azt a Móric elképzeli – nevetett fel Palkó.

– Még ha lehetetlen is, a kedvem jobb lesz tőle – vont a vállát Móric.

– A döntés persze a tiéd. A te versed, barátom – csapott Sandri vállára Jóska.

De Sandri csak ült, mint akibe villám csapott. Hallgatott, néha a fejét csóválta, mintha önmagával vitatkozna. Gondolatban már valahol egész máshol járt. Talán a jövőben.

A társalgás akadozott. A kávéház is kezdett kiürülni. Későre járt.

Jókai, Vasvári és Irinyi felállt és elbúcsúzott.

Petőfi egyedül maradt.

Úgy nézett az összepacázott papírra, mintha életében először látná. Még egyszer megvonta a vállát, aztán fújg egy hatalmasat. Mintha a hosszú vita alatt felgyűlt összes feszültséget egyszerre próbálná kilehelni. De ahhoz egész biztosan elég nagyot, hogy egy lepkeének szélviharnak tűnjön. Aztán felemelte a tollat. ■

TERÉK ANNA HÁTAL A NAPNAK

Igyekezz, az égbolt zár!

Szöveg: Smid Róbert

Terék Anna a számára általános közönségsikert és kritikusi elismerést meghozó *Halott nők* után – mely kötet a balkáni háború (fiktív) mikrotörténeteit írta meg a férjüket, gyerekeiket és végül önmagukat elvesztő női karaktereket megszólaltatva – a kollektív traumától az egyéni trauma felé mozdult el új kötetével. De a *Háttal a napnak* megtartotta a hosszúverset mint formát, és ahhoz kapcsolódva az epikai ívet is: egymást követő darabjai a beszélő gyász munkájának stációi.

A *Háttal a napnak* az apa halálát feldolgozó verseskötetek közül az utóbbi évek olyan megjelenéseivel csatlakozik, mint Balogh Ádám *Nyerse* vagy Dezső Kata *Akiket hazavártak*-ja. Terék versei azonban valamennyi kortárs műnél nyíltabban és rögeszmébben végzik el az apára emlékeztetést és a veszteség miatti önanalízist. Már a kötetnyitó *Gombostúnél* észrevehető, hogy nemcsak sűrűn fordulnak elő a sebzettségre utaló kifejezések (szúr, üt, feltör), de még a bevált nyelvi pane-

lek közül is olyanokkal él a versbeszéd, amelyek erőszakot sugalló szavakat tartalmaznak („kedve támad”), sőt a szöveg új kifejezéseket is alkot, amelyek erősítik a fájdalmas atmoszférát („húzza ki [...] a szememből [...] a könnyeket”, illetve egy későbbi versben, *A napfényre visszában* is találunk hasonlót: „felszakít a földről”). Ezeknek az alakzatoknak az ismétlődése aztán kötetszervező elemmé válik; a tematikus egység mellett megteremtve a versek retorikai összhangját is azzal, hogy kialakítja az olyan vissza-visszatérő vezérmotívumokat, mint az égbolt, a tenger vagy a feketeség. A markáns gondolatritmus erősíti a megszólaló kijelentéseinek többértelműségét is, így például a medencében érzett fájdalom a *Mielőtt a dolgok zuhanni kezdenének* című versben bár elsősorban a testrésze-re vonatkozik, mivel ebben a szövegben is szerepelnek a szúrás és a por képei, a medence szó kapcsolatba kerül a többi darabban előforduló tengerrel és egyéb víztípusokkal.

A versek tere meglehetősen homogén, ám ez a külső és a belső feszültségéből fakad: a múlt gazdag emléképei a megszólaló lelkivilágán belül idéződnek fel, a jelenben pedig a külső környezet éppen a lírai alany állapota miatt sivár és élettelen. a veszteség olyan pusztaságot hozott létre, amelyben más nem is lehet jelen a családi emlékképek szereplőin kívül – ez alól csak a versek többségében megszólított úr jelent kivételt. Az „Uram” egyszerűen vonatkozhat egy, a megszólaló mellett lévő férfire (talán egy pszichológusra?) és az Istenre, így a vallomások legalább kettős értelemmel bír a kötet szempontjából; a tudatfolyam és a fohász egymásba fonódnak. Ezt a keresztbe kapcsolást a test és a lélek között is elvégzi a kötet. Egyrészt úgy, hogy a nagyon konkrét fizikai dolgok fókuszba helyezése mindig absztrakcióba torkollik: „Mert megszokjuk, uram. / Az agy meg felveszi a bánat formáját, / és szorítja a velőhöz erővel. / Aztán nyelvük / a félbetört benzodiazepineket, / hogy ne szorítsa lilára / a fájdalmat az agyat. / Nézem az ég szélét, / és nyoma sincs a megkönnyebbülésnek. / Feketedik, feketedik. / Azt meg biztos a Szentpéter szorítja, / hogy ennyire fekete” (*Repedések*). Másrészt a kötetben igazából nem is a megszólaló emléje, hanem a teste emlékezik – az agy csak reflexiókat tesz, értelmezéseket fogalmaz meg olyankor, amikor a lírai alanyunk ugyanúgy légszomja van, mint az apjának (*A szív mögött*), vagy saját önkéntelen gesztusaiban felfedezni véli a múlt újrajátszását – hogy ugyanolyan bánatosan lengeti a kezét (*Napalm*), mint tette azt az apja, aki felrakta őket a vonatra (*Eső Szkopjében*).

Az, hogy a kötet fókuszba az apa múltbéli képéről egyre inkább a beszélő jelenbéli állapotára kerül át, jól példázza a gyászolás körkörös és önmagába omló természetét, vagyis azt, hogy a gyász egy idő után önmagáról kezd el szólni. Emiatt pedig újabb feszültség azonosítható a versekben, méghozzá a megszólaló saját testére koncentrált önanalízise és azon törekvése között, hogy össze-

Terék Anna 1984-ben született Topolyán. Sziveri János- és Füst Milán-díjas költő, drámaíró és műfordító. A szabadkai középiskola elvégzése után Budapestre költözött, 2012-ben szerezte meg pszichológus, tanácsadó és iskolapszichológus szakirányú diplomáját az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karán. 2015 óta iskolapszichológusként dolgozik Budapesten. Első színdarabját 2013-ban mutatták be Jelentkezzenek a legjobbak! (Neka se jave najbolji!) címmel az újvidéki Szerb Nemzeti Színházban. Főbb művei: Duna utca (2011), Vajdasági lakodalom (2016), Halott nők (2017), Háttal a napnak (2020)

rakja az apja mozaikjait a dohányoszagú pizsamától (*Kitömött zsebek*) a háború traumájáig (*Fekete hó*). E kétirányú értelmezői munka pedig a versbeszéd ismétlődő szimbólumainak jelentését nem engedi nyugvópontra helyeződni: a hullámzás és az eső egyszer az alkohol motívumaiként tűnnek fel (*Állat*), máskor viszont a háborúval azonosíthatók (*Visszahulló vasak*), a ragacsos feketeség pedig ugyanúgy megfeleltethető a cigarettakátránynak (*Gyárkémény*), ahogy a búcsúzás könnyeinek (*Eső Szkopjében*). Ezzel párhuzamosan érvényesül annak eldönthetlensége, hogy a lírai alany végső soron az emlékektől akar megszabadulni, vagy a gyászállapoton szeretne túljutni – az előbbi az utóbbi feltételének tűnik. A könyv kiemelkedő verse, *A sónak egyszerű* pedig pontosan ezt az aporiát fogalmazza meg: a só képes feloldódni más anyagokban, de eloldódni is attól, amire rászórtuk, kárt tud tenni a tárgyában (marja), ugyanakkor tartósíthatja is. Az emlékektől fűtött gyász ugyanígy viselkedik a megszólalóban, és akkor marja őt a legjobban, amikor az rádöbben, hogy nem tudja nem eszközserűsíteni az apja alakját: „Mert egy halott már egészen a miénk. / Szépítjük, enyhítjük benne / minden bánatunkat” (*Repedések*).

Terék Anna: Háttal a napnak.
Forum–Kalligram, Budapest, 2020

Terék Anna A sónak egyszerű

Messze van még a lakása, uram?
Fázok ebben a törött éjszakában,
és nehéz lépkedni dideregve.

Kéne valami, hogy ne érezzünk
semmit.

Ki kéne szedni valahogyan ezt a fájást.

Talán ha léket vágna rajtam
és kihúzna a résen keresztül
mindent ez a világ.

Talán ha ki lehetne üríteni,
magából kifelé forgatni a testet,
csak kimászna a lélek is
végre valahol.

Néha állok az állomáson,
és nézem a mosolygó nőket,
ahogy szép ruhákban
nevetnek, sétálnak, beszélgetnek,
aztán az jut eszembe, hogy lehet,
egy nap majd sorba állítják őket,
meztelenre vetköztetik mindet,
és ki tudja, mit csinálnak
velük a kivégzésük előtt.

Néha mindenhol
szétroncsolt testeket látok,
és keresem, hogy
a nyugalom hol reped,
hol fog a napok közé
lépni és beszorulni a
halál.

Mert mos, húz és csapkod
bennünket valami,
ahogy a tenger, és üres kezekkel
állni kell és hagyni,
hogy megszokjuk az ütéseket.

A tenger, uram, a tenger,
az leesz rólunk mindent
lassanként.

Csak lógatni kell
a vízbe a lábat, a karokat,
és a só csöndben
lemar mindent, amire
szüksége van.

A sónak egyszerű.
Fehérre festi a vízből kivett
testet, a napon csillog,
megreped.

VAJDASÁGINAK LENNI MAGYARÁZAT

Szöveg: **Smid Róbert**
Fotó: **Lékó Tamás**

Jugoszláviában sehol nem küldték ki a gyerekeket a híradó alatt – magyarázza Terék Anna, topolyai gyerekként miként lettek hétköznapijainak részévé a délszláv háború borzalmai. A rangos díjakkal kitüntetett költővel a túlélői büntudatról, közösségi és egyéni traumákról, a volt jugoszláv tagállamok fiataljainak maguk számára is érthetetlen közös múltjáról és a rijekai káoszban megtalálható magyarságról beszélgettünk.

VAJDASÁGI MAGYARKÉNT ELÉG HAMAR, AZ EGYETEM MEGKEZDÉSEKOR BUDAPESTRE KÖLTÖZÖTT. A MAGYAR IRODALOM ANYAORSZÁGBAN LETELEPEDŐ KORTÁRS DÉLVIDÉKI SZERZŐI, PÉLDÁUL FENYVESI OTTÓ ÉS LADIK KATALIN MINDIG EMLEGETIK A JUGOSZLÁV IDŐSZAK ALATTI SZELLEMI PEZSGÉST, AMELY RAJTA HAGYTA A NYOMÁT EGÉSZ ÉLETMŰVÜKÖN. ÖN TAPASZTALT EBBŐL MÉG VALAMIT?
Az én életemben ez a hagyomány csak később lett meghatározó. Amikor gyerek voltam, akkor épp háború volt, így elég kevés könyvet lehetett kapni, csupán néhány folyóirat működött, minimálisra csökkent a kulturális élet támogatása. Régi könyveket olvastunk, abból táplálkozott az ember, ami otthon vagy a kisváros könyvtárában megvolt. Emlékszem arra, hogy hallottam

Sziveri János verseit egy színdarabban, és Szabadkán évekig kerestem könyveket tőle, de egyszerűen nem találtam sehol. Amikor Budapestre kerültem, akkor tudtam végre kortárs vajdasági szerzőktől könyveket venni. Topolyán a Forum könyvesbolt papírbolt is volt egyben, házi olvasmányokat árultak, kortárs irodalmat nem. Így amikor már nyugodtabban lehetett átmenni Magyarországra, akkor vásároltunk könyveket, főleg ifjúságiakat vagy klasszikusokat. Nekem az első verseskönyvem a *Portugál szonettek* volt Elizabeth Barrett Browningtől. Aztán az iskolában is osztottak könyveket, szavalóversenyeken például, a Forum által kiadott régebbi, megmaradt példányokat, persze nem Tolnai Ottót vagy Végel Lászlót, hanem azokat, amik nem annyira

„Nem tudom versenyként felfogni ezt a pályát: az ember élvezetből írjon, mert benne van az a készletés, hogy írnia kell”

Terék Anna Vajdasági lakodalom című drámáját a Szabadkai Népszínházban mutatták be Táborosi Margáréta rendezésében

fogytak, ezért elajándékozták őket az iskoláknak. Elég érdekes úgy létezni a kortárs magyar irodalomban, hogy egy csomó dolgot csak később tapasztalt meg az ember. De nem csak ezzel késtem meg: például Pesten tanultam meg folyékonyan szerbhórvátul beszélni. A *Halott nők* megjelenése előtt kezdtem nyitni a volt jugoszláv tagállamok írói felé, és össze is kapcsolódtam velük, hála a különféle irodalmi fesztiváloknak. Ezek a rendezvényeken kaptam képet arról, hogy milyen lehetett Jugoszláviában a kulturális élet. A kommunikáció nagyon könnyen létrejön ilyenkor, szövegeket cserélünk, én sokat fordítok is tőlük. Ezek a szlovén, horvát, szerb írók az én embereim: van valami közös a múltunkban, s olyan dolgokat is megértenek belőlem, amelyeket a magyar kortársaim nem.

MENNYIRE TARTJA A KAPCSOLATOT AZ OTTHONI IRODALMI CSOPORTOSULÁSOKKAL, PÉLDÁUL A HÍD VAGY A ZETNA FOLYÓIRATTAL, ESETLEG AZ ÚJVIDÉKI EGYETEM BÖLCSÉSZKARÁVAL?

Újvidékkel még tartom a kapcsolatot, leginkább a Forummal, amely a mai napig a kiadóm. Nagyon fontosnak tartom, hogy a Vajdaságban is megjelenjen, amit írok, hiszen ott fedezték fel a verseimet, szavalták is őket, és ez hozzájárult ahhoz, hogy eljutottam oda, ahol most vagyok. Ha már én nem tudok otthon lenni, akkor legalább a könyveim legyenek jelen. A Forum mellett a társkiadóm a Kalligram, amely minden máshova eljuttatja a könyveimet.

AZ IGAZI ÁTTÖRÉST A HALOTT NŐK JELENTETTE, ÉS ÉRDEKELNE, HOGY MIÉRT ÉPP A BALKÁNI HÁBORÚ TRAUMÁJÁT VÁLASZTOTTA ANYAGNAK, AMIKOR A MI NEMZEDÉKÜNK ÉVENTE, DE LEGALÁBBIS HÉT-ÉVENTE BIZTOS, HOGY MEGÉL EGY GLOBÁLIS SOKKOT – AZ IKERTORNYOK LEOMLÁSÁTÓL A GAZDASÁGI VILÁGVÁLSÁGON ÉS A MIGRÁCIÓS KRÍZISEN ÁT AZ ÉPPEEN AKTUÁLIS KORONAVÍRUS-JÁRVÁNYIG.

Nekem más az időszámításom: onnan számítottam, hogy 1991-ben kitört a háború, és azóta volt néhány nyugis év. A balkáni háborúk vége is összefolyik, a következő emlékem meg az, hogy 1998-ban viszonylag béke van, majd 1999-ben megint bombáznak... Amikor meg vége a bombázásoknak, jön 2000-ben a forradalom. 2003-ban aztán eljöttem Budapestre, és hát akkoriban itt is feszült volt a hangulat. Kezdtém úgy érezni, hogy én bárhova megyek, abban az országban biztos, hogy megkezdődnek az összecsapások. (Nevet)

VÉGÜL IS MIÉRT EZEKNEK A NŐKNEK A TÖRTÉNETE KÍVÁNKOZOTT KI ÖNBŐL?

Kezdetben nagyon mérges voltam, amikor mondogatni kezdték, hogy a *Halott nők* háborús könyv. Egyáltalán nem a háború a lényeg benne. Az foglalkoztatott, hogy megelőlegezi-e a Jóisten nekünk a poklot az életünkben, illetve megfelelő mennyiségű szenvedéssel biztosítjuk-e a helyünket a mennyországban. És leginkább az érdekelt, hogy mikortól számít halottnak egy ember, le lehet-e élni egy életet úgy, hogy gyakorlatilag halottak vagyunk. Mindezt ismerős, számomra közeli kontextusba tudtam helyezni: otthon mindenki ismer valakit, aki háborús menekült, vagy akinek az apja, a testvére visszajött a háborúból. Ezek számunkra olyan értelemben hétköznapi dolgok, mint a magyarországiaknak a rendszerváltozás. Gyerekkorom óta hallok a történeteket, hogy a katonák hogyan erőszakolták meg a nőket és kínozták a férfiakat, hogy egyesek azon vitáznak, voltak-e a háborúban haláltáborok – persze hogy voltak, Boszniában, ez tény. Ilyen témák között felnőni elég nyugtalanító, de a szülők Jugoszláviában sehol nem küldték ki a gyerekeket a híradó alatt, ergo mindannyian azt néztük, hogy a síró bosnyák kislányok mesélnek az őket ért támadásról, a szarajevóiak meg arról, hogy megy tönkre ott minden. Hiába, hogy valaki nem volt közvetlenül a fronton, az egész háború élő sebként vérzett körülötte. Az egyik irodalmi fesztiválon egy horvát fiúval viccelődtünk is, hogy náluk milyenek voltak a „háborús játékok”, mivel ők közel laktak az egyik frontvonalhoz, kijártak összeszedni a tőlényhüvelyeket. Az egyik német vagy osztrák résztvevő közbeszólt: „Srácok, nem bizarr, hogy ti ilyenekkel játszottatok, és röhögtek rajta?” És belegondoltunk abba, hogy a múltunkat nemcsak más, de igazából mi magunk sem értjük.

A HALOTT NŐK TEHÁT LEHETŐSÉGET ADOTT ENNEK IS AZ ARTIKULÁCIÓJÁRA, EGYFAJTA PRÓTEUSZI, SZEREPVÁLTOGATÓ JÁTÉKON KERESZTÜL.

Ez jeleníti meg azt a fajta szenvedést, amely akkoriban foglalkoztatott. Szenvedtem, de nem tudtam megfogalmazni, kimondani, hogy miért. Befejeztem az egyetemet, haza kellett költözöm, mert lejárt a tartózkodási vízumom, munkát persze egyik országban sem kaptam, és azt éreztem, sehova sem tartozom: innen mennem kell, ott meg nem várnak. Úgy éreztem magam,

„Belegondoltunk abba, hogy a múltunkat nemcsak más, de igazából mi magunk sem értjük”

mintha halott lennék, de még a hamvaim sem kellene senkinek – utólag visszagondolva nem csodálkozom, hogy ebből az állapotomból olyan könny lett, mint a *Halott nők*. Nem is beszélve arról a túlélői büntudatról, amely már egészen kis koromban kialakult, leginkább Szarajevó kapcsán. Nem Vukovár vagy Szentlászló kapcsán, Szarajevóról valahogy több információ volt, talán azért, mert akkor már nagyobb gyerek voltam. A háború sújtotta települések lakói örülnek, ha szereznek valahonnan paradicsom-palántát, nálunk meg ott terem a paradicsom a hátsó kertben, és amikor anyám kimegy leszedni, akkor senki nem lövi le. Ráadásul nekem volt egyfajta „testvériségérzésem” is, hogy az én embereimet lövik le az én embereim. Ennyi erővel kitörhetett volna Újvidéken is a háború, és nagyon sokan azt is gondoltuk akkor, hogy miután leszámolnak egy nemzettel, majd még eggyel és egy harmadikkal is, akkor végül ki marad. Hát mi, magyarok. Persze nem volt ennyire veszélyes a helyzet. Inkább politikai villongások voltak, mint Šešelj vajda mondása, hogy minden magyar kap egy szendvicset, és induljanak meg Budapest felé, a horvátok meg Zágráb felé, de ők két szendvicset kapnak, mert mégiscsak szlávok. Amikor káosz van, háborús helyzet, természetes, hogy az ember olyan dologba kapaszkodik, ami adottság: a nemzetiségébe. Persze magyar-ként éreztük, hogy nemcsak kevesebben, de kevesebbek vagyunk, mint a többség, és amikor átjövünk az anyaországba, az szédítő érzés, mert továbbra is tartjuk a kisebbségi viselkedésünket. Nagyon sok időbe telt megszokni, hogy itt a többséghez tartozom.

A DUNA UTCÁN MÉG ABSZOLÚT LEHETETT ÉREZNI EZT A KISEBBSÉGI LÉTTTEL VALÓ BIRKÓZÁST, DE MANNAPSÁG IS LECSAPÓDIK A KÖLTÉSZETÉBEN? AZÉRT IS KÉRDEZEM, MERT NEMRÉG AZT NYILATKOZTA

EGY INTERJÚBAN, HOGY ELENGEDTE AZ IDENTITÁSOKON VALÓ RÁGÓDÁST.

Igen, nem rágódom ezen tovább. *(Nevet)* Szeretem mondani, hogy vajdasági vagyok, mert ez magyarázat is arra, miért vagyok ennyire furcsa. Hogy a magyarországi nőkhöz képest mennyire hangos vagyok, néha mennyire vállalhatatlanul élénk, mennyivel temperamentumosabb, mint ők. Otthon mindenki ilyen, itt viszont nagyon érzem a különbséget. Volt is bajom, például az udvarlási szokások is eltérnek itt, a fiúk máshogy viszonyulnak a nőkhöz, mint otthon. Én a legjobban külföldön szoktam magam magyarnak érezni, különösképpen Rijekában, ami ugye valaha magyar volt, de én ismerem a jugoszláv hagyományát is. Ott van egy olyasfajta káosz, amelyben megtalálom a magyarságomat.

NEM KERÜLIK EL AZ ELISMERÉSEK: SZIVERI JÁNOS-, CSÁTH GÉZA- ÉS FÜST MILÁN-DÍJ, TÉREY JÁNOS-ÖSZTÖNDÍJ. A NEMRÉG MEGJELENT HÁTTAL A NAPNAK AZ ÉV VÉGI LISTÁK ÉLMEZŐNYÉBEN. HOGY ÉLI MEG EZT A SIKERSZÉRIÁT?

Soha nem láttam értelmét a nagy promóciónak. Voltak, akik mondták, hogy két évente kellene kiadnom egy könyvet, mert máskülönben nem fognak rám emlékezni, de ha két évente írnék könyvet, abban semmi emlékezetes nem lenne, akkor inkább felejtessenek el. Nem tudom versenyként felfogni ezt a pályát: az ember élvezetből írjon, mert benne van az a készlet, hogy írnia kell. A szöveg pedig vagy megtalálja a maga útját, vagy nem. Onnantól, hogy megírtam valamit, el kell engednem: ha szidják, nem engem szidnak, ha dicsérik, akkor nem engem dicsérnek, hanem egy produktumot, amelyet létrehoztam.

A HÁTTAL A NAPNAK-OT A KRITIKA A REMEK GONDOLATRITMUSÁÉRT, A KOMPLEX SZERKEZETÉÉRT ÉS A JÓL KIDOLGOZOTT LÍRAI HANGÉRT

MÉLTATJA. BEVALLOM, ANNYIRA KEREK AZ EGÉSZ, ANNYIRA MINDEN A HELYÉN VAN A LEGUTOLSÓ KAPCSOLÓELEMIG, HOGY BENNEM FEL SEM MERÜLT: ERŐSEN SZEMÉLYES ÉLMÉNYEKEN ALAPUL A KÖTET. HOGY ÉLTE MEG AZT, HOGY AZ ÉDESAPJÁVAL KAPCSOLATOS GYÁSZMUNKÁT REJTŐ SZÖVEG IS LEVÁLIK MAJD ÖNRŐL?

Egy évvel apa halála után kezdtem el írni, a kemény gyászon ekkor már túlestem. Nagyon érdekes tapasztalat volt, hogy ha elveszíted azt, aki mellett felnőttél, visszajön az összes emléked; mintha leállna az idő, és egyszerre történne minden. Jó ideig semmivel sem tudtam foglalkozni, csak sorba vettem a közös emlékeinket. Amikor elkészült a kötet első változata, több ember is azt mondta, hogy szép meg minden, csak olyan sterilek ezek a szövegek, más is írt már ilyeneket a gyászról, mintha még hiányozna belőle valami, nem lenne valami kimondva, szóval még gondolkodjak rajta. Tudtam persze, hogy mi nincs kimondva: az alkoholizmus. A családban ez mindig tabu volt, nem lehetett elmondani másnak, mert úgy voltunk vele, hogy biztos nem is látszik – nem valószínű, hogy egy kisvárosban ezt senki nem veszi észre. A pszichológia szakon aztán a problémáim, elakadásaim feldolgozása során el kellett kezdenem beszélni apu alkoholizmusáról. Sokáig féltem, hogy ha erről elkezdek írni, az

Topolyán hogyan fog lecsapódni. Nem akartam kellemetlen helyzetbe hozni a szüleimet. Volt nyomás rajtam, hogy ne szemrehányás legyen belőle, ne legyenek félreérthetők a versek, hogy bemutassam, volt ebben jó és rossz is. Hogy apu nem gonosz módon tönkretett, hanem egy betegségben szenvedett, amitől mi is szenvedtünk. Amikor elkezdtem a kötetből publikálni, nagyon figyeltem arra, hogy olyan folyóiratokban tegyem, melyek nem kaphatók a Vajdaságban, és a netre sem tessik fel a számaikat, nehogy anyám véletlenül is lássa a durvább verseket. Aztán finoman elkezdtem neki adagolni a dolgot. Sírt. Amikor elolvasta a verseket, mondta, hogy ezek tényleg nem sértők vagy gyalázkodók, hanem sikerült megmutatni mind a két oldalt, hogy volt egy élő ember, akit szerettünk, csak volt neki egy betegsége, ami meg nagyon elviselhetetlen volt. Amikor tisztába kerültem egy-egy ilyen részlettel, azt megírtam, de nem mondanám, hogy az írásnak terápiás hatása volt – egy pszichológusnak egyébként is kell dolgoznia magán folyamatosan. ■

*„Ahol nem maradtak fenn az eredeti részletek,
ott az épület szellemiségét őrző,
de 21. századi megoldásokat alkalmaztak”*

LÉT ÉS ÍRÁS

Szöveg: Farkas Anita

Októberben a kutatók és a nagyközönség előtt is megnyitotta kapuit a Kertész Imre Intézet. A Benczúr utca 46. szám alatt található, felújított épületben nemcsak a Nobel-díjas író, hanem Arthur Koestler, Petri György, Pilinszky János hagyatékrészeit, valamint Sziveri János teljes hagyatékát is kezelik, illetve publikálják folyamatosan. A járványhelyzet elmúltával pedig irodalmi estekkel, koncertekkel, filmklubbal várják majd az érdeklődőket.

A Kertész Imre Intézet az íróval folytatott tárgyalások, majd az özvegyével kötött megállapodás értelmében 2017 januárjában kezdte meg működését azzal a céllal, hogy Kertész Imre másol el nem helyezett hagyatékát őrizze, feltárja és publikálja, az alkotó szellemi örökségét ápolja – mondta az intézetnek helyet adó épület októberi sajtóbejárásán Schmidt Mária, a működtető Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány főigazgatója. A Benczúr utca 46. szám alatti elhanyagolt állapotú, szecessziós villát, amely a közelmúltig idősök otthonaként működött, a közalapítvány a Fővárosi Önkormányzattól vásárolta meg, majd felújították.

NAGYPOLGÁRI MILIÓ

A beruházás elsődleges célja az értékörzés volt, ezért amit lehetett, megmentettek az 1910-ben Hoepfner Guidó és Györgyi Géza tervei alapján

Eisele Vilmos és családja részére készült ingatlanban. Ahol nem maradtak fenn az eredeti részletek, ott az épület szellemiségét őrző, de 21. századi megoldásokat alkalmaztak, például az újonnan feltett tapéta és az óriási üvegajtó mintájában a századfordulós divat köszön vissza. Ugyanez igaz a bútorokra, amelyeknél a szépség és a funkcionalitás optimális párosítására törekedtek. A cél összességében a nagypolgári milió átmentése volt, aminek mára alig akad érintetlen lenyomata. És persze az, hogy segítsék a professzionális kutatómunkát: az alagsorban műtárgyak tárolására alkalmas raktárhelyiséget, a tetőtérben egy csaknem százfős konferenciatermet alakítottak ki, ezenkívül kisebb rendezvény- és szemináriumi termek, kutatóhelyek, tárgyalók, irodák, valamint az ösztöndíjasoknak (fordítói, kutatói) szánt apartmanok is helyet kaptak az akadálymentesített házban. A szalonba, ahol egy Bogányi-zongora található, koncerteket

„A könyvekkel telezsúfolt enteriőr jelképe a kommunista diktatúrában beszűkült életlehetőségeknek”

terveznek majd, az emeleti lépcsőfordulóban pedig Kertész egykori, Török utca 3. szám alatti lakásának a kicsinyített mása látható: a könyvekkel telezsúfolt enteriőr jól érzékelteti annak az alig harminc négyzetméteres térnek a szűkösségét, amelyen az író évtizedeken át osztozott a feleségével, egyben jelképe is a kommunista diktatúrában beszűkült életlehetőségeknek.

SOKSZÍNŰ ÉLETMŰ

„Amikor 2017-ben létrejött a Kertész Imre Intézet, elsődleges feladatunk volt, hogy összegyűjtsük azokat az anyagokat, amelyek sem a berlini, sem a nálunk található hagyaték részben nem voltak fellelhetők – mondja Hafner Zoltán kutatási igazgató. – Erre annál inkább is szükség van a mai napig, mert Kertész sok kiadatlan írást hagyott maga után, és a megjelent műveit sem igazán archiválta, a cikkeinek, műfordításainak java részét egyáltalán nem őrizte meg.”

Ezeket az intézetben dolgozó szakemberek ugyanúgy igyekeztek felkutatni és számba venni, mint a Kertész Imrével valaha készült hang- és filmfelvételeket, a nyomtatásban megjelent interjúkat, a róla szóló szakirodalmi munkákat, tanulmányokat, hivatkozásokat. Ehhez járul még annak a mintegy kétezer fájlnyi digitális anyagnak a rendszerezése, amely 2000 és 2009 között született, ugyanis miután Kertésznél diagnosztizáltak a Parkinson-kórt, csak számítógépen tudott dolgozni – gyakran Hafner Zoltánnal közösen. Emellett természetesen gyűjtik és őrzik az egyéb kéziratokat, a gyerekkori fotókat, sőt csaknem húsz kötetre való műfordítás is egyben van már.

„Kertész Imre édesanyjának és első feleségének, Vas Albinának a hagyatéka szintén hozzánk került – sorolja a kuriózumokat a kutatási igazgató. – Utóbbi azért is különleges, mert Albináról a mai napig keveset tudunk, noha roppant érdekes az életútja. Közvetlenül a Kertésszel való megismer-

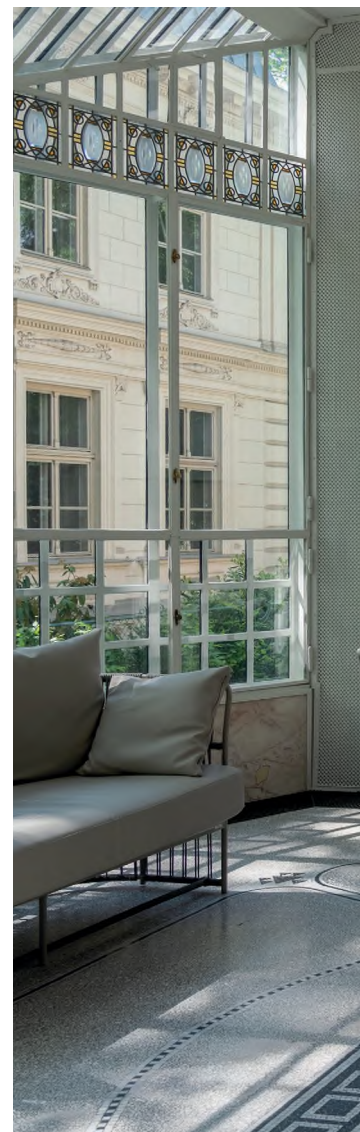
kedése előtt szabadult a kistarcsai táborból, ahol ítélethozatal nélkül, jogtalanul tartották fogva egy évig. Ennek az ügynek a több mint ezeroldalmi peranyagát, illetve a korabeli sajtóvisszhangját szintén összegyűjtöttük és kutathatóvá tettük. Ez nemcsak azért fontos, mert a Kertész-életműben több helyen, így *A kudarc* című regény háttérében is megtalálhatjuk e történet nyomait, de önmagában is tanulságos kordokumentum a diktatúra legsötétebb éveiről.”

Az intézet munkatársai természetesen nemcsak a múltat a kutatják, a jövőbe is tekintenek. Két éve interaktív vándorkiállítást indítottak útnak *Az ismeretlen Kertész Imre* címmel, amelyhez két katalógus született, az elsóban a gyerekkortól a pályakezdetig tartó időszakot, a másodikban Albina történetét mutatják be részletesen, a fiatalokat is megszólítani képes digitális tartalmakkal. Ezután következett egy, az írói életművet bemutató bibliográfia, a múlt év végén pedig megjelent a *Világévtörténetek* című kötet, amelynek anyagát Kertész állította össze még 1995-ben, és – mintegy magyarázatul a válogatás szempontjaira – előszót is írt hozzá. A naplói közül az 1958 és 1962 között írt munkanapló szöveggondozása már befejeződött, és elkészült a német fordítás is. A kötet a tervek szerint még idén megjelenik, és követi majd az eddig szintén kiadatlan, az író által összeállított kötet *Lét és írás* címmel, amely a *Sorstalanság* keletkezéstörténetét követi végig.

„Jó volna, ha mindezek révén sikerülne végre Kertész sokszínűségét a nagyközönség számára is láthatóvá tenni, és kivonni őt az »egykönyves szerző«, illetve a »holokausztíró« sematikus besorolásából, amely egyébként őt magát is zavarta, és nem egy interjúban tiltakozott ellene” – hangsúlyozza Hafner Zoltán.

IRODALMI SZENZÁCIÓK

A Kertész Imre Intézet nem csupán a névadójára koncentrál, Arthur Koestler, Petri György és

FOTÓ KERTÉSZ IMRE INTÉZET

Pilinszky János hagyatékrészeit, valamint Sziveri János teljes hagyatékát is kezeli – az öt szerzőt nemcsak az irodalmi minőség köti össze, hanem a diktatúrához való viszonyuk is példaértékű. Petri György születésének hetvenötödik évfordulója alkalmából megjelentették a költő fiának visszaemlékezéseit egy reprezentatív képes albumban. Idén lesz Pilinszky születésének centenáriuma, s ebből az alkalomból több programot és megemlékezést terveznek. Október végén igazi irodalmi csemegeként megjelent egy Sziveri János válogatott verseit tartalmazó kötet: a vajdasági költő tragikusan korán, harmincöt éves korában hunyt el, nem függetlenül a politikai támadásoktól, betiltástól. Neve tíz éve nem bukkant fel a könyvpiacra, válogatáskötetet pedig még senki nem adott ki a műveiből.

„Ahogyan Sziveri, úgy Arthur Koestler sincsen az őt megillető helyen. Utóbbinak, aki Molnár Ferenc mellett mégiscsak a legismertebb magyar származású író, a rendszerváltás környékén volt egy rövid reneszánsza, de az is jórészt a *Sötétség*

délben című regényre fókuszált – idézi fel Hafner Zoltán. – Ráadásul a magyar vonatkozású kapcsolatait, amelyek meghatározók a műveiben is, a világirodalmi szakmunkákban sem ismeretesek.”

Koestler esetében is bőven van tehát tennivalójuk a kutatóknak. Jó néhány kiadványt terveznek, így egy válogatást, amelyben soha meg nem jelent, magyar és idegen nyelvű Koestler-művek kapnak helyet, egy emlékkötetet, illetve vannak már fordítások is, amelyek még nyomtatásban nem kerülhettek a hazai olvasók elé. Ebből is látszik, hogy a hamarosan talán a gondozott szerzők listáját is bővítő Kertész Imre Intézet nemcsak egyszerűen tárolja, gondozza és gyarapítja nagy íróink-költőink, köztük az egyetlen magyar irodalmi Nobel-díjas szerző hagyatékát, hanem az életműveket is próbálja minél szélesebb körben, az országhatárokon is átlépve népszerűsíteni. ■

VISSZANÉZŐ

AZ UTOLSÓ ELŐTTI EMBER

 Szöveg: Leimeiszter Barnabás

Egzisztencializmus – hiába a kádári olvadás, a hatvanas években is súlyos kultúrpolitikai vádként használták e szót. A *Jelenkor* főszerkesztőjét, Tüskés Tibort például 1964-ben azért váltották le posztjáról, mert a folyóirat elcsúszott a „polgári dekadencia” irányába. Az ellene megindult sajtókampányban bűnként hozták fel Mészöly Miklós *az ablakmosó* című drámájának közlését, ami Pándi Pálnak az *Élet és Irodalomban* közölt kritikája szerint „egzisztencialista eszméket és életérzéseket sugároz”. Köpeczi Béla kultúrfunkci ellentmondást nem tűrően szögezte le a Gondolat Kiadó 1965-ös egzisztencialista szöveggyűjteményéhez írt bevezetője végén: „Ahol a szocialista országokban az irodalomban vagy más művészeti ágban átveszik az egzisztencialista »közhelyeket«, ott epigonizmus támad, felszínes utánzás és jellegtelen másolás, mert a szorongásnak, a szabadságkeresésnek, a heroikus pesszimizmusnak a fogalmai csak a konkrét társadalmi helyzethez kapcsolódóan sugalmazhatnak művészileg értékes alkotásokat. A másfajta valóság másfajta irodalmat kíván meg, és másfajta irodalmat is szül, minden visszaható erő és ellentmondás ellenére.” A Köpeczi-féle okoskodással szemben az igazság az, hogy minden érvényes művészi alkotás – ha nem feltétlenül a sartré-i filozófia értelmében, de – egzisztencialista: a végső kérdésekre kérdez rá, magában hordozza valamilyen alapvető léttörés tapasztalatát, amit semmilyen társadalmi változás nem forraszt be. Kevés volt a korban az olyan alkotó, mint Rubin

Szilárd, aki a kiadói huzavonák és kompromiszsumok ellenére később a magárahagyatottságot „a létezés legtermészetesebb módjaként” (Földényi F. László) leíró regényére hivatkozva jelenthette ki: „a par excellence társadalmi és morális problémák iránt annyi érdeklődést tanúsítottam, mint a légyapírra ragadt légy iránt”. De persze ő is csak a *Csirkejáték* nyolcvanas évekbeli új kiadásával, a regény megváltoztatott befejezésével alkotta meg igazán remekművét.

Makk Károly 1963-as filmje, *Az utolsó előtti ember* egy ejtőernyősegylet konfliktusain keresztül érvényes etikai-létválasztási dilemmát fogalmaz meg, még ha politikai gátak miatt nem juthat is el igazán radikális – vagyis realista – konzekvenciáig. Nem véletlenül említettük a Rubin-művet, a film alaphelyzetét ugyanis egy „csirkejáték”, bátorsági vetélkedés adja: az egylet egyik alapítója, Peti azon versenyzik társaival, ugráskor ki nyitja ki később az ernyőjét. A csirkejáték leghíresebb példáját a *Haragban a világgal* című James Dean-moziban találjuk, ahol a fiatalok járgányukkal szakadékok felé száguldva mérik össze magukat. Tudható, hogy Rubin 1956 októberének elején részt vett a Magyar Írók Szövetsége bécsi hajókirándulásán, ami nemcsak arra szolgáltatott alkalmat, hogy szoros barátságot kössön Pilinszky Jánossal, hanem a Dean-film megtekintésére is. Innen emelte át művébe a csirkejáték fogalmát mint az önsorsrontás, beteges önméricskélés metaforáját. Rubin regénye ugyanabban az évben jelent meg, mint

FOTÓ: MTIFOTÓBANK

*„Peti azon versenyzik társaival,
ki nyitja ki később az ernyőjét”*

A reptéri ugróállvány.
Orodán ezen mutatja be
az irracionális önáldozat rítusát

„Mi hát az a tényező, amelynek hiánya egzisztenciális megnyomorodáshoz vezet?”

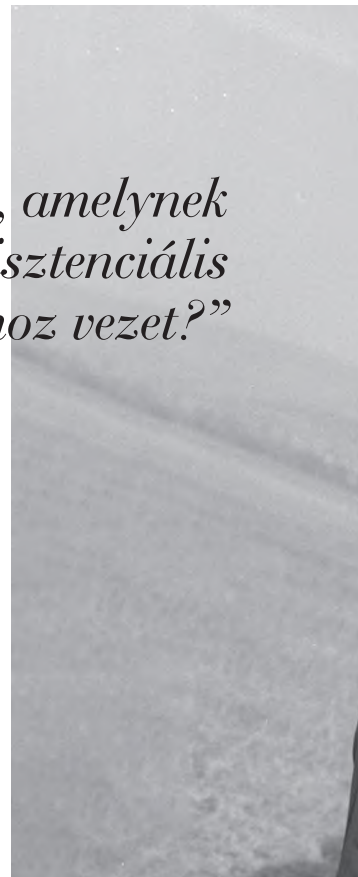
Az *utolsó előtti ember* – lehetett valami akkoriban a levegőben, ami egy ilyen motívumban kristályosodott ki. Tán a politikai kiszolgáltatottság és befagyottság alapérzete hívta meg egy olyan szituáció képzetét, amelyben a legszélsőségesebb értelemben lehetünk úrrá a saját sorsunkon.

Ügyes megoldás, hogy Peti maga nem tűnik fel a filmben, csupán a kezét látjuk, illetve a hangját halljuk a nyitójelenetben, amelyben a főszereplő Orodán felszólítja: hagyja abba értelmetlen hősködését, amivel a többiek fölé szeretne nőni. Az is erős választás Makk részéről – bár talán politikailag is ez a kényelmesebb megoldás –, hogy az egzisztencialista ízű hazardírozást („Ha én így szeretek élni?”) Orodán gyökeresen más értékekre alapozott életén „lecsapódva” vizsgálja. Peti a beszélgetést követő ugrás alkalmával „odavágja magát”, a film így az általa hagyott új köré szerveződik, hiányával szerepel: a sötét, amely szinte elemészti a film tereit, a lakásbelsőket, a fojtogatóan szűk folyosókat, az éjszakai utcarészleteket – Petrovics Emil filmzenéjének zaklatott akkordjai csak dúsítják a feketét –, mintha az ő terjengő nemlétéit idézné meg.

Peti bohém, vagánykodó, önelvű, felelőtlenségével másokat is veszélyeztető alak volt, aki az élettársa által vásárolt lakásban naponta más-más női egylettársával feküdt össze. Kétes egzisztencia volt minden értelemben – mégis ő volt az egylet lelke, nem a kötelesség és felelősségvállalás szobra, a merev és szögletes Orodán. A Kádár-börtönből nem sokkal korábban szabaduló Nagy Attila hozsuzúkás, premier plánokban mutatott arca a húsvét-szigeti kőidolokat juttatja eszünkbe. Ő testesíti meg az egzisztencializmus ellenpontját, az egyén önválasztásával szemben álló közösségi ethoszt, a felettes én beavatkozását. Őszinte hittel vallja: a „saját érdekei ellen élő” embert helyes döntésre kell kényszeríteni. Ezért hívja ki csirkejátékra Petit: az csak akkor hagyja abba hősködését, ha van, aki később nyitja ki nála ernyőjét, s ezáltal

sérül énmítosza. Csakhogy Orodán intervenciója nyomán Peti túluhan, a megmentés szándéka kényszeríti ki a tragédiát. Az ejtóernyősegylet tagjai Orodánt okolják Peti haláláért, mondván, a nagy vagány félt attól, hogy Orodán feljelenti őt, és nem ugorhat többé, s így visszacsúszik a „többi szürke ember” közé, ezért szánt szándékkal halt meg. Orodánt alig leplezetten fenyegetik, hogy „baleset” történhet vele, és távozásra szólítják fel. Ő viszont nem hajlandó meghajolni a társak ellenséges és sanda érzelmei előtt – marad az egylet élén, teljesíti a kötelességét. Tartja magát a szabályos ügymenethez, még akkor is, ha az egylettagok által leckéztető hangon fölemlegetett előírások miatt viharban kell kiugrania a repülőből. Ám ezzel a viselkedésével éppen olyan irracionális kockázatokat vállal, mint más indítékok mentén Peti tette. A szabálykövetés (még inkább: szabályképviselés) véglete az övéhez hasonló, értelmetlenül életellenes zsákutca.

A film legerősebb-legkompaktabb jelenete az, amikor Orodán a helyes ugrás fortélyait bemutatva újra és újra leveti magát a gyakorlóállványról, noha tudja, hogy ott lent nem fogják rendesen a ponyvát, s így rendre odavágja magát a földhöz. A reptér kopár síkjából kiemelkedő csőalkotmány funkcionálisában is különleges látvány, jelképes ereje is van: a filmet meghatározó konfliktus képi váza. Szinte rituális tárggyá – az irracionális önáldozat bemutatásának színhelyévé – lényegíti át az ismétlés, ahogyan Orodán a tagjait fájlatva, de törhetetlen akarattal vissza-visszámászik rá, hogy ismét a földre hulljon. Mikor negyedszer mászik fel, azt látja, hogy az ejtóernyősök hátat fordítottak, elvonultak az állvány elől. A tekintélyérvényesítés igyekezete a semmibe fut ki: Orodánnak az önösnél magasabb érdeket feltételező magatartása társak hiányában fantazmagórikussá, önsorsrontóvá válik, a heroizmus torz karikatúrája. Ami persze annál makacsabb beállítódássá fajul, hogy az önsorsron-

A Katiit játszó
Szegedi Erika
a forgatáson

tás egyben öntételezést is jelent. Mi lenne Peti az ejtőernyős mutatványok nélkül? Szürke senki. S mi lenne Orodán a moralisztikus idealizmusa híján? Ingtag alapokon kellene fölépítenie az életét. A film vége felé a főszereplő felismeri sorsazonosságát Petivel. Megvallja: közel került ahhoz, hogy az ő mintájára bosszúból – a mások lelkét terhelő – öngyilkosságot kövessen el. Belátja, hogy tévedett, amikor erőszakkal akarta Petit jó útra terelni.

Mi hát az a tényező, amelynek hiánya egzisztenciális megnyomorodáshoz vezet? Elég banális a válasz: a szeretet. Orodánnak nincs meg az a képessége, hogy szeretetet váltson ki a társaiból. Ezek a képébe is mondják: nem parancsolhat nekik, mert nem szeretik. Peti parancsolhatott, mert őt szerették. (Bár – ha jobban belegondolunk – ő is legfeljebb lenyűgözni tudta haverjait, elvégre nem menekült volna italba-nőkbe-halálugrásba, ha szeretettnek éri magát.) És őt miért szerették? – teszi fel a kérdést Orodán. Azt nem tudják. Súlyos szavak. Lehetne ez a párbeszéd kiindulópont, ahonnan a film radikális következtetésekhez jut a szeretet önkényességével – igazságtalanságával? – kapcsolatban. Nem így történik. A készítők szokványos végkifejlettel pancsolják el a drámát. Jön a Szegedi Erika alakította Kati, Peti volt szeretője. Személyiséget nem írtak neki, elvégre csak dramaturgiai kötőelem: szerelmével megmenti a halálra készülő Orodánt. Előtte viszont a főszereplő eltölt egy éjszakát egy telefonfülkében megismert

nővel (Domján Edit), aki barkochbázva faggatja ki életéről. Autója volánja mögül, bárpultot támasztva, sötét pesti utakat róva – jazz, kopogó-visszhangzó léptek, tárcsahang, ideges vágások – szegezi Orodánnak kérdéseit. Mivel lehetne eltántorítani őt az öngyilkosságtól? „Az elég volna, ha az szeretné, akit maga szeret?” „Nem.” „Azt szeretné, hogy sokan szeressék?” „Igen.” „Hogy mindenki szeresse?” „Igen.” „Szegénykém!” Reggel: a meztelen Orodán halkán kicsusszan a magzatpózban alvó nő mellől az ágyból. Mai szemmel van mindebben némi esztéticizált szenvelgés, némi kimódolt pszeudoúj hullámoskodás-moderneskedés, de 1963-ban kétségkívül frissnek hatott.

Ami viszont máig frissen hat, az a jellem- és helyzetrajzoló képi motívumok-jelképek hálója. Az *utolsó előtti ember* sikerültebb lenne, ha Makk a sokszor didaktikus dialógok helyett bátrabban hagyatkozik ezekre, hogy elmondják a sztorit. Orodán és Peti beszélgetése alatt a kép szélén, a cukrászdaablak túloldaláról – elsőre talán észre se vesszük – riadt kisgyermekarc figyel be. Peti szobájában az élettárs (Psota Irén) és az egyletbeli szeretők egy lufit próbálnak kikapni egymás kezéből. A kockacukor mint az egzisztenciális játszadozás jelképe, dobókocka, amivel Peti mindig hatot dobott. (Emlékezetes Tordai Teri kommentárja: „Ezt egy ember engedhette meg magának, a Peti. Neki elhittem. Neked? Három. Esetleg négy. Egyszer egy őt.”) Orodán ácsorgása Kati lakásánál, a modernista ház geometrikus, szürke szigora-ridegsége, párhuzamos vonulásuk, Kati a függőfolyosón, Orodán a ház aljában. Vagy az a képsor, ami erőteljesebben jeleníti meg Orodán személyiségét, mint az egész addigi felvezetés: az utcán ácsorogván odaáll a vonalzójával küszködő kirakatrendező fiú elé, hogy ujját az üveghez tartva segítsen neki lemérni a felületet. Egzisztencialista vizsgálódásként nem hatol túl mélyre Makk filmje, a filmnyelvi-képi invenciók viszont ma is érdemesek figyelmünkre. ■

ANZIKSZ

Modell reklámozza a Videoton Rádió- és Televíziógyár Videoton TD 663 OC Favorit típusú, 47 centiméteres képátlójú asztali televíziókészülékét az Elektroimpex Villamossági és Finommechanikai Kútkereskedelmi Vállalat számára készült műtermi fotón

Fotó: MTI Fotóbank / Németh József

RABLÁS KÜLKERVONALON

Szöveg: Pap Lázár

A szocializmus évtizedei alatt a külkereskedelmi vállalatok tevékenysége révén befolyásos személyek hálózata hatalmas összegekkel rövidítette meg az államot – e pénzt a rendszerváltás után pedig az állami vagyon megszerzésére fordította. A téma kutatójával, Borvendég Zsuzsanna történésszel beszélgettünk, akinek az impexekről szóló könyvét nemrég újra kiadták.

MIK AZOK AZ IMPEXEK?

A szocializmus idején a külkereskedelmet is szovjetizálták, a termelővállalatoktól megvonták az export és az import jogát, és külön monopóliummal rendelkező külkereskedelmi vállalatokra ruházták. Ezek szakágazatonként létesültek, volt külkereskedelmi vállalata például az acéliparnak, a gyógyszeriparnak, a vegyiparnak, az alumíniumkohászatnak is. Jogukban állt eldönteni, hogy az adott terméket hol dobják piacra, milyen feltételek mellett és mennyiért. Nem voltak rákényszerítve arra, hogy profitot termeljenek, ezért leginkább a korrupciós ajánlatok döntöttek a beszerzéseknél vagy egy-egy piacra való belépéskor.

MI LETT VOLNA AZ EREDETI FELADATUK ÉS CÉLJUK?

Az impexeknek ideológiai feladatuk is volt: a külkereskedelem lebonyolítása mellett egyfajta titkosszolgálati fedett tevékenységet folytattak Nyugat-Európában. A hidegháború idején minden Nyugatra elérő kapcsolatrendszer ellenőriztek a titkosszolgálatok, ez a másik oldalról is nyilván ugyanígy működött, egy nyugati külkereskedő is kapcsolatot tartott a saját titkosszolgálatával. A külkereskedelmi vállalatok feladatai közé tartozott, hogy fejlett technológiákat, embargós termékeket hozzanak be a keleti blokkba. Amikor egy impex a saját hasznára igyekezett profitot termelni, akkor ezt az illegális jövedelmet elsődlegesen a titkosszolgálat

Borvendég Zsuzsanna történész. Korábban az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, jelenleg a Magyarágkutató Intézet tudományos munkatársa. Könyvei: Újságírásnak álcázva – A Nemzetközi Újságíró Szervezet Magyarországon (2015), Az „impexek” kora (2017), A Cég megnyertjei – a megnyertek cégei (2018), A kádári Magyarország titkos élete (2019), Mesés kémjatszámok. A nyugati külkereskedelmi hálózatok kiépülése 1945 után (2020)

„Az új gazdasági mechanizmussal szemben az impexek is komoly ellenlobbit fejtettek ki”

fedett akcióira, illetve embargós termékek beszerzésére kellett volna felhasználniuk. A korrupció tehát a rendszer által támogatott része volt az üzletnek, és nyilvánvaló, hogy kialakult egy olyan réteg, amely megpróbált saját zsebre is dolgozni.

KIK VOLTAK ENNEK A RÉTEGNEK A TAGJAI? KI KERÜLHETETT ILYEN POZÍCIÓBA?

Az impexek által használt kereskedelmi és ideológiai hálózatok nem a semmiből születtek, már korábban, a két háború között is léteztek. A Szovjetunió egyebek mellett ezeken keresztül próbált hatást gyakorolni a nyugat-európai politikára, valamint így támogatta a helyi kommunista pártokat, szervezeteket. A hálózatnak sok Magyarországról elmenekült figurája volt, aki központi szerepet játszott a működésben, a nemzetközi szakirodalom a magyar maffiaként emlegeti őket. Itt azokra kell gondolni elsősorban, akik a kommün bukása után, 1919-ben emigrálni kényszerültek, és a szovjet titkosszolgálatokkal működtek együtt a továbbiakban. Ezek az emberek úgy érkeztek vissza 1945-ben, hogy rendelkeztek a „know-how”-val, ami alkalmasra tette őket arra, hogy Magyarországgal is összekötve ezt a kapcsolatrendszerrel sokkal közelebből tudják mozgatni a nyugati hálózatot. Olyan emberek jelentek meg, mint Háy László vagy Vas Zoltán, akit Horthyék Rákosival együtt adtak oda a Szovjetunióknak az 1848-as zászlóért cserébe. Odakint Vas azt a feladatot kapta, hogy a Komintern pénzügyeit irányítsa Moszkvából. Háy a két világháború között Berlinben munkálkodott, a Komintern gazdasági központjában, amelyet Varga Jenő vezetett. Ő egyébként pénzügyi népbiztosként vett részt a Tanácsköztársaság vezetésében. Varga később Moszkvába került, és Háy is követte mentorát, onnan kezelték tovább a nemzetközi hálózatok pénzügyeit.

Fontos szereplő még Sebes Sándor, aki a szovjet titkosszolgálatok feladatait teljesítette a spanyol polgárháborúban, ő is jól képzett titkosszolgálati szakembernek számított. Mindhárman 1944-ben a Vörös Hadsereggel érkeztek Magyarországra, saját bevallásuk szerint azzal a feladattal, hogy megteremtsék a külkereskedelem feletti kommunista ellenőrzést még azelőtt, hogy megtörténne az államosítás.

HOGY SIKERÜLT EZT ELÉRNI A KOALÍCIÓS IDŐSZAKBAN? NEM TÚNT FEL MINDEZ A KISGAZDÁKNAK?

Magyarországon ekkor még nem volt előképe annak, hogy a politikai pártok finanszírozását gazdasági vállalkozásokkal teremtik meg. Ezt a kommunisták indították el, őket követték a szocdemek és a kisgazdák is, mindenki elkezdett cégeket, vállalkozásokat alapítani. A kommunisták főként kereskedelmi, tehát export- és importcégeket hoztak létre, ami azért is megdöbbentő, mert nem nagyon volt mit exportálni Magyarországról: a háború idején minimális mezőgazdasági termelés folyt, illetve az ipar is leállt. Emellett megkezdődött a külkereskedelem igazgatásának a megszervezése is. 1945 őszére létrejött a Kereskedelem- és Szövetkezetügyi Minisztérium, amely ugyan szociáldemokrata vezetés alatt volt, a kommunista kádereket ott sem lehetett megkerülni. Létrehozták a Magyar Külkereskedelmi Igazgatóságot is, amely egy az egyben kommunista irányítás alá került, ahogyan a másik ilyen igazgatási szervezet, a Gazdasági Főtanács is, amelyet Vas Zoltán vezetett. Ez is mutatja, hogy a szovjetizálás már ekkor tervben volt, csupán egy látszólag demokratikus átmenetet akartak teremteni. 1947-ben felvették a kapcsolatot a nyugatnémet megszállási övezet olyan cégeivel is, amelyeket az amerikai és a szovjet titkosszolgálat közösen hozott létre náci háborús bűnösök vezetésével.

FOTO MTI/FOTOBANK

AZ IMPEXEK EGÉSZEN A RENDSZERVÁLTÁSIG MŰKÖDTEK MAGYARORSZÁGON? ELŐFORDULT, HOGY MEGTÖRT EZ A SZISZTÉMA?

Az államosítás után a szisztéma leegyszerűsödött, hiszen az impexek monopóliumhelyzetbe kerültek. Egészen a rendszerváltásig úgy működtek, 1988-ban született meg a társasági törvény, akkor kezdték szétcincálni a rendszert, megindult a spontán privatizáció, addig majdnem töretlen volt az impexek monopóliuma. Több mint valószínű, hogy Kádár már hatalomra kerülésekor tudott ezekről a hálózatokról, sőt a jelentőségükkel is tisztában lehetett. Feltételezem, hogy a nyugati nyitás politikájával megerősítette ezeket a kapcsolatrendszereket. Persze ebből ő is profitált jócskán, hiszen konszolidálni tudta hatalmát, és felépítette az úgynevezett gulyáskommunizmust, amit a Nyugat számára is elfogadhatóvá tudott tenni. Kádár mindezt természetesen nem a szovjetek ellenében érte el, hanem úgy vélem, ez volt a feladata. Lehetővé tette a nyugati tőke beáramlását a blokkba, mi több, az embargós termékek behozatalát is elősegítette. Kisebb megtorpanást az új gazdasági mechanizmus bevezetése hozott, amikor

nagyobb önállóságot kaptak a termelővállalatok. A tervutasításos rendszer fellazítását tűzték ki célul, piacorientáltabb gazdaságot akartak, ehhez a termelőknek maguknak kellett volna megjelenniük a piacon, ezt viszont nem sikerült elérniük. A nyolcvanas évek végéig Magyarország teljes külkereskedelmi forgalmának hetven százalékát az impexek bonyolították le. Az új gazdasági mechanizmus a hetvenes évek elejére megbukott, a szakirodalom azt mondja, hogy az ortodox kommunista erők kerültek fölénybe. Ez természetesen fontos tényező, de egyértelműen látszik, hogy komoly ellenlobbit fejtettek ki az impexek is. Feltételezéseim szerint még politikai gyilkosságok is történtek annak érdekében, hogy az új gazdasági mechanizmust elkaszálják. 1972 fontos mérőszám volt: a külkereskedelmi lobbierő elérte, hogy egy olyan pénzügyminiszeri rendelet szülessen, amely lehetővé tette az impexeknek, hogy Nyugat-Európában külön engedély nélkül céget alapíthassanak. Ezek felett állami ellenőrzést gyakorolt a magyar joghatóság, azonban Nyugaton már szabadjára voltak engedve, és offshore jellegű társaságokat hoztak létre.

1946-ban ülésezik a Gazdasági Főtanács. A kép közepén Rákosi Mátyás államminiszter és Gerő Ernő közlekedésügyi miniszter, a kép bal oldalán, Nagy Ferenc mellett Vas Zoltán, a főtanács titkára látható

„A Russaynál megtalált vagyon az 1989-es költségvetési hiány húsz százalékát tette ki”

A RENDSZERVÁLTÁS UTÁN MI LETT A KÜLFÖLDÖN FELHALMOZOTT VAGYONNAL?

A titkosszolgálat rendszeresen nyomozott gazdasági anomáliák után, ráadásul a külkereskedelem a hidegháború idején érzékeny területnek számított. A Nemzetbiztonsági Hivatal 1990 utáni iratait nem lehet kutatni, így erre az időszakra nem látok rá teljesen. Annyi bizonyos, hogy a nyolcvanas években előforduló nevek közül egy-kettő visszaköszönt a kilencvenes, illetve a kétezres években a privatizáció során. A következtetés az, hogy a tőlük illegálisan kiáramló pénzek egy része visszaáramlott a rendszerváltás és a privatizáció idején. Ez gyakorlatilag egy második rablás, mert az innen ellopott pénzből vásárolták fel fillérekért az állami vagyont, ráadásul adókedvezményt kaptak, mert a magyar állam a csőd szélén állt, működő tőkére volt szüksége.

A NYUGATNAK MIÉRT ÉRTE MEG A KELETI BLOKK ÜZLETELNI?

A nyugati cégek számára a keleti blokk kiéhezettett piac volt, jól jött nekik, hogy nemcsak embargós termékeket, hanem leselejtezés előtt álló, elavult technológiát is el tudtak adni. A nagy üzlet Magyarországnak a reexport jelentette. Ez úgy nézett ki, hogy az eladó és a vevő közé beékelődött egy harmadik fél, és a közvetítésért jutalékot kapott. Adná magát, hogy kelet és nyugat között végezhetjük ezt a közvetítő kereskedelmet, de ez nem egészen igaz. A reexporttevékenységünk, amely egyébként a korszakban a világ összes országa közül nálunk volt a legnagyobb arányú, nyugatról nyugatra történt. Adódik a kérdés: miért hoztak be egy, a vasfüggöny másik oldalán lévő közvetítő partnert? Azért történt mindez, mert a magyar fél hajlandó volt olcsóbban továbbadni a felvásárolt termékeket, mint amennyiért

AKKOR MIÉRT ÉRTE MEG A MAGYAR ÁLLAMNAK? MIÉRT CSINÁLTA MÉGIS?

A nyereségből, amit egy nyugati cég realizált az üzletből, visszacsorgatott jutalékot magánzsebekbe azoknak, akik elintézték az üzletet. Ez olyan nagy tételben működött, hogy a CIA-nek már az ötvenes évek végén feltűnt, hogy Magyarország külkereskedelme furcsa dolgokat produkál, nem is igazán értette.

HOGY NÉZETT KI EGY ILYEN ÜZLET?

Az 1979-es iszlám forradalom után Iránt embargó alá helyezték, de az iráni olajra szüksége volt a Nyugatnak. Ebben a kereskedelemben Magyarország lett a közvetítő állam, amelyen keresztül az iráni olajat továbbra is el tudták juttatni Amerikába. Magyarország megvásárolta az olajat Irántól OPEC-áron, de világpiaci áron adta tovább Amerikának. A kettő között tíz százalék a különbség: az OPEC-árak voltak

beszerezte. A vevő rendkívül jól járt, a magyar gazdaság pedig bukott rajta.

*Az 1968-as
Budapesti
nemzetközi
vásár*

magasabbak, vagyis Magyarország minden egyes dolláron tíz centet veszített.

MIÉRT TÜRTE EZT A PÁRTVEZETÉS?

Amikor a könyvet írtam, akkor még külkereskedelmi lobbinak hívtam a jelenséget, de ma már sokkal inkább azt gondolom, hogy egyfajta maffiahálózat volt ez, nem pedig lobbicsoport. Mindenhol voltak embereik, akik elég ráhatást tudtak gyakorolni a pártállam működésére ahhoz, hogy a gazdasági bűncselekményeket folytatni tudják. Magasabb politikai körökben egy-két emberről lehet biztosan állítani, hogy tudtak az olajügyről. Marjai József, a párt gazdaságpolitikusa, egy ideig kereskedelmi miniszter is volt, Fejti György, Németh Miklós, valamint Grósz Károly biztosan tisztában voltak vele. Ennek ellenére a titkosszolgálat folyamatosan nyomozott a gazdasági anomáliák után, hiszen ez is a feladatai közé tartozott. Ezeket pedig nem tudták megakadályozni, tehát léteztek bizonyos körök, amelyek el tudták érni, hogy a nyomozásokat lefolytassák.

Marjai József

A NYOMOZÁSOKNAK SEMMILYEN KÖVETKEZMÉNYÜK NEM LETT?

A Mineralimpexnek volt egy vegyesvállalata Bécsben, a Mineralkontor. Előbbi vásárolta fel az iráni olajat, utóbbi meg eladta, a visszacsorgatott hasznot pedig a vezetők tették zsebre. A Mineralimpex vezérigazgatója egy Russay István nevű ember volt, ő indította be a bizniszt. Az állambiztonság tudta, hogy minden egyes olajszállítás után egy százalékot kap az amerikaiak által elkönyvelt nyereség után, bécsi társa ugyanennyit. 1986-ban meghalt Russay, és az állambiztonság úgy döntött, eljött az ideje, hogy legalább azt a pénzt, ami Russay nevében volt, hazahozzák. Létrehoztak egy operatív akciócsoportot, amely a vagyon felderítését kapta feladatul. Végül nem készült összesített jelentés, hogy mennyi pénzt találtak Russaynál, hiszen csak a nemesfémeket és a valutát tudták megszámlálni. A megtalált vagyon az 1989-es költségvetési hiány húsz százalékát tette ki, és még egyszer ennyi pénze lehetett az osztrák társának is. ■

1972. március 15.

Szöveg: **Bencsik Gábor**

Az alábbiakat 1972. március 16-án és 17-én jegyeztem föl. A gépelt kézirat ma is megvan.

Mire a Március 15. térre értem, a hivatalos ünnepség a vége felé járt. Néhány százan maradhattunk ott, szinte mind diákok, körülálltuk a szónoktól otthagyt üres térséget. A tér egyik sarkán ötven-hatvan rendőr ácsorgott látszólag tanácstalanul, mellettük néhány munkásőr, akik az ünnepségről maradhattak ott.

Suttogva, hangoskodva vagy természetes hangon beszélgettünk fontos és lényegtelen dolgokról, de igazából mindenkit egyetlen kérdés foglalkoztatott: mi lesz most? Hírek jöttek: a környező utcák tele vannak rendőrautókkal, valakiket egy másik téren elkaptak, innen mindenkit begyűjtenek, most már el sem lehet menni. Valaki nyomtatott *Nemzeti dalt* osztogatott. Vártunk.

A rendőrök egyszer csak megindultak, elkezdték kiszorítani a diákságot. Kissé csalódottan vettem tudomásul, hogy ellenállás nélkül engedünk a nyomásnak. Elindultunk, egy csoport az Erzsébet híd alatt a Mátyás-pince felé, a többiek a templom mellett, a boltív alatt a Váci utcába. Itt nem voltak sem rendőrök, sem rendőrautók.

A híd alatti parkolóban három rendőr egy diákot vett körül. Ahogy közeledtünk, a tömeg fütyülni és fújolni kezdett, saját hangjától fölbátorodva egyre hangosabban. Csodálkozva álltam meg: addig soha nem mertem volna fújolni a rendőröket a fülkük hallatára, még így messziről, a tömegből sem. Azt éreztem, hogy ezt nem szabad, nem a megtorlás miatt, hanem egyszerűen mert nem szabad. Aztán meg a saját érzéseimtől jöttem zavarba.

A diákok egyre hangosabbak lettek. A rendőrök beültették a kocsijukba a diákot, és elhajtottak. Akkor nem az jutott eszembe, hogy szegénnyel mi lesz, hanem hogy a rendőrök megfutamodtak. Nagyon jó érzés volt, vidám lettem, felszabadult, legszívesebben tapsoltam volna örömben. Győzelem, azt gondoltam, igazi győzelem, és nekem is részem volt benne.

Közben a tér felől tovább nyomult előre a rendőrök csatárlánc. Többedmagammal a hídra men-

tem föl, onnan néztük, mi történik odalent. Valaki elkiáltotta magát: menjünk át Budára! Jókor jött a fölszólítás, a csoport már oszlani kezdett, de az új cél újra tartalmat adott az együttlétnek.

A budai hídfőtől egy körülbelül harmincfős társasággal a vár felé indultam. Fölmentünk a nagy rondella melletti kapuhoz, de az zárva volt, csak a falak mentén lehetett továbbmenni a budai oldalon. Itt kissé földuzzadt a csoport, kokárdás diákok csatlakoztak hozzánk. Volt köztük két részeg is, akik hangos handabandázással igyekeztek fölhívni magukra a figyelmet. (Ma, 2021-ben szúrom közbe: semmi kétség, hogy provokátorok voltak. Akkor ez meg sem fordult a fejemben.)

Az alagútnál a lépcsőn lementünk az Attila útra. Valaki kitalálta, hogy menjünk vissza Pestre, elindultunk vissza az Erzsébet híd felé. Néhány perc múlva rendőrautó állt meg mellettünk, két rendőr szállt ki. Megállították a menetet, és fölszólítottak minket, hogy menjünk haza. A diákok körbeállták őket, néhányan megpróbáltak vitatkozni velük, szabadságjogokat meg méltó ünneplést emlegettek. A rendőrök nem reagáltak a vitára, csak azt hajtogatták, hogy mindenki menjen haza. Az egyik részeg hátulról üres borosüveggel megpróbálta megdobni a rendőröket. Az üveg nem talált, csattanva tört szét mögöttük az úton. Az egyik rendőr erre ordítani kezdett, követelte, hogy adjuk ki a dobálót. Valaki azt mondta, hogy a szomszéd házból dobták az üveget. A rendőr abbahagyta az ordítóaszt, patthelyzet állt elő. Végül a rendőrök mentek el. Továbbindultunk.

Valaki javasolta, hogy menjünk föl a Tabánba, ott nem vagyunk szem előtt. Lazán szétszóródva föl is mentünk. Valaki fölkiáltott: rendőrautók! Már hallottuk is a motorzúgást. Valósággal szétrobbant a csoport, mindenki rohanni kezdett. Tíz-tizenöt autó tűnt fel a Tabán útjain, bőgtek a motorok, csikorogtak a fékek, zuhogtak az ajtók. Én is rohantam, ahogy csak bírtam. Mikor kifulladtam,

FOTÓ FORTEPAN/RUBINSTEIN GÁBOR

Az 1970-es években spontán tüntetések alakultak ki március 15-én. 1971-ben már több mint százan vettek részt a demonstrációkon, a Petőfi-szobornál tömegoszlatásra is sor került. 1972-ben ezer fölött volt a résztvevők száma, közülük 88 főt állítottak elő, gumibotolás is volt. 1973-ban a hatalom már készült a tüntetésre, többeket előre őrizetbe vettek. A nap során 444 személyt „vontak felelősségre”. Az 1974-es ünnepség biztosításában 125 operatív tiszt, 500 egyenruhás és 50 civil ruhás rendőr, 1200 munkásőr, 400 ifjűgárdista, 30 rádiós közlekedési járőr, illetve urh-gépkocsi, öt hangszórós gépkocsi és hat vízágyú vett részt, a spontán tüntetéseket akkor sikeresen lecsapták.

Munkásőrök sorfala a Petőfi-szobor előtt 1976-ban

megálltam, visszanéztem. A Tabán üres volt, sem autót, sem embert nem lehetett látni. Csönd volt és béke. Ezt valósággal áruháznak éreztem, nem gondoltam volna, hogy ennyire nem marad semmi nyoma annak, amit az imént átéltem.

A hídon Pest felé újra kisebb diákcsoportok mentek. A Március 15. tér tele volt rendőrökkel, oda nem lehetett lemenni. Elindultunk az Astoria felé. Hamarosan több százan voltunk megint, a következő sarkon újabb népes csoport csatlakozott hozzánk.

Befordultunk a Petőfi Sándor utcába, talán a Pilvaxhoz tartottunk, nem tudom. A rendőrsorfalat csak akkor vettem észre, amikor már nem voltak messzebb harminc méternél, a Petőfi Sándor utca teljes szélességét elfoglalva, szorosan egymás mellett jöttek. A diákok egyre rövidebbeket léptek, a rendőrök egyre hosszabbakat. A csöndben egy rendőr elkiáltotta magát: az anyátok istenit! Rohanni kezdtek felénk.

Megzavarodva álltam az út közepén. Teljes képtelenségnek éreztem a helyzetet, ilyen nincs, nem lehet. A diákok elrohantak mellettem, végül én maradtam legelől. A holtpontról egy gumibotütés mozdított ki. Nem volt nagy ütés, sőt éppenséggel gyenge volt, a szemmel látható zavarodottságom bizonyára a rendőrt is zavarba hozta: most mit

kezdjen ezzel a kamasz gyerekekkel? Ahhoz azonban éppen elég volt, hogy megértsem, itt rohanni kell.

Szerencsémre az út közepén jöttem, volt helyem visszafelé is, de hátrapillantva láttam, hogy a parkoló mellett a keskeny járdára szorultakat nem kímélik, sikoltások, kiabálások és csattanások hallatszottak, amíg azok is kivergődtek az úttestre.

A meglódult tömeg rohanva ért ki a Kossuth Lajos utcába, ahol éppen csúcsforgalom volt. Ott is rohantunk tovább, néhányan az úttesten, többen a járdán. Én a tömeg közepén futottam, az ütés okozta sokk idáig lódított. Futás közben meglepetten tudatosult bennem, hogy a járda tele van járókelőkkel. Egy pillanatig, ahogy elfutottam mellette, láttam egy idős asszony csodálkozó tekintetét. Szatyorral a kezében állt a járda közepén, körülveve a futók forgatagával, és az arcán mélységes döbbenet tükröződött: úristen, hát mi történik itt?

A rendőrök valahol lemaradtak, a vad rohanás lendületét veszítette, hamarosan éppen olyan volt a város, mintha meg sem történt volna az a rohanás. Elmentem még a Pilvaxhoz, de ott nem volt semmi. Elgyalogoltam a Nemzeti Múzeumhoz, a kert zárva volt. Nem volt már a számomra folytatása a napnak. Tudtam, hogy egy évet kell várnom rá, hogy újra megtapasztaljam, amit aznap átéltem. ■

A BARABÁSI- ÁLLANDÓ

Szöveg: **Tábori Kálmán**
Fotó: **Földházi Árpád**

„Minden mindennel összefügg” – emlegetjük gyakran. Ám van, aki nemcsak – mint egy életbölcsességet – mondogatja ezt, hanem be is bizonyítja. Barabási Albert Lászlóval, a hálózatok nemzetközi szinten is neves kutatójával a saját életében felismerhető mintázatokról beszélgettünk.

Barabási Albert László 1967-ben született Karcfalván. Egyetemi tanulmányait Bukarestben, majd az ELTE fizika szakán folytatta. A doktori fokozatát a Bostoni Egyetemen szerezte meg. Ma már az Északkeleti Egyetem professzora és az intézmény Komplex Hálózati Kutatóközpontjának vezetője, s közben tanít a Harvardon is. Tudományos felfedezéseit nemcsak a szakmai közeggel osztja meg, közérthető könyveinek – mint a *Be-hálózva* vagy a *Képlet* –, illetve a kiállításainak segítségével bárki beleláthat a hálózatok titkaiba.

FOGTA SOKAT A FEJÉT MOSTANÁBAN?

Miért?

A JÁRVÁNY MIATT. NEM GONDOLTA: DE HÁT MI MEGMONDTUK?

Szakmai szinten régóta együtt élünk a járvány gondolatával. Alessandro Vespignani kollégám tizenöt éve foglalkozik azzal, hogy a járványok terjedését figyelni, és megjósolni, hol, mikor ütnek fel a fejüket. Így már korábban tudtuk, hogy problémák lesznek. Ha valamiért fogtuk a fejünket a kollégáimmal, az azért volt, mert eleinte inkompetens módon reagáltak egyes vezetők. Főleg Amerikában. Nem tettek olyan intézkedéseket, amilyeneket kellett volna, hogy könnyebben vészeljük át.

A JÁRVÁNYT ELŐRE LÁTTÁK. DE VAJON A KÖVETKEZMÉNYEKRE IS LEHETETT SZÁMÍTANI?

Nem, mert a következmények mindig attól függenek, milyen is a vírus. Ezt pedig nem tudtuk előre. Ahogy azt sem, hogyan reagál rá a társadalom. Tavaly januárban azt tudtuk megmondani egészen pontosan, hogyan fog terjedni, hol fog megjelenni, és hol fog dübörögni a covid, ha a kezdeti inaktivitás fennáll. A jóslás most már nem erről szól, hanem arról, milyen várható következményeik lehetnek a beavatkozásoknak. Az intézkedések milyen kombinációja szükséges ahhoz, hogy a gazdaság is megfelelően működjön, ugyanakkor a vírus terjedését is visszafogja.

AMIKOR TUDÓSKÉNT ELŐRE LÁTNÁK A VILÁG EGÉSZÉT ÉRINTŐ TENDENCIÁKAT, ESEMÉNYEKET, MINT A COVID, AZ NEM OKOZ SZEMÉLYES SZINTEN FÉLELMET?

Érdekes módon nem. Bár az is igaz, hogy én soha nem tudtam hinni olyan apokaliptikus jóslatokban, amelyek a társadalom elszabadulását vizionálják.

EGY INTERJÚBAN ÚGY FOGALMAZOTT, HOGY A PANDÉMIA BEINTÉS A TER-**MÉSZET RÉSZÉRŐL: LEHETNE SOKKAL ROSSZABB IS.**

Ez így igaz. Mert mi is volt ebben a járványban olyan meglepő és váratlan mindenkinek? Az, hogy van egy ötnapos szimptomamentes terjedési ideje. Korábban lényegében minden vírus akkor terjedt, ha okozott tüneteket. Ilyen szempontból ez alattomos fajta: úgy tudott terjedni, hogy nem vesszük észre, betegek vagyunk. Am szerencsére nem volt nagyon veszélyes. És a mai napig nem az. Gondoljunk bele, ha olyan 15-20 százalékos halálózási rátával jött volna, mint mondjuk az ebola, akkor most egész más lenne a helyzet. Ezért mondom, hogy igenis ránk ijesztett. Súlyos az emberáldozata, de nem annyira súlyos, mint lehetett volna egy másik vírus esetében.

AKKOR EZ EGY GYAKORLAT VOLT?

Igen, és úgy látom, az emberek többsége az egész világon fejelemzetten reagált. Nem voltak nagy kihágások. Alapjában véve mindenki elfogadta, hogy a vírus itt van, komolyan kell venni, és egyéni szinten mindenki megtette, amit tudott. Számomra impresszív élmény volt, hogy szilveszteréjszaka, amikor a kutyámmal a belvárosban sétáltam, sehol nem láttam buli jeleit. És tényleg nem is történt olyasféle apokalipszis, amelyet a filmek sokszor előrevetítenek ilyen helyzetben. Ami a politikumot illeti, az mindig a krízisekből tanul. Minden ország és nemzetközi szervezet fel fogja építeni a pandémia-előrejelzési módszertanát. Mint ahogy valamikor az egész világ fel volt készülve egy atomháborúra, ezután a pandémiával is számolni fognak. Egy ismerősöm néhány éve létrehozott egy céget, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján meggyőzze a biztosítótársaságokat, hogy lehessen pandémia-biztosítást kötni. A cég csődbe ment, éppen a covid előtt néhány hónappal, mert mindenhol azt mondták, ennek lényegében nulla az esélye. Ironikus az időzítés. Ezek után máshogy fogunk erről gondolkodni.

ÖNNEK OKOZOTT VALAMI VESZTESÉGET A JÁRVÁNY? AMIT TÉNYLEG EL KELLETT ENGEDNI?

Sokszor beszéltünk erről a családban. Mi azt tapasztaltuk, hogy sokkal közelebb kerültünk egymáshoz, több időt töltöttünk együtt, egészségesebben étkeztünk, hiszen otthon főztünk. És valahogyan még a munkámra is több időm volt. Szóval a személyes életemet nézve nekem nehéz megmondani, mi volt ebben a rossz. Mi több, azt gondolom, az emberiségnek és a Földnek is szüksége volt arra a leállásra, amit a vírus hozott. Ahogy a kutatók életében hétévente van lehetőség szabbatikumra, izgalmas lenne a társadalom számára is, ha bizonyos időközönként azt tudná mondani, egy-két hónapra lezárjuk magunkat, hogy újra feltöltődjünk. Mind a környezet, mind az egyének szempontjából egészséges lenne. Persze akkor, ha rá lehetne úgy készülni, hogy ne legyenek olyan fájdalmai és mellékhatásai, mint a covidnak.

AZT IS ELŐRE LEHET JELEZNI A TUDOMÁNY MÓDSZEREIVEL, MIKÉNT VÁLTOZTATJA MEG AZ EMBERT EGÉSZSÉGIEN, PSZICHÉSEN VAGY SZOCIÁLIS KAPCSOLATOK TERÉN EZ A JÁRVÁNY?

Hát ez mind külön szakma. A covid biztosan hosszú éveken keresztül kutatási téma lesz, hiszen olyan erős megpróbáltatás az emberiség számára, amit nem lehet elhanyagolni. Ha csak az oktatásban részt vevőket nézzük: a következő húsz évet vagy akár az egész életük szakmai sikerét meghatározhatják a történetek. Óriási problémák merülhetnek fel azoknál, akik pont abban a korban voltak, hogy nem tudtak online tanulni, nem volt meg a gazdasági lehetőségük, például a számítógépük. Ők egész életükben fogják érezni a hatást. Emellett olyan mennyiségű adat gyűlt össze a társadalomról, a biológiáról, a terjedési folyamatokról, és sorolhatnám a területeket, hogy a következő húsz évben azzal foglalkozik majd a tudomány,

hogy ezt feldolgozza és megértse. Biztosan lesznek változások az életünkben. Ám ez még nem lezárt folyamat, nyitott kutatási téma. Talán ha öt év múlva beszélhetünk legkorábban arról, tulajdonképpen mi történt.

A LUDWIG MÚZEUMBAN A BARABÁSI LAB ELŐZŐ HUSZONÖT ÉVÉNEK EREDMÉNYEI LÁTHATÓK. MIT ÁRUL EL EZ A KIÁLLÍTÁS A LABORRÓL, MIT ÖNRŐL ÉS A VILÁGRÓL?

Nagy kérdések! A befogadótól függ, honnan közelít, és mit tud meg. Lényegében azt a folyamatot próbáltuk bemutatni, ami a laborunkban lejátszódott a hálózatvizualizációval kapcsolatban. Érdekes módon a legelső munka, ami már a hálózatokban való gondolkodásom eredménye volt, nem egy szacikk, hanem egy vizualizáció. És ez végigkíséri a laborunk munkáját is, hiszen valahányszor felvállaltunk egy kutatási témát – akár az emberi mozgást, akár az agy struktúráját vagy a sejten belüli hálók és a betegségek közötti kapcsolat kérdéskörét –, amellyel, hogy kutattuk, mindig vizualizáltuk is. Nem azért, hogy szép ábrákat kapjunk, hanem hogy megértsük a folyamatokat, amelyeket tanulmányozunk. Főleg azért készültek ezek a munkák, mert én vizuálisan gondolkodó ember vagyok. Amellett, hogy a kezdetektől érdekelt a hálózat nyelvezetének vizuális felépítése, szükség is volt rá ahhoz, hogy megértsük e rendszereket.

MŰVÉSZNÉK TEKINTHETŐK A KIÁLLÍTÁS DARABJAI?

Ezt a látogatóknak kell eldönteniük. Számomra nem igazán fontos kérdés. A mögöttük lévő motiváció alapvetően tudományos: a felfedezés folyamatának a része.

DE BENNE VAN VALAHOL A KÉPZŐMŰVÉSZ BARABÁSI ALBERT LÁSZLÓ IS, NEM?

Természetesen. Fiatalkoromban szobrásznak készültem, amikor pedig

„Szerettem volna, hogy ne csak a nyelvet ismerjék, hanem a közösség által a kultúrát is magukba szívják”
– magyarázza, miért magyarországi iskolába íratta gyermekeit Barabási Albert László. A kutató az év hatvan százalékát maga is itthon tölti

a hálózattudomány elindult a laboromban, épp művészeti kurzusokat hallgattam az egyetemen. A művészetben egyébként elfogadható, hogy az alkotók a tudományokból inspirálódnak és hoznak formákat, legyen az szobor, festmény vagy bármi. Ezek a munkák azonban pont egy fordított folyamat eredményei, hiszen az én művészet iránti érdeklődésem befolyásolta azt, hogyan ábrázoljuk a tudományt.

MI VOLT AZ ELSŐ KÉRDÉS, AMI A HÁLÓZATKUTATÁS TERÉN FELMÉRÜLT, ÉS MEG AKARTA VÁLASZOLNI, AMI BEINDÍTOTTA A TUDOMÁNYTERÜLETET A KILENCVENES ÉVEK KÖZEPÉN?

Nem volt konkrét kérdés. Számomra a tudomány mindig új területek felfedezése. Azt éreztem, van egy érdekes problematika: az egész világ hálózatosan működik, ám a tudomány nem nagyon foglalkozott vele. Amikor

elkezdtem beleolvasni az irodalomba, rájöttem, hogy vannak kisebb részterületek, mint a matematikában a gráfelmélet vagy a szociológián belül a szociális háló iskolája, amelyek foglalkoznak a témával. Ám senki nem vállalta fel a nagy kérdést, hogyan épülnek fel a természetben fellelhető hálóok. Eszköztár sem volt erre. Lehetőséget láttam abban, hogy van egy meg nem oldott, egy felfedezetlen

terület a tudomány térképén, ahová érdemes elkalandozni, mert gyönyörű hegyek, völgyek és erdők lehetnek arra, és érdemes őket meghódítani.

TÖBBSZÖR ELMONDTA, HOGY A HÁLÓZATKUTATÁSBAN ÖT ÉVIG HASZTALANUL PRÓBÁLKOZOTT, 1995 ÉS 2000 KÖZÖTT KUDARCOK SOROZATÁVAL INDULT. MI TÖRTÉNT AZOKBAN AZ ÉVEKBEN?

1994 decembere óta gondolkozom a hálóról, és olyan szempontból tényleg kudarcos volt az első öt év, hogy nem igazán tudtam publikálni és elindulni a témában. Nem volt sem megfelelő mennyiségű adat, sem anyagi forrás. A legnagyobb probléma az volt, hogy nem tudtam a témát úgy elmagyarázni a tudományos közönségnek, hogy megértse, miért fontos. Ami természetes, hisz amíg nem teszünk felfedezéseket, addig nincs meg a nyelvezetünk sem, amivel kommunikálhatnánk róla. Aztán 2001-ben Albert Rékával, aki akkor a doktoranduszom volt, írtunk egy összefoglaló cikket az eredményekről. Ez adta meg lényegében a struktúráját a hálózatelméletnek. Manapság minden könyv, tankönyv vagy szacikk erre épít.

AKKOR NEMCSAK A SIKERBEN VAN TAPASZTALATA, HANEM A KUDARCBA IS. HOGYAN LEHET EZ UTÓBBIT JÓL MEGÉLNI?

Úgy gondolom, hogy a kudarc erős motiváló erő lehet. Az, hogy öt évig foglalkoztam a hálózatokkal, miközben nem tudtam semmit publikálni,

azt mutatja, tényleg nem adom fel könnyen. Sokan azt gondolják a sikeres kutatókról, hogy zsenik. Én inkább azt mondanám, a sikeres kutatók nem olyanok, mint a táltos lovak, akik szépen és gyorsan futnak, hanem inkább olyanok, mint az öszvérek. Képesek kitartani egy témánál és menni tovább és tovább egészen addig, amíg megtalálják azt a nyelvezetet, amely lehetővé teszi, hogy a gondolataikat bemutassák a világnak. Abban az öt évben sem

gondoltam, hogy a tudományos világal van a baj, amiért nem érti, miért akarunk hálózatokkal foglalkozni. Nekünk kellett eljutnunk odáig, hogy megérjen bennünk, és megszülessen az első néhány felfedezés, amelyen keresztül el lehet magyarázni, miről is van szó.

EZ A RENDÍTHETETLEN, SZIKLASZILÁRD HIT A SZÉKELYSÉGÉBŐL FAKAD?

Tény, hogy van a székeleyben bizonyos szintű macacsság, ami

„A gyökerektől nem lehet és nem is szabad elszakadni, leválni. Hiszem, hogy a múltunkat aktívan fel kell vállalni”

biztos valahol bennem is megvan. Tudományosan szükséges lenne egy kontrollált tanulmány, amely során ugyanolyan környezetbe teszünk egy erdélyit és egy nem erdélyit, és megnézzük, ugyanoda jutnak-e. Biztosan nem. Szóval nem tudom, honnan jön, ám kétségtelen, hogy évekig dédelgetek témákat keresvén a megfelelő pillanatot és a megfelelő embert, akivel érdemes kicsomagolni.

MEG LEHET FOGALMAZNI EGYFAJTA „BARABÁSI-ÁLLANDÓT”? AMI EGÉSZ ÉLETÉBEN VÉGIGKÍSÉRI, ÉS MEGHATÁROZZA A TEVÉKENYSÉGÉT?

Igen, léteznek ilyen belső törvényszerűségek. Szerintem a témaválasztás a legfontosabb számomra. Például olyan témával nem foglalkozom, amelynél már van erős szakmai tudás, mert nem gondolom, hogy én vagy bárki a laboromban okosabb lenne annál, aki már ezzel foglalkozik. Ergo ha egy terület már aktív, nekünk nincs ott helyünk. A másik fontos szempontom megkeresni azokat a területeket, ahol az adatok éppen megjelentek, és a hálózati és adatalapú eszköztár alkalmas a továbblépéshez. Mindig azokat a lehetőségeket keresem, amelyekből új területet lehet építeni a következő években.

EZ EGÉSZ ÉLETÉRE MEGHATÁROZÓ?

Hát nézze, huszonöt éve kaptam a doktorátusomat, azóta vagyok kutató. Eddig ez határozott meg. Nem hiszem, hogy ezután megváltozna.

AZÉRT KÉRDEZTEM, MERT LÁTTAM EGY PORTRÉMÚSORT ÖNRŐL, AHOL A RÉGI ISMERŐSEI MIND AZT MONDTÁK, NEM VÁLTOZOTT SEMMIT GYEREKKORÁHOZ KÉPEST: MÁR AKKOR IS ILYEN SZÉLES LÁTÓKÖRŰ, RENESZÁNSZ EMBER VOLT, AKI TÖBBFELŐL SZÍVJA A TUDÁST MAGÁBA: IRODALOMBÓL, TUDOMÁNYOKBÓL, MŰVÉSZETBŐL.

Én ezt kíváncsiságnak hívom.

AMI AZÉRT NEM JELLEMEZ MINDEN TUDÓST.

Szerintem két típusú tudós létezik. Az egyik a golfozó: van egy labdája, és addig ütögeti, amíg be nem jut a lyukba. A másik pedig olyan, mint a teniszjátékos, akinek az a fontos, hogy minden labdát vissza kell ütni. Én inkább ebbe a kategóriába tartozom. Hogy több témával foglalkozom egyszerre, valóban diákkorom óta jellemző. Nekem az a pihenés, amikor le tudom tenni az aktuális tudományos kérdést, és bemegyek egy múzeumba, ahol rácsodálkozom a munkákra. Az agyamnak egy másik részét mozgatja meg. Az a rész, amelyik folyton számol, olyankor pihen.

KÖZBEN MINTHA EZ AZ UNIVERZÁLIS SZEMLELET VEZETTE VOLNA EL A HÁLÓZATOKHOZ IS.

Utólag könnyű így látni. Talán egyszerűbb és őszintébb, amit korábban mondtam: ebben tényleg szakmai lehetőséget láttam. Kétségtelenül hozok egyfajta tág érdeklődést. Diákként, mint mondtam, szobrász szerettem volna lenni, és fiatalon írni is kezd-

tem. Egyetemistaként Bukarestben rendszeresen publikáltam *A Hét* című lapba tudományos-ismeretterjesztő cikkeket. Az, hogy egyszerre foglalkozom művészettel, tudománnyal, írással, és ezt fel is vállalom, azért van, mert valójában nem kutatóként definiálom magam, hanem intellektuelként. Amerikában egyáltalán nem értik, mi az, hogy intellektuel. De az európai és azon belül az erdélyi környezetben nem ismeretlen. Amikor én felnőttem, a kommunizmus alatt, a diplomás egyén mindig intellektuelként jelent meg. El is várták tőle, hogy színházba járjon, kulturális eseményeken vegyen részt és így tovább. Apám történész volt, de egyszerre érdekelték az ufók és a művészetek, miközben több mint tíz évig énekesként is rendszeresen fellépett. Édesanyám ugyanígy. Ő irodalmat tanított, ám a karrierjét gyerekszínházi rendezőként fejezte be. Tehát a családban nálunk elfogadható volt, ha az ember karriert vált. Én nem váltok karriert, de a tudományon belül témát többször is, mert az eszköztárat, amit kidolgoztam, nem szégyellem különböző témákra irányítani.

EGY PORTRÉMÚSORBAN AZT NYILATKOZTA ÖNRŐL AZ ÉDESANYJA, HOGY MÁR GYEREKKÉNT LÁTSZOTT, OLYAN EMBER, AKI TUDJA MAGÁRÓL, HOGY A LEGJOBB. EZ TÉNYLEG ÍGY VAN?

Az anyák mindig meg vannak győződve arról, hogy az ő gyermekük a legszebb és a legokosabb a világon. Nekem az édesanyám volt az

osztályfőnököm, tehát nemcsak gyerekként, hanem diákként is látott. Nem. Én sosem éreztem, hogy valakinél jobb lennék szakmailag. Sőt inkább örvendek, hogy a tudomány nem olyan, mint a sport, ahol az győz, aki jobb. Az ilyen versenyekben én mindig elhasalnék.

MINT MONDTA, KERÜLI IS A VERSENYHELYZETET...

A karrierem során mindig voltak olyanok, akikre felnéztem, mert szakmailag jobbak, mint én. Viszont a tudomány nem arról szól, hogy meg tudunk-e oldani problémákat, hanem arról, jó kérdéseket teszünk-e fel. Szerintem én egyszerűen jó kérdésfeltevő lettem. Mindig azt mondom az embereknek, akik bejönnek a laboromba, hogy tőlem nem fogsz technikát tanulni, az neked már megvan, azért vettünk fel. Amiben én segítek, az a témaválasztás és az, miként dolgozzuk fel úgy, hogy tényleg rezonáljon a tudományos közösségen belül.

AZÉRT KÉRDEZTEM A SZÉKELY GYÖKEREKRŐL, MERT ÉPP A VILLANÁSOK CÍMŰ KÖNYVÉT OLVASTAM, AMELYIK SZERINTEM NAGYON KÜLÖNBÖZIK A TÖBBITŐL ABBAN, HOGY SZOKATLANUL SZEMÉLYES. KIÉREZNI BELŐLE, MENNYIRE ERŐS FUNDAMENTUM AZ ÉLETÉBEN A SZÜLŐFÖLD.

Ez így van. A személyességét az adja, hogy csak részben tudományos, inkább a múltam kereséséről szól. A gyökerektől nem lehet és nem is szabad elszakadni, leválni. Hiszem, hogy a múltunkat aktívan fel kell vállalni. Múlt héten is épp Erdélyben voltunk a családdal. Minden évben egyszer vagy kétszer elmegyünk, mert fontosnak tartom, hogy a gyerekeim ismerjék meg, érezzék, honnan jövünk. És ez a múlt nemcsak a gyerekkorról szól, hanem a budapesti létről is, az itteni témavezetőimről és Amerikáról is, ahol tanultam. Ez mind élő tudás, ami bennem van, és amit tisztelni kell, és megadni neki azt, ami

jár. A *Villanásokban* megpróbáltam ezt valamilyen módon visszaadni. Nem tudom, lesz-e még hasonló könyv, mert úgy érzem, ezzel sikerült bizonyos dolgokat lezárni magamnak.

MOST HOL VAN OTTHON?

Ez érdekes, mert most teljesen Budapesten: fizikailag, lelkileg és minden érzékszervemmel itt vagyok. De amint felülök a repülőre, az agyam már Bostonban van. Azonnal átkapcsolok, és azok a folyamatok indulnak el bennem, amelyek ott fontosak. És amikor leszállok a reptéren, már ott érzem otthon magam. És fordítva is ugyanez igaz.

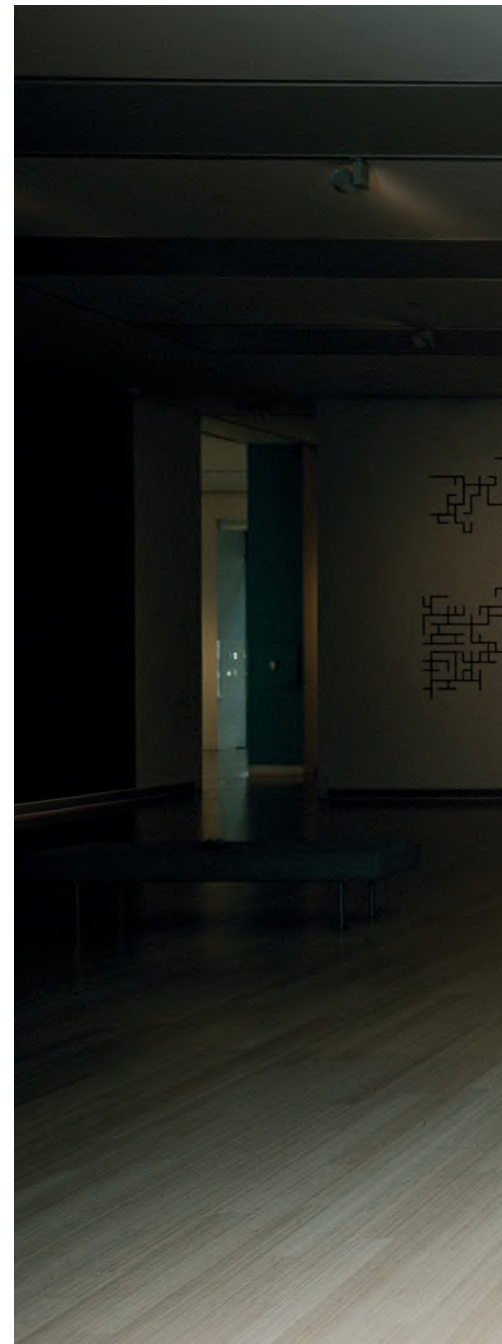
ÉS CSÍKBAN?

A nejem néha úgy szokott fogalmazni, hogy más ember vagyok mind a három helyen, de különösen Erdélyben. Az egész jellemem drasztikusan megváltozik, annyira idomulok az egyes környezetekhez. Erdélyben például nem tudok dolgozni. Annyira áthat a környezet, annyira megváltoznak a motivációk, a prioritások. Úgyhogy most már amikor Erdélybe megyek, a labornak jelzem is: „Gyerekek, egy hónapig nem leszek elérhető. Ha ég a ház, akkor szóljatok.” Mert hiába próbálok onnan követni a folyamatban lévő dolgokat, végül semmi nem tud érdekelni ott. Tényleg olyan vagyok, mint egy kaméleon. Mindig arra törekszem, hogy a helyszínnek megfelelő dolgok vegyenek körül, és lezárjak minden olyasmit, ami ezen a körön kívül esik, hogy ne zavarjon abban a létben, amiben épp vagyok.

AZ EMLÍTETT KÖNYVÉT OLVASVA SOK MEGLEPŐ FORDULAT TÖRTÉNT BENNEM. AZ EGYIK ILYEN, HOGY MÁR ÉPP MEGGYŐZÖTT ARRÓL, A MAI VILÁGBAN A MAGÁNSZFÉRÁT FELTÉTLENÜL VÉDENI KELL, MAJD LEÍRJA AZ ERDÉLYI FALU SZOKÁSAIT: A KERESZTELŐT, AZ ESKÜVŐT, A TEMETÉST. ÉS RÁJÖTTEM, TULAJDONKÉPPEN ELEMI EMBERI IGÉNYÜNK MEGOSZTANI MAGUNKRÓL

MINÉL TÖBBET, ÉS AZ, HOGY TUDJANAK RÓLUNK EGY KÖZÖSSÉGBEN...

És valahol pontosan ez az egész személyes szférának a nagy dilemmája. Nincs emberiség, ha nem vagyunk egy közösségnek a részei. A közösséghez pedig szükséges, hogy megosszuk magunkat, és fizikailag, érzelmileg elérhetőek legyünk egymás számára. Tudatosan fel kell adjunk valamit. És amivel az emberiség erősen küszködik napjainkban, épp az, hol találjuk meg a határt. Szerintem erre nem lehet univerzális választ adni. És nem is jó megoldás, ha a törvényhozók globális választ akarnak adni, mert

minden közösségnek megvan a saját belső igénye, hol húzza meg a határt. Az a kihívás minden közösségnek, hogy megtalálja az egyensúlyi pontot.

A LUDWIG-KIÁLLÍTÁSON AZ EGYIK ALKOTÁS CÍME: AZ ÉN HUSZONEGYEDIK SZÁZADOM. LÁTHATÓ, MIRŐL FOG SZÓLNI AZ ÚJ HUSZONEGYEDIK SZÁZAD: AZ ELSŐ ÉVTIZED, AZ ELSŐ NÉHÁNY ÉV?
Én úgy érzem, a huszonegyedik század 2020 márciusában kezdődött. Az említett munka azt mutatja, hogy feldolgoztuk a mozgásadatokat New Yorkban a járvány előtt és a járvány miatti lezárások után. Jól látható az

a hihetetlen vitalitás, ami a várost jellemezte. Majd látjuk a lezárások pillanatát és azt, ahogy néhány héten belül kialakul egy új struktúra, új rend, hiszen a városnak működnie kell. Visszatértek a huszonnégy órás és egyhetes ütemek, amelyek korábban megfigyelhetők voltak, de sokkal kisebb amplitúdóval. Kialakult egy új normalitás, ami nem olyan, mint a régi volt, és nem is lesz már olyan valószínűleg. Sok mindent újratanultunk, és szerintem érezni bizonyos dolgokról, hogy ahogyan korábban működtek, az túl volt fűtve. Legalábbis én így érzem, és sok minden, ami korábban

meghatározó része volt az életemnek, ezután már nem lesz az. És nem is hiányzik. De hogy milyen lesz ezután, nehéz kérdés. Nincs rá tudományos válasz. Meghatározó pillanat, annyi egészen biztos. Ahogy Henry Kissinger írja: nem szabad egy krízist elveszteni. Ám nagy kérdés a teremtés számára, mit tud erre építeni, hogy valami pozitív dolog legyen hosszú távon, s ne negatív, hogy ne vesztegezzük el a lehetőséget. |

Barabási Albert László adatvizualizációi Műhely rovatunkban mutatjuk be (80. oldal)

Farkas Árpád

Damjanich köpenye

Följegyeztetett, hogy Damjanich tábornok együtt hált katonáival,
köpenyébe burkolóztatva csatatereken, ha ütközetek
után tábortüzek pernyéivel szikráztak össze a csillagok.
Regöli krónikás, hogy kivégzése után
a hóhér lehámozta róla köpenyét, magához vevé,
s szolgált is neki, miután elnyerte kiváló munkája jutalmául
a Magyarország főhóhéra magas címet,
munkaruhaként kísérve el Pestről vidéki útjaira is.
Ama köpönyeget látni vélték később Doberdónál,
Isonzónál rebbent visongó szárnya, sarka már-
tózott vérben a Tanácsköztársaság napjai alatt,
csüngeni vélték a Trianon-palota egyik széktámláján is.
Volt, aki látta Orgoványnál, majd a második nagy
háborúban a Don-kanyarban rozsdállani a szűz-
fehér havon. Később Szárazajtán rebbent, s besusogta
sejtelmesen az ötvenes éveket, ötvenhatban örvénylett
Pest utcáin, kitarva szárnya sarka szögletét
Erdélyre is.
Húlt nyoma mára, csupán az éj bakacsinja terül, sus-
san lidércesen föllibénk. Vagy tán nem is éjszaka ez?
Mégis, mégis, a néhai jó Damjanich tábornok köpenye volna?

A február 7-én elhunyt Farkas Árpád emlékére

